

Miten hyvin eläkeasiat ja vuoden 2017 eläkeuudistus tunnetaan?

Kyselytutkimus eläketurvaan liittyvistä näkemyksistä

Sanna Tenhunen, Ilari Ilmakunnas, Susan Kuivalainen,
Jyri Liukko, Jaakko Mustonen ja Liisa-Maria Palomäki

Miten hyvin eläkeasiat ja vuoden 2017 eläkeuudistus tunnetaan?

Kyselytutkimus eläketurvaan liittyvistä näkemyksistä

Sanna Tenhunen, Ilari Ilmakunnas, Susan Kuivalainen,
Jyri Liukko, Jaakko Mustonen ja Liisa-Maria Palomäki

Eläketurvakeskus

00065 ELÄKETURVAKESKUS

Puhelin: 029 411 20

Sähköposti: etunimi.sukunimi@etk.fi

Pensionskyddscentralen

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Telefon: 029 411 20

E-post: förnamn.efternamn@etk.fi

Finnish Centre for Pensions

FI-00065 ELÄKETURVAKESKUS, FINLAND

Phone: +358 29 411 20

E-mail: firstname.surname@etk.fi

Helsinki 2020

ISBN 978-951-691-321-9 (PDF)

ISSN 1798-7482 (verkkójulkaisu)

SAATE

Tutkimuksessa tarkastellaan suomalaisten eläkeasioiden tuntemista. Tutkimus pohjautuu Näkemyksiä eläketurvasta -kyselyyn, joka toteutettiin vuoden 2019 lopussa. Kyselyssä on osioita, joissa käsitellään eläketurvaan kohdistuvaa luottamusta, huolenaiheita ja yleisiä mielipiteitä, taloudellista varautumista eläkeaikaan sekä eläketurvan ja vuoden 2017 eläkeuudistuksen tuntemista. Tässä raportissa keskitytään eläketurvan ja eläkeuudistuksen tuntemiseen.

Kysely toteutettiin postitse lähetettävien lomakkeiden muodossa. Kyselyyn sai vastata palauttamalla lomakkeen postitse tai kyselylomakkeen yhteydessä lähetettyjen ohjeiden mukaan sähköisen lomakkeen täyttämällä. Kyselyn toteuttamisen ajankohtaan osui postin jakeluun olennaisesti vaikuttanut lakko. Lakon vuoksi postin lajittelussa ja jakelussa ilmeni viivästyksiä. Tästä syystä kyselyn vastausaikaa pidennettiin vuoden 2019 loppuun saakka. Lakko saattoi kuitenkin vaikuttaa kyselyn vastausprosenttiin sitä laskevasti.

Näkemyksiä eläketurvasta -kyselytutkimuksen suunnittelussa ja toteutuksessa on ollut mukana useita henkilöitä, joita haluamme kiittää. Tutkimus-tie Oy toteutti kyselyn postituksen ja vastausten tallennuksen. Juha Rantala auttoi meitä kommentteillaan sekä kyselylomakkeen suunnittelussa että tulosten raportoinnissa. Marjukka Hietaniemi ja Suvi Ritola paransivat kommentteillaan eläkeuudistuksen ja eläkejärjestelmän yksityiskohtien esittelyä. Lisäksi saimme arvokkaita kommentteja Eläketurvakeskuksen seminaareihin osallistuneilta ja kyselylomakkeen koeversion vastaajilta. Merja Raunis taittoi raportin. Lämmin kiitos kaikille projektiin osallistuneille sekä kyselyyn vastanneille.

Kirjoittajat

TIIVISTELMÄ

Riittävä ja oikea eläketieto on tärkeää henkilön oman päätöksenteon tueksi. Tieto siitä, mikä vaikuttaa tulevaan eläkkeeseen ja paljonko eläkettä tulee aikanaan saamaan, auttaa paitsi tekemään omaa eläketurvaa koskevia päätöksiä myös arvioimaan eläkejärjestelmän uudistuksia ja niihin liittyviä ehdotuksia. Tässä tutkimuksessa selvitetään suomalaisten eläketiedon tasoa, mahdollisia puutteita tiedossa sekä tiedon vaihtelua eri väestöryhmissä.

Tutkimuksessa tarkastellaan 25–67-vuotiaiden suomalaisten eläkeasioiden tuntemista kyselytutkimuksen pohjalta. Tuntemista lähestytään sekä vastaajien oman kokemuksen että eläkejärjestelmää koskevien yksityiskohtaisten tietojen näkökulmasta. Tutkimuksessa selvitetään myös vuoden 2017 eläkeuudistuksen tuntemista sekä vastaajien käsityksiä varhennusvähennyksen ja lykkäyskorotuksen kannustavuudesta. Kysely kerättiin loka–joulukuussa 2019 ja siihen vastasi 1 757 henkilöä. Vastausaste oli 35 prosenttia.

Huomattava osa kokee tuntevansa eläkeasioita huonosti

Tulosten mukaan yli puolet 25–67-vuotiaista vastaajista koki tuntevansa eläketurvaa huonosti tai melko huonosti ja kaksi viidestä kertoi, että heillä on korkeintaan kohtalainen käsitys siitä, millaista eläkettä he tulevat eläkkeelle siirtymässään saamaan. Vastaajista noin joka kymmenes arvioi tuntevansa eläketurvaa hyvin tai melko hyvin ja hieman useampi kuin joka neljäs koki, että heillä on hyvä tai melko hyvä käsitys tulevan eläkkeensä tasosta.

Miehet, 55 vuotta täyttäneet, perusastetta korkeammin koulutetut, korkeampiin tuloryhmiin kuuluvat sekä yrittäjät ja jo eläkkeellä olevat kokivat eläkeasioiden tuntemisensa keskimääräistä korkeammaksi molempien omaa käsitystä eläketurvan tuntemisesta kuvaavan kysymyksen perusteella. Sen sijaan naiset, nuoret, perusasteen koulutustaustaiset ja alimpaan tuloryhmään kuuluvat arvioivat tuntevansa eläkeasioita keskimääräistä huonommin.

Eläkejärjestelmän yksityiskohtia tunnetaan vaihtelevasti

Objektiivisena eläketiedon mittarina käytettiin viittä eläkejärjestelmän yksityiskohtaa käsittelevää väitettä, joiden paikkansapitävyyttä vastaajat arvioivat. Väitteet käsittelivät vanhuuseläkkeen alaikärajaa, yrittäjien työtulojen merkitys-

tä ansiosidonnaisiin sosiaalietuuksiin, eläkemaksujen käyttöä eläkkeiden rahoittamisessa, työttömien mahdollisuutta osittaiseen vanhuuseläkkeeseen sekä työeläkkeen karttumista lapsen kotihoidosta ja opiskelusta.

Parhaiten tiedettiin, että vanhuuseläkkeen ikäraja ei ole sama kaikille. Lähes kolme neljästä vastaajasta tiesi tämän. Yli puolet vastaajista tiesi, että yrittäjien työtulo vaikuttaa eläkkeen lisäksi myös vanhempain- ja sairauspäivärahaan sekä sen, että suurin osa eläkemaksuista käytetään nykyisten eläkeläisten eläkkeiden rahoittamiseen. Vastaajista kaksi viidestä tiesi, että myös työttömät voivat saada osittaista vanhuuseläkettä. Vähiten tunnettu väite oli, että eläkettä karttuu myös lapsen kotihoidosta ja tutkintoon jostavasta opiskelusta. Tämän väitteen kohdalla oli myös eniten vääriä käsityksiä. Yli puolet vastaajista oletti virheellisesti, ettei näistä karttuisi eläkettä.

Väitteet käsittelivät eläketurvan eri osa-alueita, joiden ajankohtaisuus ja merkityksellisyys vaihtelevat eri väestöryhmissä. Naiset, nuoremmat vastaajat ja korkeammin koulutetut tiesivät muita paremmin, että lasten kotihoito ja opiskelu kartuttavat eläkettä. Yrittäjät tiesivät usein oikeaksi heitä koskevan väitteen yrittäjien työtulojen merkityksestä vanhempain- ja sairauspäivärahaan, työttömät puolestaan olivat keskimääräistä paremmin perillä työttömien oikeudesta osittaiseen vanhuuseläkkeeseen. Näiden väitteiden kohdalla oli myös paljon epä tietoisuutta. Yli kolmannes vastaajista ei osannut arvioida yrittäjien työtulon vaikutusta sosiaalietuuksiin, ja lähes puolet vastaajista ei osannut sanoa mielipidettään työttömien mahdollisuudesta osittaiseen vanhuuseläkkeeseen.

Vastaajat tunsivat keskimäärin 2,4 väitettä viidestä. Nuoret, korkea-asteen koulutuksen suorittaneet ja yrittäjät tunnistivat oikein keskimääräistä useampia väitteitä. Naimattomat ja eläkeläiset puolestaan tiesivät keskimääräistä vähemmän eläkejärjestelmää koskevien väitteiden paikkansapitävyydestä.

Subjektiiivisen eläkeasioiden koetun tuntemisen ja objektiivisesti mitatun eläketiedon välillä on positiivinen, mutta vain osittainen yhteys. Hyväksi eläkeasioiden tuntemisensa arvioineet vastasivat useammin oikein myös eläkejärjestelmää koskeviin väitteisiin. Subjektiiivisesti ja objektiivisesti mitatun tiedon vertailu kuitenkin paljasti, että käytettyjen mittareiden valossa eläkeasioiden tuntemista myös ali- ja yliarvioidaan. Etenkin nuoret vastaajat erottuvat ryhminä, joilla subjektiivinen arvio eläkeasioiden osaamisesta oli keskimääräistä useammin huono, mutta objektiivisella tietomittarilla tarkasteltuna he kuitenkin tiesivät eläkeasioista keskimääräistä enemmän.

Vain harva tietää eläkemaksun suuruusluokan

Yli puolet kyselyn vastaajista ei osannut lainkaan antaa arviota siitä, kuinka paljon työntekijän ja työnantajan eläkemaksut ovat yhteensä. Vastaajista 39 prosenttia antoi arvion eläkemaksusta. Arviot vaihtelivat yhdestä prosentista yli sataan prosenttiin. Arvion antaneista vain hieman yli neljäsosa osasi arvioida eläkemaksun enintään viiden prosenttiyksikön tarkkuudella vuoden 2019 keskimääräisestä 24,4 prosentin eläkemaksusta. Eläkemaksun aliarviointi oli selkeästi yleisempää kuin yliarviointi. Kolme viidestä arvion antaneesta arvioi eläkemaksun vähintään viisi prosenttiyksikköä todellista tasoa matalammaksi. Enemmän kuin viisi prosenttiyksikköä maksun tason yliarvioineita oli 11 prosenttia arvion antaneista.

Korkea-asteen koulutetut, korkeimpaan tuloryhmään kuuluvat sekä yrittäjät osasivat arvioida eläkemaksun tason muita useammin oikein. Virheellisiä käsityksiä eläkemaksusta oli keskimääräistä useammin miehillä, keski- tai korkea-asteen tutkinnon suorittaneilla ja toiseksi ylimmässä tuloryhmässä. Epätietoisuutta eläkemaksusta puolestaan näkyi useimmin naisten, perusasteen koulutustaustaisten, eläkeläisten ja alimman tuloryhmän vastaajilla.

Etenkin yrittäjyys, koulutustaso ja kotitalouden tulot näyttäisivät selittävän eläkemaksun tuntemista. Yrittäjillä eläkemaksun tuntemiseen vaikuttaa velvollisuus huolehtia itse eläkevakuutuksen ottamisesta ja eläkemaksun maksamisesta. He tiesivät eläkemaksun useammin oikein ja heillä oli myös harvemmin virheellinen käsitys eläkemaksun tasosta. Koulutustaso heijastui vastauksiin siten, että perusasteen koulutustaustaiset vastaajat antoivat muita harvemmin arvion eläkemaksun tasosta. Perusasteen koulutettuihin verrattuna korkeammin koulutetut sekä osasivat useammin arvioida eläkemaksun tason oikeaan kokoluokkaan että ali- tai yliarvioivat sen.

Vuoden 2017 eläkeuudistukseen liittyy vielä paljon epätietoisuutta

Kolme vuotta sitten voimaan tulleen eläkeuudistuksen tuomia muutoksia olivat muun muassa vanhuuseläkkeen alaikärajan nousu, eläkkeen karttumisen ikäsidonaisuuden poistaminen, karttumaprosenttien yhtenäistäminen iästä riippumattomiksi sekä uutena eläkemuotona voimaan tullut osittainen vanhuuseläke, joka mahdollistaa vanhuuseläkkeen aloittamisen osittaisena jo ennen vanhuuseläkeikää. Tutkimuksessa tarkasteltiin vastaajien käsityksiä siitä, olivatko he tienneet eläkeuudistuksen voimaantulosta ja neljästä uudistuksen yksityiskohdasta aiemmin.

Hieman yli kolmannes vastaajista kertoi tienneensä, että Suomessa tuli voimaan eläkeuudistus vuonna 2017. Lähes puolet arvioi kuulleensa asiasta jonkin verran. Parhaiten uudistuksesta tunnettiin eläkeiän nousu, mahdollisuus aloittaa osittainen vanhuuseläke jo ennen eläkeikää sekä eläkkeelle siirtymisen lykkäämisestä eläkkeeseen tuleva korotus. Hieman alle puolet vastaajista kertoi tienneensä kunkin näistä asioista.

Karttumien yhtenäistyminen oli vähiten tiedetty eläkeuudistuksen yksityiskohta. Vain noin kolmannes vastaajista kertoi tienneensä tai edes kuulleensa asiasta jonkin verran. Kaksi kolmasosaa arvioi, etteivät he olleet kuulleet asiasta aiemmin. Epätietoisuutta oli myös eläkkeelle siirtymisen myöhentämisestä saatavasta lykkäyskorotuksesta. Lähes kolmannes vastaajista kertoi, ettei ollut kuullut asiasta aiemmin.

Eläkeuudistuksen voimaantuloa ja neljää uudistuksen yksityiskohtaa käsittelevän kysymyksen muodostaman kokonaisuuden perusteella näyttää siltä, että eläkeuudistus tunnetaan vielä melko huonosti. Vain viisi prosenttia kertoi tienneensä kaikista viidestä esiin nostetusta asiasta. Kun huomioidaan väitteet eläkeuudistuksen voimaantulosta ja neljästä siihen liittyvästä yksityiskohdasta kokonaisuutena, keskimäärin vastaajat kokivat tienneensä 1,8 väitettä viidestä. Kokemus tiedosta kasvoi iän myötä. Myös sukupuoli, koulutus ja kotitalouden tulot heijastuivat kokemukseen eläkeuudistuksen tuntemisesta. Miehet, perusasteen koulutustaustaiset ja alimman tuloryhmään kuuluvat tunsivat vähemmän eläkeuudistukseen liittyviä asioita.

Lykkäyskorotuksen ja varhennusvähennyksen kannustavuus

Eläkkeelle siirtymisen ajoittumisen vaikutus eläkkeen määrään muuttui eläkeuudistuksen myötä. Eläkkeelle siirtymisen lykkääminen alimman vanhuuseläkeiän yli tuo eläkkeeseen lykkäyskorotuksen. Varhennusvähennys viittaa mahdollisuuteen aloittaa osittainen vanhuuseläke ennen vanhuuseläkkeen alaikäraja. Uudistuksen myötä mahdolliseksi tulleen osittaisen vanhuuseläkkeen aloittaminen ennen eläkeikää pienentää eläkettä pysyvästi. Kyselyssä selvitettiin, kokevatko suomalaiset lykkäyskorotuksen ja varhennusvähennyksen luomat taloudelliset kannustimet niin suuriksi, että ne kannustavat siirtymään eläkkeelle myöhemmin tai siihen, ettei aloitaisi osittaista vanhuuseläkettä ennen eläkeikää.

Reilu kolmannes vastaajista koki, ettei kuukautta kohden 0,4 prosentin suuruinen lykkäyskorotus kannusta lainkaan myöhentämään eläkkeelle

siirtymistä. Lähes puolet oli kuitenkin sitä mieltä, että lykkäyskorotus kannustaa jonkin verran ja seitsemän prosenttia koki, että lykkäyskorotus kannustaa selvästi myöhentämään eläkkeelle siirtymistä. Lähes joka kymmenes vastaajista ei osannut arvioida lykkäyskorotuksen kannustavuutta. Epätietoisia oli eniten perusasteen koulutustaustaisissa, eläkeläisissä ja alimpaan tuloryhmään kuuluvissa. Kun ilmiötä tarkasteltiin huomioimalla kannustavuuden taso ja kaikki taustatekijät, ainoastaan koulutus selitti kokemuksesta kannustavuudesta.

Neljännes vastaajista koki, ettei kuukautta kohden 0,4 prosentin suuruinen vähennys varhennettuna nostettuun osaan kannusta lainkaan siihen, ettei osittaista vanhuuseläkettä otettaisi ennen eläkeikää. Hieman alle puolet piti varhennusvähennystä jonkin verran kannustavana, ja hieman useampi kuin joka kymmenes selvästi kannustavana. Lähes viidennes vastaajista oli epätietoisia siitä, kannustaako varhennusvähennys olemaan aloittamatta osittaista vanhuuseläkettä ennen eläkeikää. Yli neljännes perusasteen koulutustaustaisista, eläkeläisistä ja alimpaan tuloryhmään kuuluvista ei osannut sanoa kantaansa asiaan. Kun tämän ilmiön kohdalla huomioitiin kannustavuuden taso ja kaikki taustatekijät, miehet, alle 35-vuotiaat vastaajat ja toiseksi korkeimpaan tuloryhmään kuuluvat erottuivat varhennusvähennystä enemmän kannustavana pitävinä ryhminä.

SUMMARY

Having enough and accurate knowledge of pensions support the decision making for individuals. Knowledge of what affects one's future pension and how much pension one will get when the time to retire comes helps the individual not only to make decisions concerning their own pensions but also to assess the changes following the 2017 pension reform and related survey statements. In this study we outline the level of Finnish citizens' pension knowledge, possible gaps in that knowledge and how the level of knowledge between different population groups differs.

In this study, we review 25–67-year-old Finnish citizens' knowledge of pensions based on a survey. We approach knowledge both from the point of view of the respondents' individual experiences and how familiar they are with the details of the pension system and the 2017 pension reform. In addition, we examine the respondents' views on how encouraging or discouraging the increment for late retirement and the deduction for early retirement are. The survey was conducted between October and December 2019. A total of 1,757 persons responded to the survey. The response rate was 35 per cent.

A considerable part of the respondents feels they have poor knowledge of pensions

According to the results, more than half of the 25–67-year-olds felt that they had poor or fairly poor knowledge of pensions. Two out of five said they did not have a clear understanding of how much pension they will get when they retire. Of the respondents, every tenth assessed that they know well or fairly well how much pension they will get, and slightly more than every fourth felt that they have a good or fairly good idea of the size of their future pension.

Based on the respondents' answers to the question on how well they know their pensions, men, over 55-year-olds, persons with a higher than basic-level education, persons who belong to the higher income brackets, self-employed persons and already retired persons assessed their pension knowledge better than average. Women, young, those with a basic

education and those belonging to the lowest income bracket, on the other hand, assessed their pension knowledge below average.

Varying knowledge of pension system details

Five statements on the details of the pension system were used as objective indicators of pension knowledge. The respondents assessed whether the statements were true or false in their opinion. The statements concerned the retirement age for the old-age pension, the impact of self-employed persons' pension-declared income on earnings-related social security benefits, the role of pension contributions in the financing of pensions, unemployed persons' right to the partial old-age pension and pension accrual for periods of child home care and studies.

The respondents were well aware that the retirement age is not the same for all. Nearly three out of four knew this. More than half of the respondents knew that the pension-declared income affects the amount of not only the future pension but also the parental and sickness allowances. Equally many knew that a main part of the pension contributions paid now are used to finance pensions that are currently in payment. Two fifths of the respondents knew that also unemployed persons can draw a partial old-age pension. The least familiar statement was the one about pension accruing for periods of child home care and studies leading to a degree. This statement also revealed the highest degree of misconceptions. More than half of the respondents incorrectly thought that no pension accrues for such periods.

The statements concerned different areas of pension provision that are current and significant to different degrees to different population groups. Women, the younger and the more educated respondents were better aware than others that pension accrues for periods of child home care and studies. The self-employed were often correctly aware of the impact of their pension-declared income on the parental and sickness allowances. On average, the unemployed were more aware than the others of their right to the partial old-age pension. However, there was also a great lack of knowledge about the issues expressed in these statements. More than one third were unable to assess the impact of the self-employed persons' pension-declared income on social security benefits; nearly half of the respondents did not know whether unemployed persons have a right to draw a partial old-age pension.

On average, the respondents could reply to 2.4 statements out of 5. The young, the highly educated and the self-employed respondents could reply correctly to a higher number of statements than could others. Unmarried and retirees, on the other hand, knew less often than average whether the statements concerning the pension system were true or false.

There is a positive but only a partial connection between the subjective notion of pension knowledge and objectively measured knowledge. Those who assessed that they know pensions well more often also replied correctly to the statements concerning the pension system. However, a comparison of the subjectively and objectively measured data revealed that, considering the indicators, pension knowledge is both under- and overestimated. Particularly the young stand out as a group whose subjective notion of their pension knowledge was poorer than average, but when measured with objective indicators, their knowledge was better than average.

Few knew their pension contribution rate

More than half of the respondents did not provide an estimate of how much the combined workers' and employers' contribution rate is. Almost forty per cent of the respondents gave at least some estimate of the contribution rate. The assessments ranged from one to more than 100 per cent. Of those who provided an estimate, only slightly more than one fourth were able to estimate the pension contribution rate (24.4% in 2019) with a 5-percentage-point accuracy. Underestimating the contribution rate was clearly more common than overestimating it. Three out of five of those providing an estimate thought the pension contribution was at least five percentage points below the actual level. Eleven per cent of those providing an estimate thought the pension contribution was more than five percentage points above the actual level.

The respondents with a higher-level education, those belonging to the highest income bracket and the self-employed were able to estimate the pension contribution rate correctly more often than did the others. Incorrect conceptions of the contribution rate were more common than average among men, those with a middle- or high-level education and those in the second highest income bracket. A lack of knowledge of the contribution rate, on the other hand, was more often the case among

female respondents, retirees, respondents with a basic-level education and respondents belonging to the lowest income bracket.

Self-employment, educational level and household income clearly seem to impact the knowledge of pension contribution rates. The knowledge of the self-employed is affected by their obligation to take out pension insurance and pay the pension contribution themselves. They most often knew the contribution rate correctly and they also had the least misconceptions about the contribution rate. The educational level was reflected in the responses as follows: those with a basic-level education gave the least often an estimate of the contribution rate. Compared to those with a basic-level education, those with a higher educational level were more often able to assess the pension contribution rate correctly. They also most frequently under- and overestimated the contribution rate.

Little knowledge of 2017 pension reform

The pension reform that came into force three years ago meant that the general retirement age rose, the age-dependent increment in pension accrual was abolished, the pension accrual rate was harmonized (no longer dependent on age), and two new pension benefits were introduced: the years-of-service pension and the partial old-age pension. The latter allows people to take out part of their accrued old-age pension already before reaching their retirement age. In this survey, we examined the respondents' views on whether they already knew that the pension reform had come into force and were familiar with the details of the reform.

Slightly more than one third of the respondents said they knew that the pension system was reformed in 2017. Nearly half said they had heard something about it before. The rising retirement age, the possibility to retire early on a partial old-age pension and the increment to the pension when retiring late were the best-known features of the reform. Slightly less than half of the respondents said they were aware of each of the above.

The harmonized accrual rate was the least known detail of the pension reform. Only around one third of the respondents said they were aware of it or had heard something about it. Two thirds estimated that they had never heard of it before participating in this survey. The increment for late retirement was another unfamiliar feature of the reform. Nearly one third of the respondents stated that they had never heard of it before.

Based on the replies to the questions concerning the coming into force of the 2017 pension reform and the four questions about details of the reform, it appears that people are still fairly unfamiliar with the reform. Only five per cent said they were aware of all five aspects of the reform presented in the survey. Considering the statements concerning the coming into force of the pension reform and the four related statements as a whole, the respondents were familiar with an average of 1.8 out of 5 statements. Age increased the subjective sense of knowledge. Gender, educational level and household income also reflected on the subjective sense of being familiar with the pension reform. Men, those with a basic education and those belonging to the lowest income bracket were less familiar with issues relating to the reform.

Increment for late retirement and reduction for early retirement as incentives

As a result of the 2017 pension reform, the pension amount is affected by the timing of retirement in a different way than before the reform. Deferring retirement past one's retirement age increases the pension via the increment for deferred retirement. The reduction for early retirement indicates that it is possible to retire on a partial old-age pension before reaching one's retirement age, but early retirement permanently reduces one's pension. In the survey, we asked whether the respondents find the financial incentives relating to the increment for deferred retirement and the reduction for early retirement to be significant enough to encourage them to retire late or discourage them to draw a partial old-age pension early.

More than one third of the respondents stated that the increment for deferred retirement of 0.4 per cent per deferred month in no way encourages late retirement. Nevertheless, nearly one third found that the increment for late retirement provided some kind of incentive to defer retirement, and seven per cent felt that it clearly encouraged them to retire late. Nearly every tenth respondent was unable to assess the incentive role of the increment for late retirement. This was most common among those with a basic-level education, the retirees and those belonging to the lowest income bracket. When the phenomenon was examined by considering the level of encouragement and all background factors, the educational level was the only factor that could explain the level of encouragement.

One quarter of the respondents felt that the reduction for early retirement of 0.4 per cent per month on the pension share drawn early would not prevent them from retiring early. Slightly less than half felt the reduction for early retirement to be somewhat discouraging and more than every tenth respondent felt that it was clearly discouraging. Nearly one fifth of the respondents could not assess whether the reduction for early retirement discourages them from drawing a partial old-age pension before reaching their retirement age. Nearly one third of those with a basic-level education, of retirees and of those belonging to the lowest income brackets were unable to state their view on the matter. Regarding this phenomenon, when taking into account the incentive level and all background factors, men, the under-35-year-old respondents and those belonging to the second-highest income bracket stood out as those finding the reduction for early retirement to be more discouraging.

SISÄLTÖ

1 Johdanto	21
2 Aineiston ja muuttujien esittely	28
2.1 Kyselyaineisto ja vastaajien taustatekijät	28
2.2 Käytetyt muuttajat ja menetelmät	31
3 Oma käsitys eläketurvan tuntemisesta	34
3.1 Yleinen eläketurvan tunteminen	34
3.2 Käsitys tulevasta eläkkeestä	37
3.3 Mallitarkastelu eläketurvan subjektiivisesta tuntemisesta.....	40
4 Tieto eläkejärjestelmästä – objektiivinen mittari	43
4.1 Väitteitä eläkejärjestelmästä	44
Vanhuuseläkkeen ikäraja.....	47
Yrittäjien työtulojen vaikutus ansiosidonnaisiin sosiaali- etuuksiin	48
Eläkemaksujen käyttö nykyisten eläkeläisten eläkkeiden rahoittamiseen	50
Työttömien mahdollisuus osittaiseen vanhuuseläkkeeseen	51
Eläkkeen karttuminen lapsen kotihoidosta ja tutkintoon johtavasta opiskelusta	52
Väitteiden tunnistaminen yhteensä.....	54
4.2 Ketkä tietävät eläkejärjestelmästä laajemmin?	56
4.3 Vastaako oma käsitys objektiivisesti mitattua eläketietoa?	60
4.4 Tieto eläkemaksusta	63
4.5 Mallitarkastelu eläkemaksun tuntemisesta	68
5 Tieto vuoden 2017 eläkeuudistuksesta	71
5.1 Uudistuksen voimaantulo ja neljä eläkeuudistuksen yksityiskohtaa.....	73
Eläkeuudistuksen voimaantulo	74
Eläkeiän nousu	76
Mahdollisuus osittaiseen vanhuuseläkkeeseen ennen eläkeikää.....	77

Eläkkeelle siirtymisen myöhentämisen vaikutus eläkkeeseen	78
Eläkkeen karttumien yhtenäistäminen	80
Eläkeuudistukseen liittyvien väitteiden tunteminen yhteensä	82
5.2 Ketkä tietävät eläkeuudistuksesta enemmän?	84
6 Lykkäyskorotuksen ja varhennusvähennyksen koettu kannustavuus	90
6.1 Kannustaako lykkäyskorotus myöhentämään eläkkeelle siirtymistä?	92
6.2 Varhennusvähennyksen koettu kannustavuus	97
7 Lopuksi	102
Lähteet	109
Liitteet	115
Liite 1: Aineiston painottaminen	115
Liite 2: Kyselylomake	117

1 Johdanto

Eläkeasioiden tunteminen on tärkeää, jotta jokainen osaisi tehdä omaa tulevaisuuttaan koskevia päätöksiä eläkeikaan varautumisesta ja eläkkeelle siirtymisen ajankohdasta. Eläkejärjestelmän tunteminen auttaa myös arvioimaan järjestelmän kestävyyttä, muodostamaan mielipiteitä eläkejärjestelmän uudistuksista tai siihen kohdistuvista uudistustarpeista. Olennaista on, että tietoa on riittävästi ja ettei vallalla ole virheellisiä käsityksiä. Tiedon tarjoamisen näkökulmasta on tärkeää selvittää, kuinka suuri tiedon tarve eläkeasioista on ja onko olemassa väestöryhmiä, joiden eläketiedossa on useammin puutteita.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan 25–67-vuotiaiden suomalaisten eläkeasioiden tuntemista kyselytutkimuksen pohjalta. Tuntemista tarkastellaan sekä vastaajien oman kokemuksen että eläkejärjestelmän yksityiskohtaisemman tuntemisen näkökulmista. Suomessa ei ole aiemmin tutkittu objektiivisten mittareiden avulla mitattua tietoa eläkeasioista tässä laajuudessa. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan vuoden 2017 eläkeuudistuksessa voimaan tulleiden muutosten tuntemista sekä vastaajien käsityksiä siitä, kannustavatko varhennusvähennys ja lykkäyskorotus myöhentämään eläkkeelle siirtymistä.

Eläkeasioiden tuntemista voidaan lähestyä subjektiivisen arvion ja objektiivisen mittaamisen kautta. Subjektiivinen, omaan käsitykseen perustuva arvio antaa yhden kuvan eläkeasioiden tuntemisesta. Omat käsitykset ja tulkinnat ovat olennaisessa roolissa myös päätöksenteossa ja mielipiteiden muodostuksessa.¹ Omaa tietoa voidaan kuitenkin yli- tai aliarvioida. Lisäksi käsitys hyvästä eläketurvan tuntemisesta voi vaihdella. Tästä syystä myös objektiivisesti mitatun eläketiedon² tasoa on tärkeää selvittää. Erityisesti informaation tarjoamisen ja sen tarpeen selvittämisen näkökulmasta

- 1 Esimerkiksi eläkejärjestelmän kannustinvaikutusten yhteydessä on aiemmin todettu, että ihmiset reagoivat olettamiinsa kannustimiin, vaikka ne olisivat virheellisiä (Chan & Stevens 2008) ja että reaktiot riippuvat taloudellisen kannustimen todellisen suuruuden lisäksi siitä, millainen käsitys kannustimista on muodostunut (Liebmann & Luttmer 2015).
- 2 Objektiivisesti mitatulla eläketiedolla viittaamme tässä kyselyyn sisältyneisiin eläkejärjestelmän yksityiskohtia koskeviin kysymyksiin, joihin on olemassa oikea ja väärä vastaus. Kyselyä ei kuitenkaan toteutettu koetyyppisessä valvotussa tilanteessa, joten vastaajilla on ollut mahdollisuus selvittää asioita tai kysyä neuvoa.

on tärkeää tutkia, onko jostakin eläkesiasta väriä käsityksiä tai tunnetaan-ko jotkut eläkejärjestelmän piirteet huonosti.

Objektiivisesti mitatun eläkejärjestelmän tuntemisten haasteena on, että kukin kysymys mittaa tietoa vain kyseisen ominaisuuden tai väitteen sisällöstä. Lisäksi eläkejärjestelmään liittyvät asiat koskettavat eri tavalla eri ikäisiä tai eri tilanteissa olevia henkilöitä. Esimerkiksi yrittäjän eläkevakuuttamisen asiat ovat olennaisen tärkeitä tietoja yrittäjille ja vanhuuseläkkeen ikäraajat ovat ajankohtaisempia lähempänä eläkkeellesiirtymisikää oleville. Kokonaiskuvan muodostaminen eläketietämyksestä edellyttää useiden, kullekin ryhmälle relevanttien yksityiskohtien tarkastelua. Tässä tutkimuksessa eläketiedon objektiivinen mittaus rakentuu paitsi kaikkia koskevien järjestelmän keskeisten piirteiden, myös eri ikäryhmille relevanttien ominaisuuksien tarkastelun pohjalle.

Subjektiiivinen ja objektiivinen arvio eläketiedosta

Aiemmat tutkimustulokset sekä Suomesta että muualta maailmasta ovat osoittaneet, että huomattavalle osalle eläkkeisiin liittyvät asiat eivät ole tuttuja. Kansainvälisissä tutkimuksissa on osoitettu, että vastaajat kokevat harvemmin tuntevansa eläkeasioita hyvin. Esimerkiksi Irlannissa vajaa kolmannes kertoi, ettei tunne eläkejärjestelmää lainkaan, ja yhtä suuri osa vastasi, ettei osaa arvioida lainkaan tulevan eläkkeensä tasoa (Abid & O'Donoghue 2014). Isossa-Britanniassa kolmannes arvioi tietonsa eläkeasioista olevan vähintään kohtuullisella tasolla, ja vain joka viides koki tietävänsä eläkkeistä riittävästi voidakseen luottavaisin mielin tehdä päätöksiä eläkesäästämisestä (MacLeod ym. 2012). Myös objektiiviset mittarit ovat kertoneet eläketiedon puutteista. Esimerkiksi Italiassa kolmannes ei tiennyt eläkejärjestelmän taloudellisen kestävyuden haasteista, puolet tiesi eläkemaksujen menevän sen hetken eläkkeiden maksuun ja vain neljännes osasi arvioida eläkemaksun suuruusluokan (Boeri & Tabellini 2012). Isossa-Britanniassa kolmannes oli tietoinen eläkkeen nostamisen lykkäämisen seurauksena saatavasta korotuksesta (MacLeod ym. 2012). Ruotsista tutkittiin eläketietoutta 19 objektiivisesti mitattavissa olevan monivalintamuotoisen kysymyksen avulla (Elinder ym. 2019). Tutkimuksessa oikeiden vastausten osuudet vaihtelivat 5 ja 76 prosentin välillä. Parhaiten tunnettiin eläkeikää ja eläkkeen maksamisen jatkumista koskevat kysymykset, eniten epä tietoisuutta oli tulojen vaikutuksesta työmarkkinaeläkkeeseen, mahdollisuudesta siirtää rahastoeläkettä puolisolle sekä karttuneesta eläkevarallisuudesta.

Aiempi tutkimus suomalaisten eläkeasioiden tuntemisesta painottuu subjektiiviseen kokemukseen eläkeasioiden ja eläkeuudistuksen tuntemisesta. Tutkimukset ovat osoittaneet, että suomalaisten oma käsitys eläkeasioiden tuntemisesta ei ole erityisen hyvä. Huomattava osa suomalaisista kokee tuntevansa eläketurvaa huonosti tai melko huonosti (Takala 2015; Eläkebarometri 2020). Aiemmin on tutkittu myös sitä, kuinka hyvin suomalaiset kokevat tuntevansa kertyneen ja tulevan eläkkeen määrää. Etenkin eläkeikää lähestyvillä tämä tieto on tärkeä eläkkeelle siirtymisen ajankohdtaa pohdittaessa. Myös nuoremmilla käsitys eläkkeen karttumisesta antaa mahdollisuuden arvioida tulevaisuuden tarpeita esimerkiksi taloudellisen varautumisen näkökulmasta. Hieman yli puolet eläkeikää lähestyvistä suomalaisista ei osannut antaa arviota tulevasta eläkkeestään (Nivalainen & Tenhunen 2018).

Subjektiviisen, omaa käsitystä mittaavan mittarin haasteena on, että osa vastaajista saattaa ali- tai yliarvioida osaamistaan. Aiemmissa talousasioiden tuntemista koskevissa tutkimuksissa on havaittu, että oma käsitys antaa samansuuntaisen kuvan tiedosta kuin objektiivisesti mitattu tieto, mutta osa ali- tai yliarvioi oman osaamisensa (Agnew & Szykman 2005; van Rooij ym. 2011; Allgood & Walstad 2016; Lusardi & Mitchell 2017). Omien tietojen yliarviointi näyttäisi olevan yleisempää silloin, kun mittarina käytetään yksityiskohtaisempia talous- ja sijoitustiedon osaamista (Gallery ym. 2011).

Eläkeasioiden kohdalla subjektiiviseen käsitykseen ja objektiiviseen mittariin perustuvien tietotasojen välillä on huomattu olevan yhteys. MacLeod ym. (2012) totesivat, että hyväksi tietonsa arvioineet tiesivät useammin oman eläkeikänsä, vaikka myös hyväksi eläketietonsa arvioineista merkittävällä osalla oli väärä käsitys eläkeikästään. Suomessa viitteitä subjektiivisen ja objektiivisen eläketiedon välisestä yhteydestä on saatu Eläkebarometri-kyselyn pohjalta. Sen mukaan nuoret arvioivat osaamisensa useammin huonoksi kuin vanhemmat vastaajat, mutta eläkejärjestelmän peruseräpäätteiden tunnistamisessa ei ikäryhmien välillä ole eroja (Kuivalainen 2017; Eläkebarometri 2020).

Eläkeasioiden ja eläkejärjestelmän tuntemista selkeästi objektiivisen mittarin avulla ei ole aiemmin kartoitettu Suomessa. Eläketurvakeskuksen vuosittain keräämässä Eläkebarometrissa vastaajille on esitetty väittämiä Suomen eläkejärjestelmästä. Näiden väitteiden kanssa samaa mieltä olemisen voidaan tulkita viittavan näiden ominaisuuksien tuntemiseen. Esimerkiksi työeläkkeen karttumisen ansio- ja yrittäjätulojen perusteella sekä kaikkien

Suomessa asuvien oikeuden eläkkeeseen tunnisti neljä viidestä vastaajasta. Elinajan pitenemisen heijastumisen eläkeikään tunnisti lähes kaksi kolmesta. Parhaiten ominaisuuksia ovat tunnistaneeet vanhemmat ja korkeampituloiset vastaajat. (Eläkebarometri 2020.) Nämä kysymykset eivät kuitenkaan yksiselitteisesti mittaa eläkejärjestelmän piirteiden tuntemista, vaan mielipidettä näiden väitteiden toteutumisesta.

Kansainvälisesti tarkasteltuna suurin osa objektiivisesti mitattuun eläketietoon liittyvistä tutkimuksista keskittyy eläkesäästämisen yleisyyteen, sijoitustoiminnan tuntemiseen ja yleisemmin taloudelliseen lukutaitoon (esim. Bucher-Koehnen & Lusardi 2011; Lusardi & Mitchell 2011; van Rooij ym. 2012). Suomessa talouslukutaito on kansainvälisesti vertailtuna korkealla tasolla, mutta myös Suomessa väestöryhmien välillä on eroja taloudellisten asioiden tuntemisessa (Kalmi & Ruuskanen 2018). Naisilla, työttömillä ja matalammin koulutetuilla tiedot talousasioista ovat muita useammin heikommat. Tutkimuksessa eläkesuunnitteluksi tulkittiin kysymys, onko vastaaja yrittänyt arvioida säästämistarvettaan eläkeaikaa varten. Alle kolmannes kertoi yrittäneensä arvioida tätä. Naisten kohdalla parempi talousasioiden tunteminen oli yhteydessä eläkesuunnitteluun. (Kalmi & Ruuskanen 2018.)

Eläkkeiden rahoituksen olennainen kulmakivi muodostuu kerätyistä eläkemaksuista. Käsitys siitä, minkä verran eläkemaksuja maksetaan, auttaa myös arvioimaan eläkejärjestelmän rahoitustarpeita ja keskusteluja eläkemaksujen kehityksestä. Italiassa tehdyn kyselyn tulosten mukaan vain neljännes työntekijöistä osasi arvioida eläkemaksun osuuden palkasta 15 prosenttiyksikön sisään ja vain joka kymmenes viiden prosenttiyksikön sisään (Boeri & Tabellini 2012). Suomessa palkansaajan palkkakuitilla näkyy vain työntekijän palkasta maksettava eläkemaksu, mutta työnantajan osuus ei heille näy. Yrittäjät maksavat maksunsa kokonaan, joten heille työeläkemaksun suuruus on selkeämmin näkyvillä.

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan eläketietoa vastaajan oman subjektiivisen kokemuksen lisäksi kuuden objektiivisesti eläketietoa mittaavan kysymyksen avulla. Kyselyyn sisältyy viisi oikein/väärin-väitettä eläkejärjestelmän yksityiskohdista sekä eläkemaksun suuruutta koskeva kysymys. Väitteet koskivat vanhuuseläkkeen alaikärajaa, yrittäjien työtulojen merkitystä ansiosidonnaisiin sosiaalietuuksiin, eläkemaksujen käyttöä maksussa olevien eläkkeiden rahoitukseen, työttömien mahdollisuutta valita osittainen vanhuuseläke sekä eläkkeen kertymistä lapsen kotihoidosta ja opiskelusta. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan, kuinka hyvin suomalaiset osaa-

vat arvioida eläkemaksun suuruuden. Lapsen kotihoidosta ja opiskelusta karttuva eläke on olennainen tieto etenkin nuoremmille vastaajille, yrittäjien eläkekarttuman taustalla oleva mekanismi puolestaan erityisesti yrittäjille. Eläkeikää ja työttömien oikeutta osittaiseen vanhuuseläkkeeseen käsittelevät kysymykset ovat ajankohtaisimpia lähempänä eläkeikää oleville ja työttömille. Kuitenkin myös muissa väestöryhmissä näiden ominaisuuksien tunteminen auttaa arvioimaan eläkejärjestelmää kokonaisuutena, mukaan lukien sen oikeudenmukaisuutta ja kattavuutta. Eläkemaksun taso on asia, joka koskettaa kaikkia työeläkejärjestelmän piirissä olevia iästä riippumatta.

Vuoden 2017 eläkeuudistus, sen tunteminen ja työssä jatkamisen muuttuneet kannustimet

Vuoden 2017 alussa tuli voimaan eläkeuudistus. Olennaisimpia muutoksia olivat eläkeiän asteittainen nousu ja eläkeiän sitominen elinajan odotteen kehitykseen, eläkkeen karttumisprosentin yhtenäistäminen iästä riippumattomaksi sekä osittaisen vanhuuseläkkeen mahdollisuus. Samalla eläkkeelle siirtymisen lykkäykseen liittyvä korotus ja varhentamisesta aiheutuva vähennys muuttuivat. Aiemmat tutkimukset suomalaisten eläkeuudistuksen tuntemisesta sekä vuoden 2017 uudistuksen myötä voimaan tulleiden lykkäyskorotuksen ja varhennusvähennyksen merkityksestä eläkkeelle siirtymiseen on tehty ennen eläkeuudistuksen voimaan tuloa (Tenhunen 2017a; Tenhunen ym. 2017; Nivalainen & Tenhunen 2018).

Eläkeuudistuksen tunteminen jäi uudistuksen voimaantulon kynnyksellä matalaksi, vain noin 15 prosenttia kertoi tuntevansa eläkeuudistusta vähintään melko hyvin (Tenhunen & Airio 2017). Vanhemmat ja korkeampia tuloja saavat erottuivat väestöryhminä, joissa eläkeuudistuksen tuntemus koettiin useammin hyväksi. Eläkeikää lähestyvät tunnistivat hyvin myös eliniän pitenemisen heijastumisen eläkeiän nousuun. Lähes yhdeksän kymmenestä tiesi eläkeiän nousevan, jos elinikä jatkaa kasvuaan (Tenhunen & Airio 2017), 39). Eläkeiän nousua eliniän pitenemisen myötä on käsitelty myös Eläkebarometrissä (2020), jonka mukaan noin kolme viidesstä suomalaisesta tunnisti oikeaksi väitteen eläkeiän noususta.

Eläkeuudistuksen myötä eläkkeelle siirtymisen ajoituksen vaikutus eläkkeeseen muuttui. Eläkkeelle siirtymisen myöhentämisestä eläkkeeseen tehdään lykkäyskorotus ja ennen eläkeikää aloitettuja eläkkeitä pienenne-

tään varhennusvähennyksellä. Eläkkeelle siirtymisen kannustimilla viitataan yleensä näihin muutoksiin eläkkeen määrässä.

Tieto vähennyksestä ja korotuksesta on tärkeää, jotta pystyy tekemään päätöksen työskentelyn jatkamisesta oikean informaation valossa. Erityisesti käsitys työskentelyn jatkamisen vaikutuksesta eläkkeeseen on olennaisessa roolissa: jos tieto asiasta jää puutteelliseksi, työssäjatkamispäätökset tehdään oletuksiin perustuen (Chan & Stevens 2004; 2008; Liebmann & Luttmer 2015). Vaikka eläkkeelle siirtymispäätöstä ei tehdä pelkästään taloudellisista lähtökohdista³, osalle myös taloudelliset syyt ovat merkittävässä roolissa (Nivalainen & Tenhunen 2018; 2019).

Lykkäyskorotus korottaa vanhuuseläkkeen määrää 0,4 prosenttia jokaiselta kuukaudelta, jolta eläkkeen aloittaminen ylittää vanhuuseläkkeen alaikärajan. Korotus lisää kuukausieläkkeen määrää, mutta eläkkeelle siirtymisen lykkääminen tarkoittaa myös sitä, että lähtökohtaisesti eläkkeellä vietetty aika jää lyhyemmäksi. Eläkejärjestelmän kannustavuuden merkityksestä työskentelyn jatkamiseen on tehty paljon tutkimusta. Yleisesti ottaen sekä Suomea että useita muita maita koskevissa tutkimuksissa on huomattu, että eläkkeen lykkäämisestä seuraava korkeampi eläke lisää työssä jatkamista tai kiinnostusta siihen (esim. Gruber & Wise 2004; Tuominen ym. 2012; Uusitalo & Nivalainen 2013; Nivalainen 2015; Manoli & Weber 2016; Brinch ym. 2017; Giesecke 2018; Kanninen ym. 2019).

Lykkäyskorotuksen kannustinvaikutusten näkökulmasta olennaista on, pidetäänkö sitä riittävän suurena korotuksena kannustamaan eläkkeelle siirtymisen myöhentämistä. Aiemmassa, ennen vuoden 2017 eläkeuudistuksen voimaantuloa tehdyssä kyselyssä havaittiin, että lykkäämistä harkittiin laajasti. Puolet vastaajista kertoi voivansa harkita lykkäämistä, mutta osa heistä kertoi voivansa harkita myös varhentamista. Noin neljännes vastaajista ilmoitti voivansa harkita lykkäystä, muttei varhennusta. Lykkäyksen vaikutuksen eläkkeen määrään tuntevat harkitsivat lykkäystä muita useammin. (Tenhunen ym. 2017.) Ennen uudistuksen voimaantuloa eläkeikää lähestyville tehdyssä kyselyssä lykkäyskorotus todettiin yleisesti kannustavaksi, mutta vain noin 15 prosenttia vastaajista koki elinaikakertoimen ja lykkäyskorotuksen vaikutuksen eläkkeen määrään olevan taustalla aiko-

3 Työntekijöiden eläkeaikeita tarkastelleessa tutkimuksessa todettiin, että mm. sukupuoli, työskentelysektori, taloudelliset resurssit, koulutus, työkyky ja työpaikan ominaisuudet vaikuttavat eläkeaikeisiin (Nivalainen & Järnefelt 2017). Myös Tuominen ym. (2010b) on todennut monien henkilöön ja työhön liittyvien tekijöiden selittävän eläkeaikeita.

muksessa jatkaa työskentelyä vanhuuseläkkeen alaikärajan jälkeen (Nivalainen & Tenhunen 2018).

Vastaavalla tavalla osittaiselle vanhuuseläkkeelle siirtyminen ennen vanhuuseläkkeen alaikärajaa heijastuu eläkkeeseen varhennusvähennyksenä. Se pienentää osittaisena vanhuuseläkkeenä nostetun eläkkeen osaa 0,4 prosenttia jokaista kuukautta kohden, jolla osittaisen vanhuuseläkkeen aloitusikä alittaa alimman vanhuuseläikeiän. Aiemmassa tutkimuksessa myös varhennusvähennys koettiin harkitsemisen arvoiseksi vaihtoehdoksi. Ennen vuoden 2017 uudistuksen voimaantuloa tehdyssä kyselyssä yli puolet kertoi voivansa harkita varhentamista. Osa heistä ilmoitti voivansa harkita myös lykkäämistä. Pelkästään varhentamista harkitsi vajaa kolmannes vastaajista. (Tenhunen 2017b.) Kuten lykkäyskorotuksen kohdalla, myös tässä kannustinvaikutukset riippuvat siitä, koetaanko tämän suuruinen vähennys niin suureksi, että se kannustaa lykkäämään osittaisen vanhuuseläkkeen aloittamista myöhemmäksi.

Kyselyn toteuttamisen aikaan vuoden 2019 lopussa uudistus oli ollut voimassa noin kolme vuotta. Tässä kyselyssä selvitetään, kuinka laajasti olennaisimmat muutokset ovat suomalaisten tiedossa. Tutkimuksessa myös selvitetään, kuinka kannustaviksi lykkäyskorotus ja varhennusvähennys koetaan eläkkeelle siirtymisen myöhentämisen tai osittaisen vanhuuseläkkeen mahdollisen aloittamisen ajankohdan näkökulmasta.

Tämä tutkimusraportti rakentuu seuraavasti: Aluksi kuvataan käytetty aineisto, tarkastellaan vastaajia väestöryhmittäin sekä esitellään käytetyt muuttajat ja menetelmät. Kolmannessa luvussa käsitellään vastaajien subjektiivisia arvioita heidän eläkejärjestelmän tuntemisestaan. Neljännessä luvussa eläketietoa tarkastellaan objektiivisten mittareiden avulla sekä peilataan subjektiivisen käsityksen ja objektiivisesti mitatun eläketiedon välistä suhdetta. Viides luku keskittyy vuoden 2017 eläkeuudistukseen ja vastaajien kokemukseen sen tuntemisesta. Kuudennessa luvussa tarkastellaan vastaajien käsityksiä lykkäyskorotuksen ja varhennusvähennyksen kannustavuudesta sekä tarkastellaan eläketiedon yhteyttä käsityksiin kannustavuudesta. Lopuksi vedetään yhteen tutkimuksen tuloksia.

2 Aineiston ja muuttujien esittely

2.1 Kyselyaineisto ja vastaajien taustatekijät

Aineistona käytettiin Eläketurvakeskuksen keräämää Näkemyksiä eläketurvasta -kyselytutkimusta. Tutkimuksessa kartoitettiin suomalaisten mieltä mieltä ja näkemyksiä eläketurvasta, taloudellisesta varautumisesta eläke-aikaan, eläkeasioiden tuntemista sekä käsityksiä vuoden 2017 eläkeuudistuksesta.⁴ Tässä tutkimuksessa keskitytään kyselyn kahteen viimeiseen osioon.

Kysely lähetettiin postitse 5 000:lle satunnaisesti valitulle 25–67-vuotiaalle Manner-Suomen alueella asuvalle suomalaiselle, joiden äidinkieli oli suomi tai ruotsi. Vastaajilla oli mahdollisuus vastata joko paperisella tai sähköisellä lomakkeella. Aineiston keräys ajoittui syksyyn 2019. Loppuvuoteen ajoittuneen postilakon⁵ vuoksi vastausaikaa pidennettiin vuoden loppuun saakka. Vastaukset kyselyyn on kerätty syys–joulukuun 2019 aikana.

Vastauksia kyselyyn kertyi 1 757 ja vastausaste oli 35 prosenttia. Vastaajista 66 prosenttia palautti kyselyn paperilomakkeen muodossa ja 34 prosenttia valitsi sähköisen vastaustavan. Vastauskadon huomioimiseksi aineisto on painotettu siten, että vastanneiden osuudet iän ja sukupuolen mukaan vastaavat osuuksia väestössä ja aineisto on siten edustava. Painotukseen liittyvät taulukot ovat liitteessä 1.

Taulukossa 2.1 on esitetty vastaajien painotetut jakaumat sukupuolen, ikäluokkien, koulutuksen, pääasiallisen toiminnan ja kotitalouden tulojen mukaan. Taulukossa on raportoitu myös vastaamatta jättäneiden osuudet.

Vastaajista puolet oli naisia, puolet miehiä. Vaihtoehdon Muu valitsi 0,3 prosenttia ja kysymykseen sukupuolesta jätti vastaamatta 0,4 prosent-

4 Kyselylomake on liitteessä 2.

5 Postin lajitteluun ja jakeluun kohdistunut lakko 11.–27.11.2019 aiheutti olennaisia viivästyksiä kyselylomakkeiden muistutuskirjeiden perillemenoon ja vastausten palautumiseen. Posti arvioi lakon vuoksi viivästyneiden lähetysten saapuvan perille 24.12.2019 mennessä. Tästä syystä kyselyn vastausaikaa jatkettiin 31.12.2019 asti. On mahdollista, että lakosta seurannut postin kulkuun liittyvä epävarmuus ja viivästykset heijastuivat myös kyselyn vastausasteeseen sitä alentavasti.

tia vastaajista. Pienen vastaajamäärän vuoksi analyyseissä Muu-vaihtoehdon valinnoita ei esitetä erikseen.

län perusteella vastaajia käsitellään viidessä ikäryhmässä. Näistä neljä ensimmäistä koostuu kymmenen vuoden ikäluokista. Viides ikäryhmä on pienempi, siihen kuuluvat 65–67-vuotiaat vastaajat. Ikä on vastaajien ikä kyselyn toteuttamisvuoden 2019 lopussa. Ikä perustuu otoksen yhteydessä poimittuun rekisteritietoon, ja se on saatavilla kaikille vastanneille.

Koulutustaustaa tarkastellaan neljässä ryhmässä. 40 prosenttia vastaajista on suorittanut korkeintaan keskiasteen tutkinnon ja lähes joka neljännellä oli ylempään korkea-asteen tutkinto. Perusasteen tutkinto oli 13 prosentilla ja alemman korkea-asteen tutkinto 37 prosentilla vastaajista.

Vastaajista lähes kolme neljästä oli avo- tai avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa (jatkossa tähän ryhmään viitataan lyhyesti termillä ”parisuhteessa”). Hieman yli kymmenen prosenttia oli eronnut, asumuserossa tai leski (jatkossa ”eronnut tai leski”). Naimattomia vastaajista oli 18 prosenttia.

Lähes kaksi kolmasosaa vastaajista oli palkansaajia. Joka neljäs vastaajista työskenteli julkisella sektorilla ja kaksi viidestä yksityisellä sektorilla. Yrittäjiä tai maatalousyrittäjiä (jatkossa ”yrittäjiä”) vastaajista oli kahdeksan prosenttia. Eläkkeellä vastaajista oli 14 prosenttia ja työttöminä kuusi prosenttia. Ryhmään Muut on yhdistetty opiskelijat (3,3 % vastaajista) ja muista syistä työelämän ulkopuolella olevat (3,7 % vastaajista) (jatkossa ”Muut”).

Kyselylomakkeella tiedusteltiin vastaajien kotitalouden yhteenlaskettuja nettotuloja. Vastausvaihtoehtoina oli kahdeksan tuloluokkaa. Aineistosta saatiin kattava kuva itse arvioidusta kotitalouden tulotasosta, sillä vain 2,1 prosenttia vastaajista jätti vastaamatta tuloja koskevaan kysymykseen. Tuloja tarkastellessa kotitalouden koko on huomioitu skaalaamalla tulo luokan yläraja kotitalouden koon neliöjuurella, joka on yksi vakiintunut tapa tehdä erikokoisten kotitalouksien tulot yhteismitallisiksi. Kaikki tutkimuksessa raportoidut tulotiedot ovat kotitalouden koon mukaan skaalattuja tuloja. Kaksi ylintä tuloluokkaa on yhdistetty siten, että molemmilla käytetään tasona ylimmän luokan alarajaa. Tällä tekniikalla kotitalouden tulot tulevat osalle ylimmässä tuloryhmässä olevia jonkin verran yliarvioiduksi. Tässä tutkimuksessa kotitalouden tulotasoa käytetään kuitenkin vain suhteellisena taustamuuttujana, joten tulotason absoluuttista arvoa tärkeämpää on vastaajien sijoittuminen tuloryhmiin suhteessa toisiinsa.

Taulukko 2.1.

Vastaajien sukupuoli, ikä, koulutus, pääasiallinen toiminta ja kotitalouden tulot (n=1 757).

	Osuus (%)
Sukupuoli	
Mies	50,0
Nainen	49,4
Muu	0,3
Ei vastannut	0,4
Ikä	
25–34	22,3
35–44	22,5
45–54	22,3
55–64	25,6
65–67	7,3
Koulutus	
Perusaste	13,4
Keskiaste	26,6
Alempi korkea-aste	37,4
Ylempi korkea-aste	22,3
Ei vastannut	0,4
Siviilisäätö	
Avoliitossa, avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa	71,7
Eronnut, asumuserossa tai leski	10,5
Naimaton	17,7
Ei vastannut	0,1
Pääasiallinen toiminta	
Palkansaaja, yksityinen sektori	39,6
Palkansaaja, julkinen sektori	24,8
Yrittäjä tai maatalousyrittäjä	8,1
Eläkkeellä	14,1
Työtön	6,0
Muut	7,1
Ei vastannut	0,3
Kotitalouden tulot (skaalattu kotitalouden koon mukaan)	
Alle 1 500 e/kk	13,8
1 500–2 499 e /kk	40,0
2 500–3 499 e/kk	28,4
3 500 e/kk tai enemmän	15,6
Ei vastannut	2,2

Tutkimuksessa vastaajat jaetaan neljään ryhmään kotitalouden tulojen perusteella. Vastaajista noin 14 prosenttia kuuluu alimpaan tuloryhmään, jossa kotitalouden kuukaudessa saamat nettotulot jäävät alle 1 500 euroon. Toiseen tuloryhmään, 1 500–2 499 euroa saaviin kotitalouksiin kuuluu 40 prosenttia vastanneista. Ylimpään tuloryhmään, yli 3 500 euroa kuukaudessa ansaitseviin kotitalouksiin kuuluu 16 prosenttia vastaajista.

Osa taustatekijöistä on voimakkaasti yhteydessä toisiinsa, esimerkiksi ikä on yhteydessä koulutusasteeseen, siviilisäätyyn sekä osaan pääasiallisen toiminnan ryhmistä. Nuorempia vastaajia on enemmän naimattomien, korkeasti koulutettujen sekä opiskelijoista ja muista työelämän ulkopuolella olevissa ryhmissä. Perusasteen koulutustaustaiset ja eläkeläiset ovat puolestaan useammin vanhempia.⁶

2.2 Käytetyt muuttajat ja menetelmät

Kyselyssä kartoitettiin vastaajien eläkeasioiden tietämystä heidän oman, subjektiiviseen arvioon perustuvan kokemuksen perusteella. Tämän lisäksi kyselyssä selvitettiin vastaajien tietoja eläkejärjestelmän yksityiskohtia koskevien väitteiden ja kysymysten avulla. Nämä tarjoavat objektiivisemmän näkökulman eläkeasioiden tuntemisen tasoon.

Vastaajien omaa kokemusta eläkeasioiden tuntemisesta kartoitettiin kahden kysymyksen avulla. Ensimmäisessä tiedusteltiin näkemystä siitä, kuinka hyvin kokee tuntevansa eläketurvaa. Toinen kysymys koski sitä, kuinka hyvä käsitys vastaajilla on tulevan eläkkeensä tasosta. Kyselyyn vastanneista osa on jo eläkkeellä, joten kysymykseen liittyy muotoilu, että jo eläkkeellä olevat arvioisivat käsitystään, joka heillä oli eläkkeen määrästä ennen eläkkeelle siirtymistä. Molempiin kysymyksiin vastaukset pyydettiin 5-luokkaisella Likert-asteikolla (hyvin – melko hyvin – kohtalaisesti – melko huonosti – huonosti), jonka lisäksi oli mahdollista valita En osaa sanoa -vaihtoehto.

Eläkejärjestelmän tuntemista objektiivisemmasta näkökulmasta kartoitettiin eläkejärjestelmää koskevien väitteiden avulla. Vastaajia pyydettiin va-

⁶ Yli 65-vuotiaista vastaajista valtaosa oli eläkkeellä. Eläkkeellä olevista kuitenkin yli puolet oli alle 65-vuotiaita. Lisätarkasteluiden perusteella muuttajat eivät olleet liian voimakkaasti korreloituneita keskenään ja ne voitiin lisätä samanaikaisesti regressiomalleihin. Voimakkaasti yhteydessä toisiinsa olevat selittävät muuttajat voivat kuitenkin vaikeuttaa tilastollisesti merkitsevien yhteyksien löytämistä.

litsemaan, ovatko väitteet heidän mielestään oikein vai väärin. Myös tässä En osaa sanoa -vaihtoehto oli mahdollinen. Väitteet koskivat työeläkkeen kertymistä lapsen kotihoidosta ja opiskelusta, vanhuuseläkkeen ikärajaa, työttömien mahdollisuutta osittaiseen vanhuuseläkkeeseen, yrittäjien työtulojen vaikutusta sosiaalietuuksiin sekä eläkemaksujen käyttöä nykyisten eläkeläisten eläkkeiden rahoittamiseen.

Toinen eläkejärjestelmän tuntemista objektiivisemmin mittaava kysymys koski eläkemaksun suuruutta. Vastaajia pyydettiin arvioimaan avovastauksen muodossa, kuinka monta prosenttia keskimäärin työntekijän ja työnantajan maksamat eläkemaksut yhteensä ovat ansiosta tai yrittäjän työtulosta. Vaihtoehtoina oli kirjoittaa prosenttiluku sille osoitetulle viivalle tai valita En osaa sanoa-vaihtoehto.

Tietämystä vuoden 2017 eläkeuudistuksesta kartoitettiin viisikohtaisen kysymyksen avulla. Kussakin kohdassa kerrottiin uudistukseen liittyvä fakta. Vastaajat saivat kertoa, olivatko tienneet asiasta, kuulleet jonkin verran asiasta tai etteivät olleet kuulleet aiemmin asiasta. Väitteet koskivat eläkeuudistuksen voimaantuloa, eläkeiän nousua, lykkäyskorotuksen saamista, eläkkeen kertymisvauhdin muutosta iästä riippumattomaksi sekä mahdollisuutta osittaiseen vanhuuseläkkeeseen jo ennen eläkeikää.

Eläkeasioiden koetun tuntemisen ja yksityiskohtien tietämisen lisäksi kyselyssä tiedusteltiin kokemusta lykkäyskorotuksen ja varhennusvähennyksen kannustavuudesta kahdella erillisellä kysymyksellä. Molempien yhteydessä esitettiin numeroesimerkki siitä, mitä lykkäyskorotus ja varhennusvähennys tarkoittavat tietyn suuruisella kuukausieläkkeellä. Kannustavuuskysymysten vastausvaihtoehdot olivat ei lainkaan, jonkin verran, selvästi ja en osaa sanoa.

Tutkimuksessa tarkastellaan vastaajien tietoa ja näkemyksiä sekä kuvaillevan analyysin että kaikki taustatekijät yhtäaikaaisesti huomioivan mallinuksen kautta. Kustakin tarkasteltavasta ilmiöstä esitetään ensin vastaus-ten jakauma taustatekijöiden (sukupuoli, ikä, koulutus, siviilisääty, pääasiallinen toiminta ja kotitalouden tulot) suhteen. Tässä yhteydessä käsitellään myös tarkemmin vastaamatta jättäneitä, jotka eläketietoa tarkasteltaessa ovat myös olennainen osa kyselyn antamaa informaatiota. Jakaumien yhteydessä raportoidaan, ovatko jakaumassa kunkin taustatekijän kohdalla havaitut erot tilastollisesti merkitseviä χ^2 -testisuureen avulla.

Taustatekijöiden keskinäinen yhteys voi sekoittaa niiden merkitystä tarkasteltavan ilmiön taustalla. Tarkempi kuva siitä, miten eri taustatekijät heijastuvat eläkeasioiden tuntemiseen, saadaan yhdistämällä taustatekijät yhtä aikaa samaan malliin. Tarkasteltavasta kysymyksestä riippuen mallinnuksessa käytetään logistista tai järjestysasteikollista logistista regressiomallia selittämään eläketietoa, uudistuksen tuntemista ja käsityksiä lykkäyskorotuksen ja varhennusvähennyksen kannustavuudesta.

Logistisessa regressiomallissa tarkasteltava ilmiö on kaksitulotteinen, esimerkiksi onko tiennyt vastauksen oikein vai ei. Logistista regressiomallia käytetään selittämään yksittäisten eläkejärjestelmää koskevien väitteiden tuntemista, tietoa eläkemaksun tasosta, siihen liittyvä väärä käsityksiä sekä sitä, ettei tiennyt eläkemaksun suuruutta.

Järjestysasteikollinen logistinen regressiomalli sopii hyvin tilanteeseen, jossa selitettävän muuttujan vastausvaihtoehdot ovat järjestysasteikollisia. Järjestysasteikollinen logistinen regressioanalyysi huomioi selitettävän muuttujan vaihtoehtojen sisäisen järjestyksen ja antaa tarkemman kuvan tarkasteltavasta ilmiöstä kuin jommankumman ääripään tarkastelu. Järjestysasteikollista logistista regressiomallia käytetään tässä tutkimuksessa eläkejärjestelmän ja oman tulevan eläkkeen koetun tuntemisen, eläkejärjestelmää koskevien oikein tiedettyjen väitteiden yhteenlasketun määrän, eläkeuudistukseen liittyvien asioiden tuntemisen tason ja niiden yhteenlasketun määrän sekä lykkäyskorotuksen ja varhennusvähennyksen kannustavuuden mallintamiseen.⁷

Mallinnuksen tulokset esitetään ristisuhteiden (odds ratio, OR) avulla. Ne voidaan tulkita todennäköisyyksien suhteeksi vertailuryhmän ja tarkasteltavan ryhmän välillä. Vertailuryhmä saa arvon 1. Tätä pienemmät arvot tarkoittavat, että kyseisessä ryhmässä tarkasteltava ilmiö, esimerkiksi eläketurvan hyvä tuntemus, on harvinaisempaa kuin vertailuryhmässä. Ykköistä suuremmat arvot taas kertovat, että selitettävä ilmiö on yleisempi tarkasteltavassa ryhmässä kuin vertailuryhmässä. Käsitys eroaa vertailuryhmän käsityksestä vain, jos kerroin on merkitty tähdellä (ero tilastollisesti merkitsevä 5 % (*), 1 %, (**) tai 0,1 % (***) merkitsevyystasolla).

⁷ Järjestysasteikollisen logistisen regressiomallin käyttöön liittyy oletus vastausvaihtoehtojen suhteellisista eroista (proportional odds / parallel lines assumption). Oletuksen paikkansapitävyys testattiin Waldin testillä, jonka mukaan kaikki tutkimuksessa käytetyt mallit läpäisivät testin.

3 Oma käsitys eläketurvan tuntemisesta

Subjektiiivista, vastaajien omaan kokemukseen perustuvaa näkemystä eläketurvan tuntemisesta tarkastellaan kahden kysymyksen avulla. Ensimmäinen kysymys koskee sitä, kuinka hyvin vastaajat kokevat tuntevansa eläketurvaa yleisesti ottaen. Toinen kysymys keskittyy läheisemmin eläketurvan henkilökohtaiseen merkitykseen, tulevaan eläkkeeseen ja käsitykseen sen tasosta.

3.1 Yleinen eläketurvan tunteminen

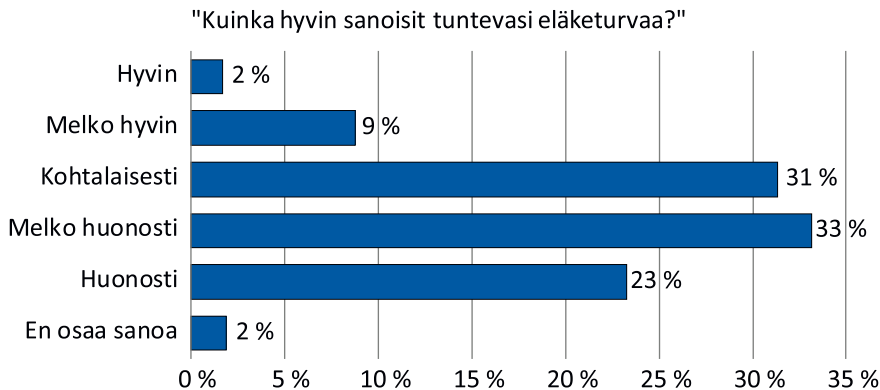
Suomalaisten käsitys eläketurvan tuntemisesta on melko heikkoa (kuvio 3.1). Yli puolet kertoo tuntevansa eläketurvaa huonosti tai melko huonosti. Noin joka kymmenes kokee oman tuntemisensa hyväksi tai melko hyväksi. Vajaa kolmannes arvioi tuntevansa eläketurvaa kohtalaisesti. Kyselylomakkeen alussa kerrottiin, että eläkejärjestelmällä tarkoitetaan lakisääteisiä eläkkeitä eli työskentelystä kertyvää työeläkettä ja perusturvan takaavia kansaneläkettä ja takuueläkettä.

Tässä tutkimuksessa koettu tuntemus oli hieman heikompaa kuin aiemmassa vuonna 2014 tehdyssä 18–67-vuotiaille suunnatussa kyselyssä, jossa joka kuudes vastanneista arvioi tuntevansa eläkejärjestelmän hyvin tai melko hyvin, ja hieman alle puolet arvioi tuntemisensa huonoksi tai melko huonoksi (Takala 2015). Sen sijaan pienempään otokseen perustuvassa Eläkebarometrissa⁸ (2020) arviot eläketurvan tuntemisesta olivat tätä tutkimusta korkeammalla tasolla. Eläkebarometrissa hyvin tai melko hyvin eläketurvan koki tuntevansa lähes puolet vastaajista, huonosti tai melko huonosti noin neljännes.

⁸ Erot koetussa tuntemisessa Eläkebarometrin ja tämän kyselyn välillä voivat osittain johtua aineiston koosta, ikärajauksesta, kyselyn laajuudesta sekä erilaisista vastausvaihtoehdoista. Vuoden 2020 Eläkebarometriin vastasi 1 005 iältään 18–79-vuotiaasta suomalaista, eli Eläkebarometrin ikäjakauma ulottuu sekä tätä kyselyä nuorempiin että vanhempiin vastaajiin. Eläkebarometrin aineisto kerätään osana laajempaa Kantar Oy:n puhelinomnibustutkimusta, jossa on myös paljon muita kysymyksiä. Ennen kysymystä eläketurvan tuntemisesta haastattelun yhteydessä on kerrottu, että eläketurvalla tarkoitetaan kansaneläkkeitä, takuueläkkeitä ja ansiosidonnaisia työeläkkeitä. Eläkebarometrin kohdalla kysymyksen muotoilu on sama ja vastausluokkia on kuusi, kuten tässäkin. Kesimmäisen luokan nimi kuitenkin eroaa. Eläkebarometrissa kesimmäinen vastausvaihtoehto on ”Ei hyvin eikä huonosti”, kun tässä se on ”Kohtalaisesti”.

Kuvio 3.1.

Oma käsitys eläketurvan tuntemisesta (n=1 752).

Taustatekijöiden mukaan katsottuna oma käsitys eläketurvan tuntemisesta vaihteli sukupuolen, ikäluokan, siviilisäädyn, pääasiallisen toiminnan sekä kotitalouden tulojen suhteen (kuvio 3.2). Sen sijaan koulutustausta ei heijastunut käsityksiin eläketurvan tuntemisesta tilastollisesti merkitsevästi.

Miehet kokivat tuntevansa eläkeasioita hieman naisia paremmin. Ero muodostui huonosti ja melko huonosti tuntemisen osuuksista. Miehistä huonosti tai melko huonosti eläkeasioita koki tuntevansa 53 prosenttia ja naisista 60 prosenttia. Sekä naisista että miehistä noin joka kymmenes koki tuntevansa eläkeasioita hyvin tai melko hyvin.

Ikäluokittain tarkasteltuna oli nähtävissä selkeä suuntaus, että nuoremmat kokivat tuntevansa eläkeasioita vanhempia vastaajia heikommin. Nuorten huonoa käsitystä omasta tuntemisestaan voi selittää se, että heillä eläkeasiat eivät ole vielä ajankohtaisia. Alle 35-vuotiaista 70 prosenttia koki tuntevansa eläkeasiat huonosti tai melko huonosti, kun yli 65-vuotiaissa osuus oli puolet tästä (34 %).

Siviilisäädyn mukaan tarkasteltuna naimattomat kokivat tuntevansa eläketurvaa heikommin. Heistä kolmannes koki tuntevansa eläketurvaa huonosti. Sen sijaan parisuhteessa olevista huonosti eläketurvaa ajatteli tuntevansa viidennes. Hyvin ja melko hyvin tuntevien kohdalla erot eri siviilisäätiryhmien välillä jäivät pienemmiksi.

Parhaiten eläketurvaa kokivat tuntevansa vastaajat, jotka olivat jo eläkkeellä. Myös yrittäjät erottuivat eläketurvaa useammin hyvin tai melko hyvin tuntevina. Eläkeläisistä hyvin tai melko hyvin eläketurvaa koki tuntevansa

19 prosenttia vastaajista, yrittäjistä 16 prosenttia. Palkansaajilla työskentelysektorista riippumatta sekä työttömillä hyvin tai melko hyvin eläketurvaa tuntevien osuus oli keskimääräisellä noin kymmenen prosentin tasolla.

Yrittäjillä ja eläkeläisillä myös kokemus huonosta eläketurvan tuntemisesta oli harvinaisempaa kuin muissa vastaajaryhmissä. Näissä huonosti tuntevien osuus oli 15 prosenttia, muissa noin 25 prosenttia. Ryhmässä Muut eli opiskelijoilla tai muusta syystä työelämän ulkopuolella olevilla huonosti eläketurvaa tuntevien osuus oli korkein (37 %).

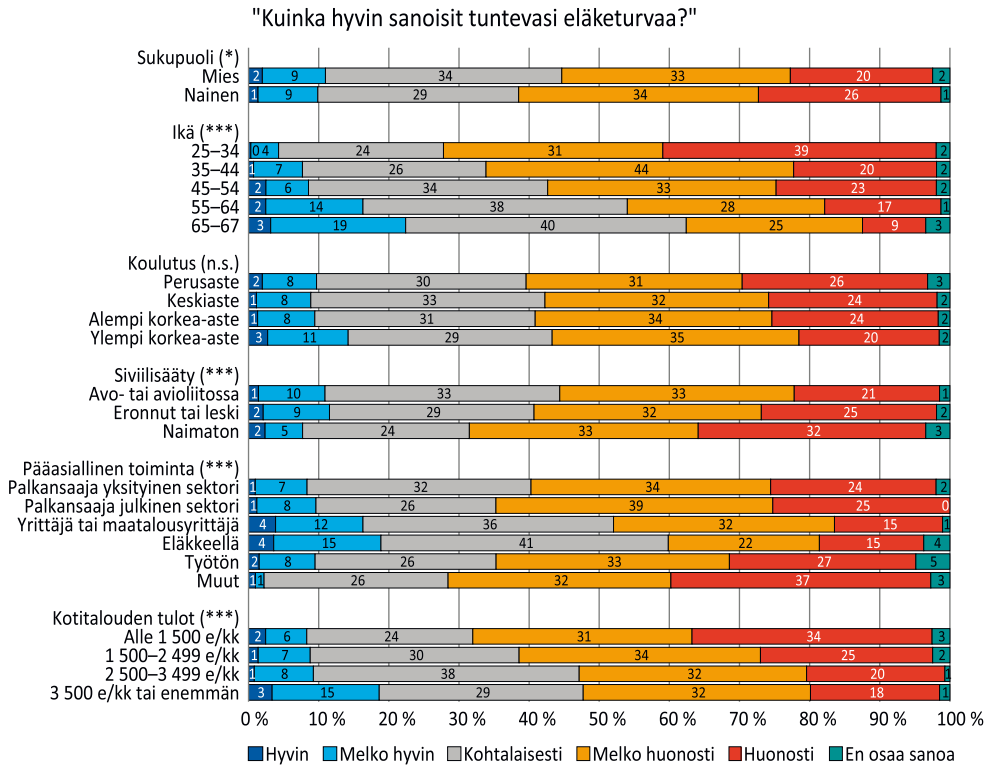
Kokemus eläketurvan tuntemisesta näyttäisi parantuvan kotitalouden tulotason myötä. Matalimmassa tuloryhmässä kolmannes koki tuntevansa eläketurvaa huonosti, kun kahdessa ylimmässä tuloryhmässä näin ajatteli noin joka viides. Ylin tuloryhmä erottui myös eläketurvaa hyvin ja melko hyvin tuntevien osuudessa. Heistä lähes joka viides koki tuntevansa eläketurvaa vähintään melko hyvin.

En osaa sanoa -vastauksia oli vain kaksi prosenttia kaikista vastauksista. Epävarmuutta omasta näkemyksestä oli eniten työttömillä. Heistä viisi prosenttia ei osannut kertoa, miten hyvin he kokivat tuntevansa eläketurvaa.

Ikä voi selittää osan edellä mainittujen taustatekijöiden välillä havaituista eroista. Naimattomista sekä opiskelijoista ja muista syistä työelämän ulkopuolella olevista huomattava osa on nuoria, eläkeläiset taas ovat vanhempia. Yrittäjien kohdalla eläketurvan useammin hyväksi koettu tuntemus voi olla seurausta siitä, että yrittäjien eläkelakien mukaisesti he ovat itse vastuussa työeläkevakuutuksen ottamisesta, ja ovat siten oletettavasti tutustuneet aiheeseen tarkemmin.

Kuvio 3.2.

Oma kokemus eläketurvan tuntemisesta taustatekijöittäin.

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan:n.s. ei merkitsevä, * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

3.2 Käsitys tulevasta eläkkeestä

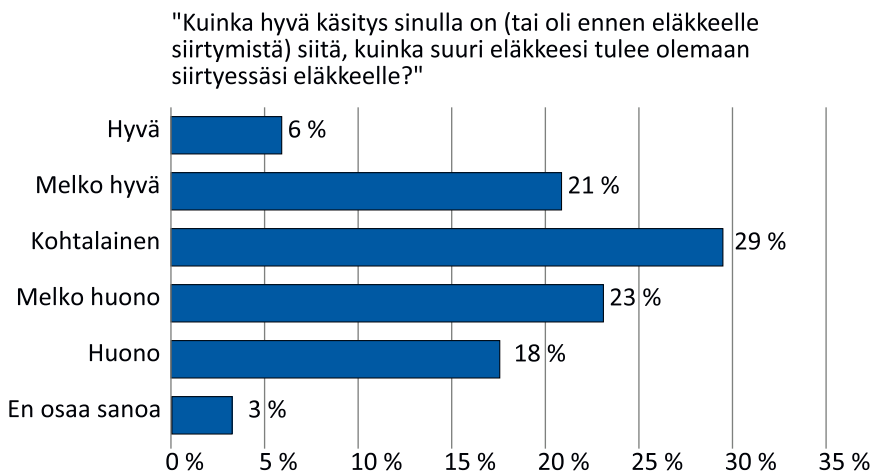
Henkilökohtaisella tasolla todennäköisesti merkittävin eläketurvaan liittyvä asia on oman tulevan eläkkeen määrä. Mitä nuoremasta henkilöstä on kyse, sitä suurempi osa eläkettä karttuu vasta tulevaisuudessa. Tällöin tulevan eläkkeen tasoa voi olla vaikea hahmottaa. Eläkkeen taso on kuitenkin tekijä, jonka mukaan eläketurvan riittävyyttä omalla kohdalla pitkälti arvioidaan. Myös julkinen keskustelu ja oma arvio koko järjestelmän tulevaisuudesta pohjautuu todennäköisesti ainakin jossain määrin käsitykseen siitä, millaista eläkettä tulee aikanaan saamaan.

Yli puolet vastaajista koki, että heillä on tai oli ennen eläkkeelle siirtymistä vähintään kohtalaisen hyvä käsitys siitä, kuinka suurta eläkettä he tule-

vat eläkkeelle siirtyessään saamaan (kuvio 3.3). Useammalla kuin joka neljännellä käsitys tulevan eläkkeen tasosta oli hyvä tai melko hyvä. Kaksi viidestä arvioi kuitenkin käsityksensä tulevasta eläkkeestä huonoksi tai melko huonoksi.

Kuvio 3.3.

Näkemys siitä, kuinka hyvä käsitys on omasta tulevasta eläkkeestä (n=1 751).

Taustatekijöittäin tarkasteltuna käsitys tulevan eläkkeen määrän tuntemisesta vaihteli iän, siviilisäädyn, pääasiallisen toiminnan ja kotitalouden tulojen mukaan (kuvio 3.4). Sen sijaan sukupuolen tai koulutusasteen kohdalla käsitykset eivät eronneet toisistaan tilastollisesti merkitsevästi.

Käsitys tulevan eläkkeen määrästä parani odotetusti vanhemmissa ikäluokissa. Nuorimmassa ikäluokassa huono käsitys oman tulevan eläkkeen tasosta oli selvästi muita yleisempää. Yli 65-vuotiaista hyvä tai melko hyvä käsitys oli yli puolella ja eläkeikää lähestyvien ikäluokassa hieman alle puolella. Vain noin joka kahdeksas alle 35-vuotiaista ja noin joka viides 35–44- ja 45–54-vuotiaista arvioi käsityksensä tulevan eläkkeen suuruudesta hyväksi tai melko hyväksi.

Siviilisäädyn perusteella tarkasteltuna naimattomilla oli muita useammin huono käsitys tulevasta eläkkeestä. Yksi mahdollinen selitys tälle on se, että naimattomissa nuorempien vastaajien osuus oli suurempi.

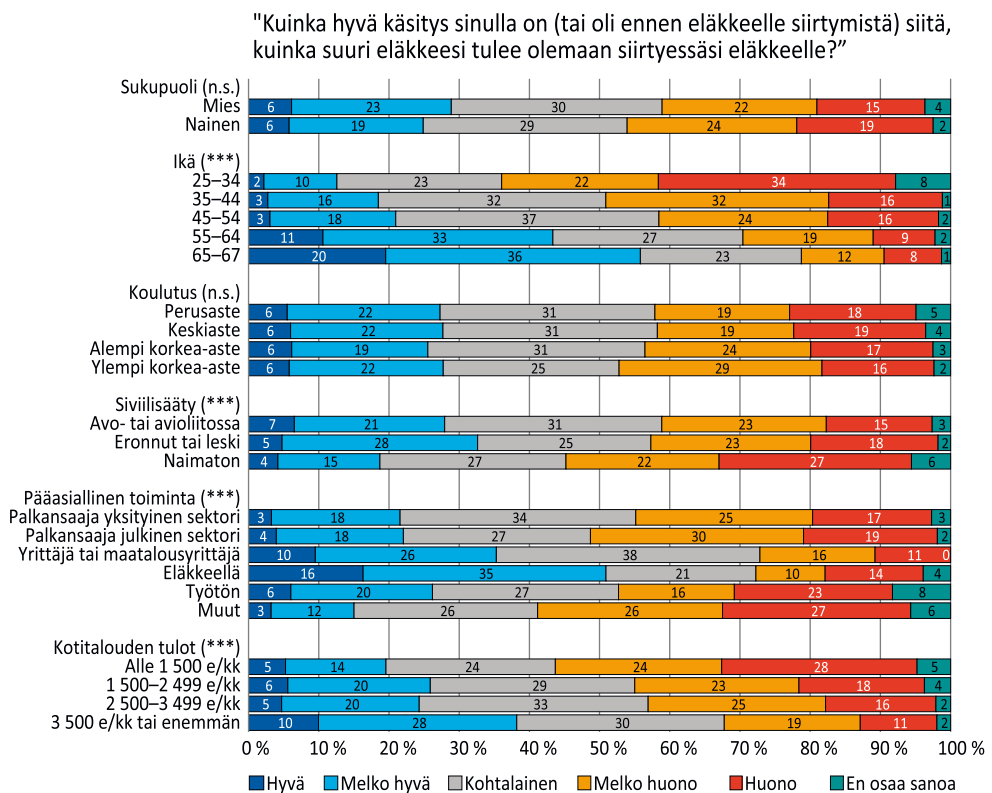
Pääasiallisessa toiminnassa eläkeläiset erottuvat odotetusti ryhmänä, jolla on tai oli ennen eläkkeelle siirtymistään hyvä käsitys tulevasta eläkkeestään. Heistä puolet arvioi käsityksensä hyväksi tai melko hyväksi. Neljän-

nes eläkeläisistä arvioi käsityksensä tulevan eläkkeen suuruudesta olevan tai olleen ennen eläkkeelle siirtymistä huono tai melko huono.

Myös yrittäjien joukossa hyvä tai melko hyvä käsitys tulevasta eläkkeestä oli yleisempää ja huono tai melko huono harvinaisempaa kuin palkansaajien, työttömien tai ryhmän Muut joukossa. Yrittäjistä yli kolmannes arvioi käsityksensä hyväksi tai melko hyväksi ja noin neljännes arvioi käsityksensä huonoksi tai melko huonoksi.

Kuvio 3.4.

Käsitys eläkkeen tason tuntemisesta taustatekijöittäin.

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan:

n.s. ei merkitsevää, * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001.

Kotitalouden tulotaso heijastui erityisesti huonoksi käsityksensä arvioivien osuuteen. Alimmassa tuloryhmässä huonoksi käsityksensä arvioi 28 prosenttia, ylimmässä tuloryhmässä 11 prosenttia. Ylimmässä tuloryhmässä

myös hyväksi ja erittäin hyväksi käsityksensä arvioivien osuus oli suurempi kuin tätä alemmissa tuloryhmissä.

Myös tässä kysymyksessä oma käsitys ilmaistiin laajasti, vain kolme prosenttia vastaajista valitsi En osaa sanoa -vaihtoehdon. Eniten epävarmuutta omasta käsityksestä tulevan eläkkeen suuruudesta oli alle 35-vuotiaiden ja työttömien ryhmässä. Sen sijaan yrittäjien joukossa En osaa sanoa -vastauksia ei ollut yhtään.

3.3 Mallitarkastelu eläketurvan subjektiivisesta tuntemisesta

Edellä analysoitiin subjektiivista kokemusta eläketiedosta vastausten jakaumaa yksi taustatekijä kerrallaan tarkastellen. Taustatekijät voivat kuitenkin riippua toisistaan. Esimerkiksi koulutusaste ja siviilisääty, samoin kuin eläkkeellä olo ja jossain määrin myös työskentelysektori ja tulot ovat yhteydessä vastaajan ikään. Vanhimmassa ikäluokassa perusasteen koulutustausta on yli kolmanneksella, kun nuoremmissa ikäluokissa osuus on 5–7 prosenttia. Lähes yhdeksän kymmenestä eläkkeellä olevasta kuuluu kahteen vanhimpaan ikäryhmään. Yksityisellä sektorilla nuorimman ikäluokan osuus on korkeampi, ja 55–64-vuotiaita on taas suhteellisesti enemmän julkisen sektorin palkansaajina. Tästä syystä vastausten vaihtelu näissä ryhmissä voikin kuvata lähinnä ikäluokkien välistä vaihtelua.

Taustatekijöiden itsenäistä yhteyttä voidaan tutkia mallinnuksen keinoin yhdistämällä kaikki edellä tarkastellut taustatekijät samaan malliin. Seuraavaksi keskitytäänkin subjektiivisen eläketiedon taustatekijöihin mallitarkastelun avulla.

Taustatekijät näyttävät heijastuvan samalla tavalla subjektiiviseen käsitykseen sekä eläketurvan tuntemisesta (Malli 1) että tulevan eläkkeen suuruudesta (Malli 2) (taulukko 3.1). Käsitykset vaihtelivat sukupuolen, iän, koulutuksen, pääasiallisen toiminnan ja kotitalouden tulojen suhteen. Muiden tekijöiden vakioinnin jälkeen parisuhteessa olo ei heijastunut eläketurvan tuntemiseen tilastollisesti merkitsevästi. Miehet arvioivat tuntevasa eläketurvaa ja tulevan eläkkeensä tason naisia paremmin.

Ikäryhmittäin tarkasteltuna nuoret kokivat tuntevasa eläketurvaa heikommin ja vanhemmat ikäluokat paremmin. Käytettäessä keskimmäistä ikäluokkaa vertailuryhmänä alle 35-vuotiailla arvio eläketurvan tuntemisesta

oli heikompi, kun taas 55–64-vuotiailla ja yli 65-vuotiailla arvio oli vertailuryhmää korkeampi. Vanhimmassa ikäryhmässä tunteminen oli korkeinta molempien kysymysten kohdalla.

Koulutuksen osalta perusasteen koulutustaustaiset kokivat tuntevansa eläketurvaa muita koulutusryhmiä heikommin. Keskiasteen koulutustaustaisilla oli muita koulutusryhmiä useammin hyvä käsitys tulevan eläkkeen suuruudesta. Kuvioiden 3.3 ja 3.4 tarkasteluissa koulutuksella ei näytännyt olevan yksinään tarkasteltuna merkitystä koettuun eläketurvan tuntemiseen tai käsitykseen tulevan eläkkeen suuruudesta. Taustalla on muiden taustatekijöiden, erityisesti iän, heijastuminen koulutusjakaumaan: perusasteen suorittaneissa oli enemmän vanhempia vastaajia, jotka puolestaan kokivat tuntevansa eläkeasioita hyvin nuoria useammin. Kun mallissa kaikki taustatekijät otetaan samanaikaisesti mukaan tarkasteluun, koulutuksen itsenäinen vaikutus tulee esiin.

Pääasiallisen toiminnan näkökulmasta yrittäjät ja eläkeläiset erottuivat ryhmänä, joissa eläketurvan koettu tunteminen ja hyvä käsitys tulevan eläkkeen suuruudesta oli muita ryhmiä korkeampaa. Yrittäjien ja maatalousyrittäjien eläkejärjestelmä edellyttää työeläkevakuutuksen järjestämistä ja sen maksamista työeläkeyhtiölle itse, palkansaajilla työnantaja hoitaa tämän. Tämä käytännön ero voi selittää palkansaajia myönteisempää kokemusta eläketurvan tuntemisesta. Eläkeläiset puolestaan ovat tilanteessa, jossa eläketurvaan tutustuminen on jo tapahtunut, ja mahdolliset asiaan liittyvät kysymykset on täytynyt selvittää aiemmin.

Korkeampituloisiin kotitalouksiin kuuluvat vastaajat arvioivat tuntevansa sekä eläketurvaa että oman tulevan eläkkeen tason paremmin kuin alimman tuloryhmään kuuluvat.

Tulevan eläkkeen tuntemisessa (Malli2) myös yksityisen ja julkisen sektorin palkansaajien välillä oli eroa. Julkisen sektorin palkansaajat kokivat tuntevansa tulevan eläkkeen määrän yksityisen sektorin palkansaajia heikommin.⁹

9 Erojen taustalla voivat olla esimerkiksi eläkeikään liittyvät siirtymäsäännökset tai valikoituminen sektoreiden eri tyyppeihin työtehtäviin. Tarkempi tarkastelu yksityisen ja julkisen sektorin palkansaajien välisistä eroista eläketiedossa ja niiden syistä on kysymys, joka on tämän raportin laajuuden ulkopuolella.

Taulukko 3.1.

Subjekttiivisen eläketiedon taustatekijät; järjestysasteikollisten logististen regressiomallien ristosuhteet (OR). Selitettävä muuttuja saa sitä suuremman arvon, mitä paremmaksi vastaaja kokee tuntemisensa. Vertailuryhmä merkitty (ref.)-merkinällä.

	(1) Kuinka hyvin arvioisit tuntevasi eläketurvaa	(2) Kuinka hyvä käsitys eläkkeen suuruudesta
Sukupuoli		
Mies (ref.)	1	1
Nainen	0.77*	0.81*
Ikä		
25–34	0.49***	0.46***
35–44	0.84	0.81
45–54 (ref.)	1	1
55–64	1.75***	2.33***
65–67	2.49***	3.34***
Koulutus		
Perusaste (ref.)	1	1
Keskiaste	1.57**	1.63**
Alempi korkea-aste	1.39*	1.31
Ylempi korkea-aste	1.87**	1.45
Siviilisäätö		
Avo- tai avioliitossa (ref.)	1	1
Eronnut tai leski	0.78	0.79
Naimaton	0.88	0.88
Pääasiallinen toiminta		
Palkansaaja yks. sektori (ref.)	1	1
Palkansaaja julk. sektori	0.79	0.77*
Yrittäjä	1.49*	1.77**
Eläkkeellä	1.54*	1.75**
Työtön	1.32	1.46
Muut	0.85	1.02
Kotitalouden tulot		
alle 1 500 e/kk (ref.)	1	1
1 500–2 499 e/kk	1.49*	1.91***
2 500–3 499 e/kk	2.01***	2.18***
3 500 e/kk tai enemmän	2.11***	3.30***
N	1 661	1 646

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001.

4 Tieto eläkejärjestelmästä – objektiivinen mittari

Oma käsitys eläketurvan tuntemisesta ei ole ongelmaton tiedon mittari. Mielikuva siitä, millainen tieto riittää ”hyvään” tiedon tasoon, voi vaihdella eri vastaajilla. Esimerkiksi eläketurvan yleisen tuntemisen kohdalla osa voi ajatella, että tieto työ-, kansan- ja takuueläkkeen olemassaolosta ja oikeudesta niihin on riittävä hyvälle tuntemisen tasolle, kun toinen voi ajatella, että hyvä taso edellyttää perusominaisuuksia laajempaa, esimerkiksi eläkejärjestelmän rahoitustekniikan tai toimeenpanon tuntemista.

Toinen ongelma oman käsityksen käytössä tiedon mittarina voi syntyä siitä, jos tieto eläkejärjestelmästä onkin virheellistä. Henkilö voi olettaa tuntevansa järjestelmän hyvin, mutta hänellä saattaa olla väriä käsityksiä yhdestä tai useammasta asiasta. Lisäksi, koska subjektiivinen kokemus perustuu omaan arvioon tiedon tasosta, se voi olla myös ali- tai yliarvioitu.

Myös objektiivisessa tiedon mittaamisessa on haasteita. Yksityiskohtaiset, koetyypiset kysymykset kertovat vain juuri kyseisen yksityiskohdan tietämisestä. Tässä mielessä myös objektiiviset tietomittarit antavat vain osittaisen kuvan eläkeasioiden tuntemisesta. Laajamittainen tiedon kartoitus edellyttäisi suurta määrää kysymyksiä eläketurvan yksityiskohdista. Usein käytettävissä on kuitenkin vain rajallinen määrä kysymyksiä. Lisäksi täysin objektiivinen tiedon mittaaminen edellyttäisi valvottuja olosuhteita, jollaisiin postikyselynä toteutetulla kyselytutkimuksella ei päästä. Useammasta kysymyksestä muodostuva, valvomattomissa olosuhteissakin toteutettu kokonaisuus kuitenkin antaa subjektiivisen tiedon mittaamisen rinnalle toisen näkökulman eläketurvan tuntemiseen.

Tässä luvussa tarkastellaan objektiivista tietoa viiden oikein/väärin-väitteen sekä eläkemaksujen suuruutta lukuarvona kysyvän kysymyksen pohjalta. Eläkejärjestelmän yksityiskohtia koskevat väitteet on valittu siten, että ne kattavat eläketurvan perusasioita useasta näkökulmasta. Eri väestöryhmille osa eläketurvan osa-alueista on ajankohtaisia tai relevantteja. Tutkimuksen kysymykset on suunniteltu siten, että ne mittaavat mahdollisimman monen väestöryhmän näkökulmasta olennaisia eläketurvan osa-alueita.

4.1 Väitteitä eläkejärjestelmästä

Kyselyssä mitattiin objektiivista tietämystä viiden eläkejärjestelmän yksityiskohtaa koskevan väitteen avulla. Kolme väitteistä oli muotoiltu siten, että ne olivat totta, kaksi oli väärin. Vastaajilta kysyttiin, ovatko väitteet heidän mielestään oikein vai väärin. Myös En osaa sanoa -vaihtoehto oli tarjolla.

Väitteitä eläkejärjestelmästä -kysymys ja sen oikeat vastaukset

Väite ”Vanhuuseläkkeen ikäraja on kaikille sama” ei pidä paikkaansa. Vuoden 2017 eläkeuudistuksen yhteydessä vanhuuseläkkeen alaikäraja muuttui siten, että se nousee 63 vuodesta asteittain syntymävuoden mukaan 1955 syntyneistä alkaen 65 vuoteen. Vuonna 1965 syntyneistä alkaen alaikärajan kehitys sidotaan elinajan pitenemiseen. Vanhuuseläkkeen ikäraja ei siis ole sama kaikille, vaan riippuu henkilön syntymävuodesta.

Väite ”Yrittäjien työtulo vaikuttaa eläkkeen lisäksi myös vanhempain- ja sairauspäivärahan määrään” pitää paikkansa. Yrittäjien työtulo vaikuttaa paitsi heille kertyvään eläkkeeseen myös eräisiin Kelan maksamiin ansiosidonnaisiin sosiaaliturvaetuksiin, kuten vanhempain- ja sairauspäivärahaan sekä työttömyysetuuksiin. Myös yrittäjän eläkemaksu määräytyy työtulon perusteella.

Väite ”Suurin osa eläkemaksuista käytetään nykyisten eläkeläisten eläkkeiden rahoittamiseen” pitää myös paikkaansa. Suomen eläkejärjestelmä on osittain rahastoiva. Suurin osa kerätyistä eläkemaksuista käytetään jakojärjestelmäperiaatteen mukaisesti eläkkeellä olevien eläkkeiden maksuun, ja pienempi osa rahastoidaan. Vuonna 2019 työeläkemaksuja kerättiin 23,2 miljardia euroa. Näistä 19,9 miljardia euroa käytettiin eläkkeiden maksuun. Eläkemenot olivat samaan aikaan noin 29 miljardia euroa. Puuttuva osa katettiin pääasiassa rahastoiden ja valtionosuuksien kautta (Eläketurvakeskuksen tilastotietokanta, työeläkkeiden rahoitus -tilastot).

Väite ”Työttömät eivät voi saada osittaista vanhuuseläkettä” ei pidä paikkaansa. Osittainen vanhuuseläke on vuoden 2017 uudistuksessa tullut uusi eläkeuudistus, jota voivat saada kaikki alaikärajan ylittäneet henkilöt työtilanteesta riippumatta. Uudistuksessa osittainen vanhuuseläke korvasi aiemman osa-aikaeläkkeen. Olennainen ero näiden eläkeuudistusten välillä on se, että aiemmin voimassa olleen osa-aikaeläkkeen edellytyksenä oli työsuhteen jatkuminen lyhennetyllä työajalla, eivätkä työttömät voineet saada kyseistä etuutta. Osittaisessa vanhuuseläkkeessä ei ole vaatimuksia töiden jatkamisen, vähentämisen tai lopettamisen suhteen, joten sitä voivat saada myös työttömät.

Väite ”Työeläkettä karttuu myös lapsen kotihoidosta ja tutkintoon johtavasta opiskelusta” pitää paikkaansa. Vuoden 2005 uudistuksen myötä myös alle 3-vuotiaan lapsen kotihoidon ajalta sekä tutkintoon johtavasta opiskelusta on kertynyt työeläkkeeseen verrattavaa etuutta¹⁰. Äitiys-, isyys- ja vanhempainvapaan ajalta kertyy työeläkettä kyseisen etuuden ansioperusteiden mukaan. Näiltä jaksoilta työeläkettä laskettaessa vuositulosta vähennetään 9,58 prosentin suuruinen vakuutusmaksuvähennys ja eläkkeen perusteena olevaa ansiota korotetaan 21 prosentilla. Vanhempainrahakauden jälkeen etuutta kertyy saman verran kuin 757,14 euron kuukausituloista (vuoden 2020 tasossa). Opiskelusta kertyy eläkettä tutkintotason mukaan 3–5 vuodelta sillä edellytyksellä, että tutkinto suoritetaan valmiiksi. Näiden aikojen lisäksi eläkettä karttuu myös sairaus- ja kuntoutusetuuksien, työttömyysetuuksien ja koulutusetuuksien ajalta.

Suurin osa väitteistä tiedettiin oikein¹¹. Osa väitteistä koettiin kuitenkin vaikeiksi ja En osaa sanoa -vastausten osuus vaihteli 8 ja 44 prosentin välillä (kuvio 4.1). Kysymykseen oli vastattu kattavasti, vastaamatta jättäneiden osuus vaihteli väitteiden kohdalla 0,4–1,0 prosentin välillä.

Parhaiten tiedetty väite koski vanhuuseläkkeen ikärajaa. Väitteen ”Vanhuuseläkkeen ikäraja on kaikille sama” tunnisti vääräksi 72 prosenttia vastaajista. Tässä väitteessä myös En osaa sanoa -vastauksia oli vähiten, kahdeksan prosenttia. Väärä käsitys asiasta oli joka viidennellä vastaajalla.

Seuraavaksi parhaiten tunnistettiin väitteet yrittäjien työtulon heijastumisesta sosiaalietuuksiin sekä eläkemaksujen käyttämisestä sen hetkisiin eläkemenoihin. Hieman yli puolet tiesi nämä väitteet oikeiksi. En osaa sanoa -vastaus oli näiden kysymysten kohdalla yleinen. Yrittäjien työtuloa koskevan väitteen kohdalla yli kolmannes ja eläkemaksujen käyttämisen kohdalla neljännes vastaajista valitsi En osaa sanoa -vaihtoehdon.

Työttömien oikeutta osittaiseen vanhuuseläkkeeseen koskevan väitteen tunnisti paikkaansa pitämättömäksi kaksi viidestä vastaajasta. Asia oli kuitenkin monelle vastaajalle vieras, sillä 44 prosenttia vastaajista valitsi tämän väitteen kohdalla En osaa sanoa -vaihtoehdon.

¹⁰ Lapsen kotihoidosta kotihoidon tuen ajalta sekä tutkintoon johtavasta opiskelusta karttuu työeläkkeeseen verrattavaa valtion kustantamaa ns. VEKL-etuutta VEKL-lain (Laki valtion varoista suoritettavasta eläkkeen korvaamisesta alle kolmivuotiaan lapsen hoidon tai opiskelun ajalta) mukaisesti.

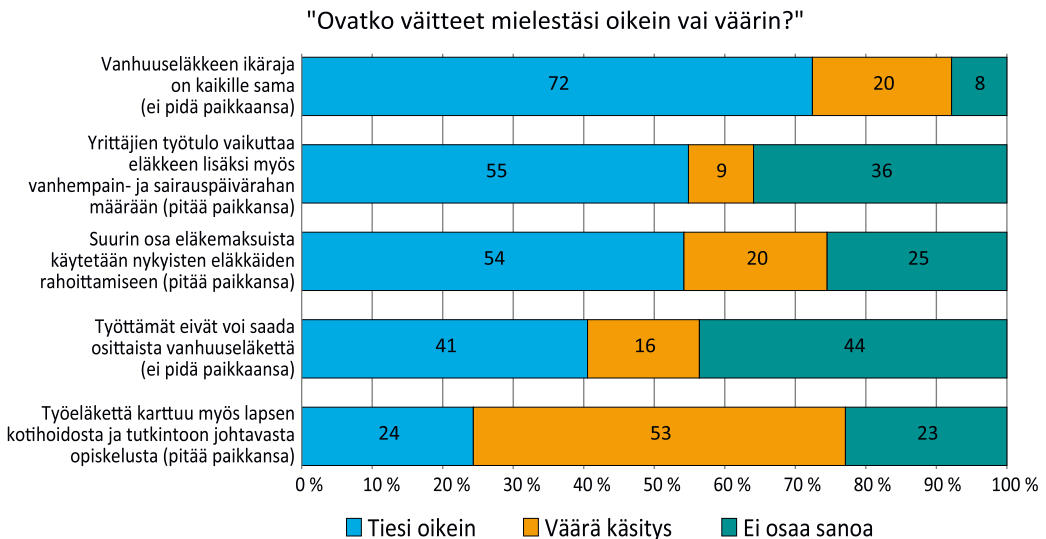
¹¹ Oikein vastaamisella tarkoitetaan tässä sitä, että vastaaja on tiennyt vääräksi paikkaansa pitämättömän väitteen tai oikeaksi paikkaansa pitävän väitteen.

Eniten virheellisiä käsityksiä ja epätietoisuutta oli väitteessä, joka koski eläkkeen karttumista lapsen kotihoidosta ja tutkintoon johtavasta opiskelusta. Tämän väitteen kohdalla yli puolet vastaajista ajatteli virheellisesti, että väite ei pitäisi paikkaansa. Oikeaksi väitteen tunnisti noin neljännes vastanneista. Lähes yhtä moni valitsi tämän kysymyksen kohdalla En osaa sanoa -vaihtoehdon. Luvut kertovat, että vaikka eläkettä on karttunut lapsen kotihoidon ajalta ja tutkintoon johtavasta opiskelusta vuoden 2005 eläkeuudistuksesta alkaen, asia tunnetaan edelleen huonosti.

Yrittäjien työtuloa ja työttömien oikeutta osittaiseen vanhuuseläkkeeseen koskevien väitteiden kohdalla En osaa sanoa -vastausten osuus oli huomattava. Näissä kysymyksissä myös väärin käsitysten osuus jäi muita kysymyksiä matalammaksi. Kyseiset väitteet koskevat eläkejärjestelmän osia, jotka eivät ole kaikille suomalaisille yhtä ajankohtaisia. Näiden yksityiskoh-
tien tunteminen on tärkeää niille, joita asia koskee, eli yrittäjille sekä osittaisen vanhuuseläkkeen ikärajalta tai sen lähellä oleville. Näidenkin asioiden tietäminen on kuitenkin hyödyllistä kaikille. Yleinen tietotaso asiasta auttaa arvioimaan eläkejärjestelmän kokonaisuutta, kattavuutta ja oikeudenmukaisuutta laajemmasta perspektiivistä.

Kuvio 4.1.

Väitteitä eläkejärjestelmästä: oikein tienneet, väärässä käsityksessä olleet ja En osaa sanoa -vastanneet.

Osa eläkejärjestelmää koskevista väitteistä on ajankohtaisempia ja/tai relevantimpia eri väestöryhmille. Yrittäjien työtulon merkitys on relevantti erityisesti yrittäjille, lapsen kotihoidosta ja tutkinnoista kertyvä eläke erityisesti nuoremmille ikäryhmille ja oikeus osittaiseen vanhuuseläkkeeseen erityisesti lähellä sen alaikärajaa oleville. Luonnollisesti olennaista on selvittää, miten hyvin nämä asiat tiedetään niitä erityisesti koskevissa väestöryhmissä. Toisaalta on tärkeää selvittää myös, kuinka laajasti eläkejärjestelmän piirteet tunnustetaan myös muissa väestöryhmissä. Seuraavaksi tarkastellaan vastausten jakaumia taustatekijöiden suhteen kunkin väitteen kohdalla erikseen.

Vanhuuseläkkeen ikäraja

Väitteen ”Vanhuuseläkkeen ikäraja on kaikille sama” paikkaansa pitämättömäksi tienneiden osuudet vaihtelivat vastaajan iän, koulutusasteen, siviilisäädyn, pääasiallisen toiminnan ja kotitalouden tulojen kohdalla (kuvio 4.2). Sen sijaan sukupuolten välillä ei ollut eroja.

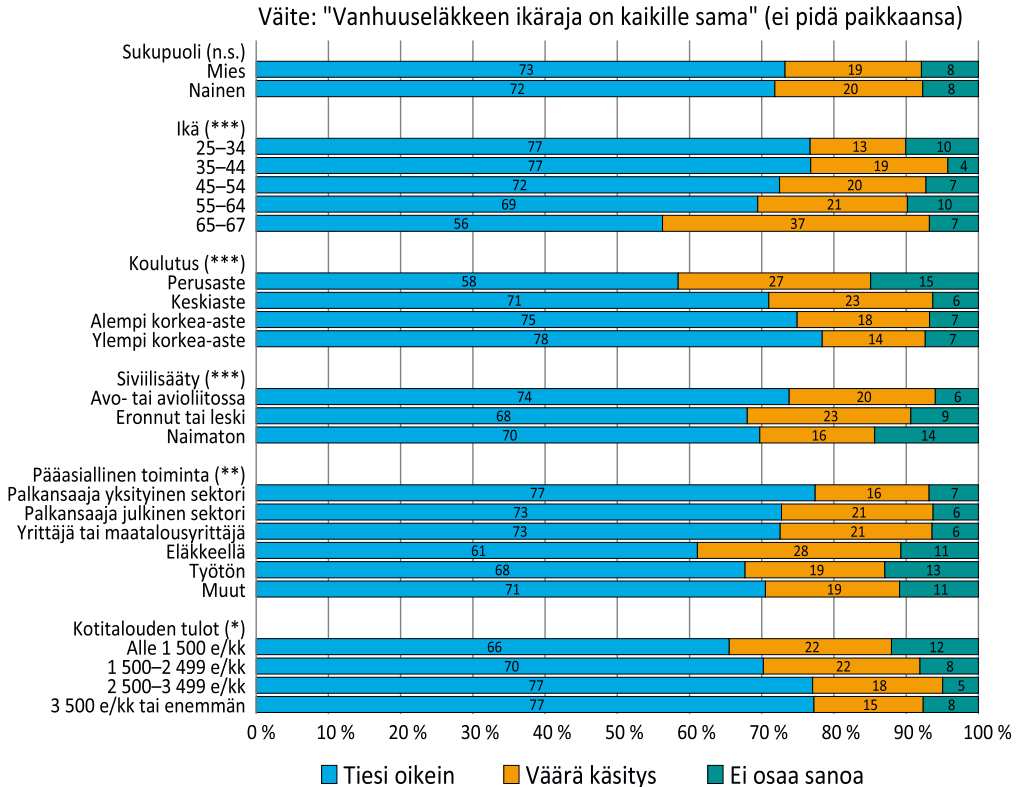
Oikean vastauksen väitteeseen antoivat keskimääräistä useammin alle 45-vuotiaat, korkeammin koulutetut, yksityisen sektorin palkansaajat sekä korkeampituloisiin kotitalouksiin kuuluvat. Kahteen nuorimpaan ikäluokkaan, ylemmän korkea-asteen suorittaneiden, kahteen ylimpään tuloryhmään kuuluvien sekä yksityisen sektorin palkansaajien kohdalla oikean vastauksen tienneitä oli useampi kuin kolme neljästä.

Vääriä käsityksiä asiasta taas oli useammin yli 65-vuotiailla, perusasteen koulutustaustaisilla ja eläkeläisillä. Yli kolmannes yli 65-vuotiaista ajatteli virheellisesti, että vanhuuseläkkeen ikäraja olisi sama kaikille. Eläkeläisistä sekä korkeintaan perusasteen suorittaneista vääriä käsityksiä oli reilulla neljäsosalla.

En osaa sanoa -vastauksia puolestaan oli eniten perusasteen koulutustaustaisilla, naimattomilla, työttömillä ja matalimpaan tuloryhmään kuuluvilla. Näissä ryhmissä epätietoisuutta asiasta oli 12–15 prosentilla vastaajista.

Kuvio 4.2.

Vanhuuseläkkeen ikärajaa koskevan väitteen oikein tienneet, väärässä käsityksessä olleet ja En osaa sanoa -vastanneet taustatekijöittäin.

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan:

n.s. ei merkitsevä, * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Yrittäjien työtulojen vaikutus ansiosidonnaisiin sosiaalietuuksiin

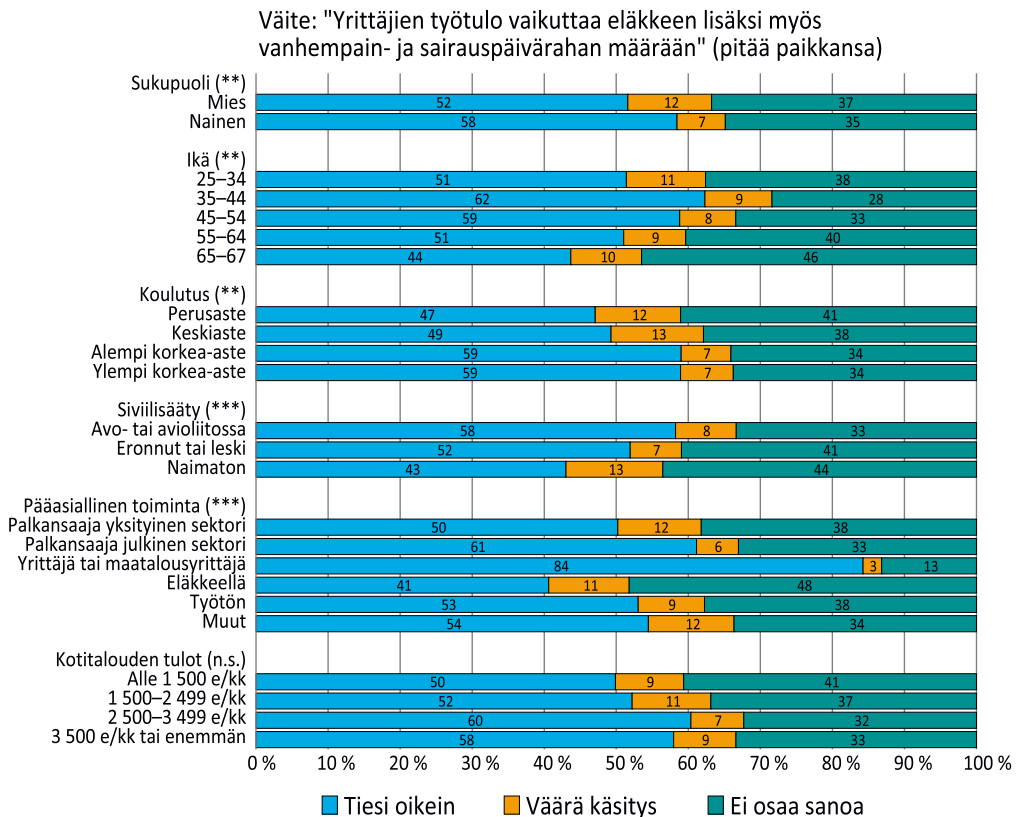
Väitteen ”Yrittäjien työtulo vaikuttaa eläkkeen lisäksi myös vanhempain- ja sairauspäivärahan määrään” paikkaansa pitäväksi tiesivät useammin naiset, 35–44-vuotiaat, korkea-asteen koulutusasteen suorittaneet, parisuhhteessa olevat ja julkisen sektorin palkansaajat sekä yrittäjät (kuvio 4.3). Kotitalouden tulot eivät heijastuneet tietoon yrittäjien työtulojen merkityksessä ansiosidonnaisiin sosiaalietuuksiin.

Parhaiten väite oli tunnistettu odotetusti yrittäjien joukossa. Heistä väitteen paikkansa pitäväksi tiesi 84 prosenttia. Vääriä käsityksiä asiasta oli vain kolmella prosentilla yrittäjistä. Kuitenkin myös yrittäjien joukossa oli

epätietoisuutta, heistä 13 prosenttia valitsi En osaa sanoa -vastausvaihtoehdon. Tulos on samansuuntainen kuin aiemmin saadut viitteet siitä, että myös yrittäjillä on tarpeita lisätiedolle sosiaalietuuksista. Tilastokeskuksen Työvoimatutkimuksen mukaan viidennes yrittäjistä kertoi tarvitsevansa lisätietoja eläkevakuutusmaksujen vaikutuksesta ainakin jonkin sosiaalietuuden määrään. Eniten tietoa kaivattiin eläkevakuutusmaksun merkityksestä vanhuuseläkkeeseen (14 %), sairauspäivärahaan liittyvää lisätietoa kaipasi 11 prosenttia ja vanhempainetuuksiin viisi prosenttia yrittäjistä. (Sutela & Pärnänen 2018, 106–107.)

Kuvio 4.3.

Yrittäjien työtuloa koskevan väitteen oikein tienneet, väärässä käsityksessä olleet ja En osaa sanoa -vastanneet taustatekijöittäin.

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan:

n.s. ei merkitsevä, * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001.

Yrittäjien työtuloa koskevan väitteen kohdalla silmiinpistävää on En osaa sanoa -vastausten yleisyys. Yli kolmannes vastaajista ei osannut sanoa, onko väite totta vai ei. Sen sijaan väärä käsitys asiasta oli harvinaisempi. Viidestä eläketurvaa koskevasta väitteestä tästä väitteestä oli vähiten väärää käsityksiä. Vain noin joka kymmenennes vastaaja oli arvioinut virheellisesti, ettei yrittäjien työtulo vaikuttaisi mainittuihin sosiaalietuuksiin. Yrittäjät ja julkisen sektorin palkansaajat erottuvat väestöryhminä, joiden joukossa väärä käsitys oli keskimääräistä harvinaisempi. Epävarmojen suuri osuus kertoo siitä, ettei yrittäjien eläkevakuutuksen heijastuminen sosiaalietuuksiin ole yrittäjäjoukon ulkopuolella yleisesti tunnettu asia.

Eläkemaksujen käyttö nykyisten eläkeläisten eläkkeiden rahoittamiseen

Väitteen ”Suurin osa eläkemaksuista käytetään nykyisten eläkeläisten eläkkeiden rahoittamiseen” paikkansa pitäväksi tiesivät keskimääräisistä useammin alle 45-vuotiaat, parisuhteessa olevat ja palkansaajat (kuvio 4.4). Koulutustausta tai kotitalouden tulot eivät heijastuneet vastausten jakaumaan tilastollisesti merkitsevästi.

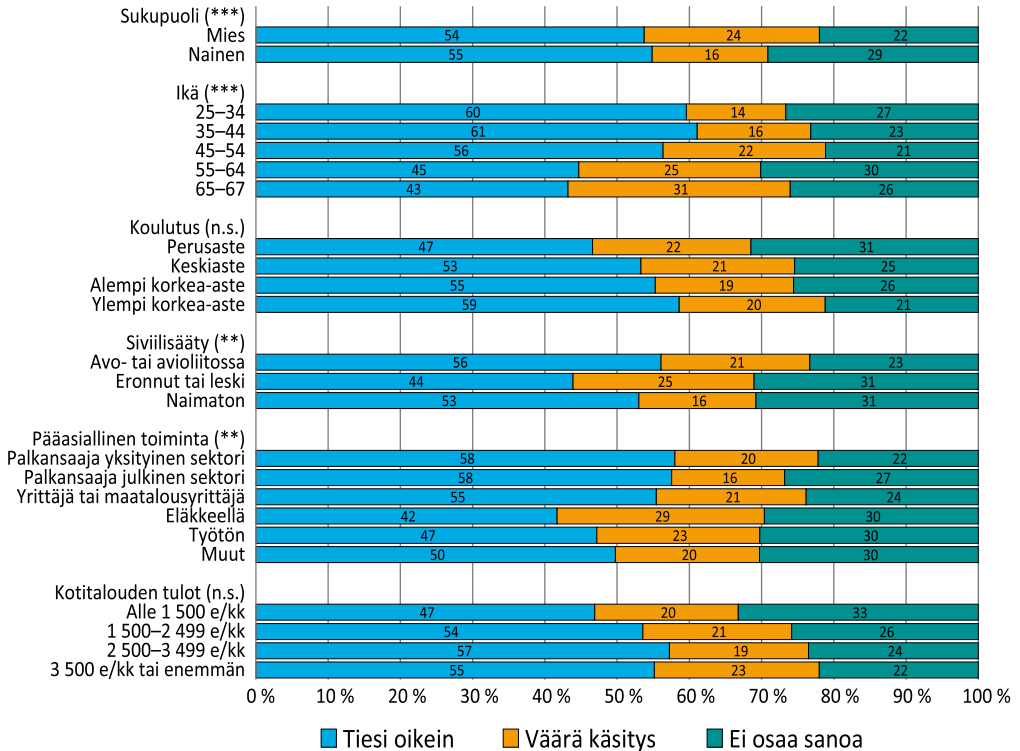
Joka viidennellä vastaajalla oli väärä käsitys eläkemaksujen käytöstä. Mieheltä, 65–67-vuotiaat, eronneet tai lesket sekä eläkeläiset olettivat virheellisesti väitteen vääräksi keskimääräistä useammin. Naisilla, alle 45-vuotiailla, naimattomilla sekä julkisen sektorin työntekijöillä taas oli väärä käsitys asiasta muita harvemmin.

Myös väitteeseen eläkemaksujen käyttämisestä nykyisten eläkkeiden rahoituksessa liittyi paljon epätietoisuutta. Joka neljäs vastaaja ei osannut arvioida, pitääkö väite paikkaansa. En osaa sanoa -vaihtoehdon valinnoissa oli keskimääräistä useammin naisia, 55–64-vuotiaita, perusasteen koulutustaustaisia, naimattomia tai eronneita tai leskiä, kotitalouden tulojen suhteen matalimpaan tuloryhmään kuuluvia sekä työelämän ulkopuolella olevia. Näissä ryhmissä vähintään 30 prosenttia ei osannut sanoa, pitääkö väite paikkaansa.

Kuvio 4.4.

Eläkemaksujen käyttöä koskevan väitteen oikein tienneet, väärässä käsityksessä olleet ja En osaa sanoa -vastanneet taustatekijöittäin.

Väite: "Suurin osa eläkemaksuista käytetään nykyisten eläkeläisten eläkkeiden rahoittamiseen" (pitää paikkansa)

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan:
 n.s. ei merkitsevää, * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001.

Työttömien mahdollisuus osittaiseen vanhuuseläkkeeseen

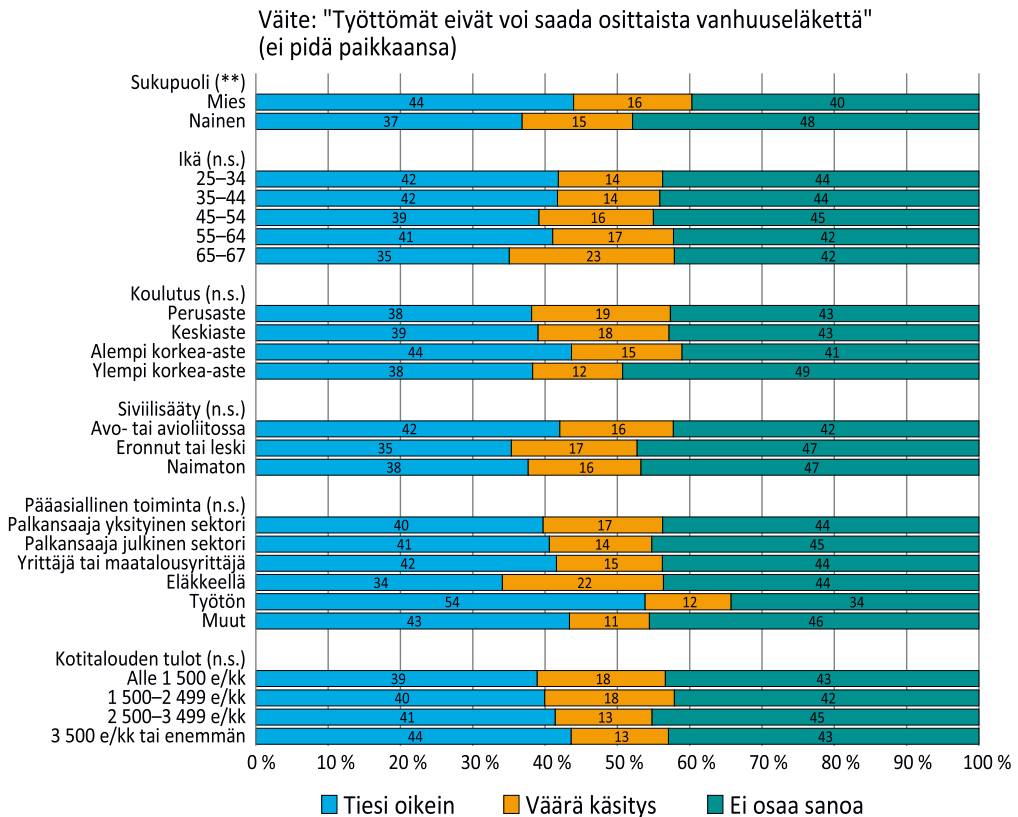
Väite ”Työttömät eivät voi saada osittaista vanhuuseläkettä” ei pidä paikkaansa. Tämän väitteen virheelliseksi tienneistä keskimääräistä useampi oli miehiä (kuvio 4.5). Naisilla taas oli enemmän epätietoisuutta väitteen paikkansa pitävyydestä. Muiden taustatekijöiden suhteen erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä, vaikka työttömistä yli puolet tunnisti väitteen.

Väärässä käsityksessä olevien ja epätietoisten suuri osuus voi kertoa siitä, että uutena eläkelajina tieto osittaisen vanhuuseläkkeen ehdoista ei ole vielä tavoittanut laajasti niitä vastaajaryhmiä, joille osittainen vanhuus-

eläke ei ole ajankohtainen. Tähän mennessä osittainen vanhuuseläke on kiinnostanut enemmän miehiä, lähes 60 prosenttia vuoden 2019 loppuun mennessä osittaista vanhuuseläkettä hakeneista on ollut miehiä (Kannisto 2020).

Kuvio 4.5.

Työttömien mahdollisuutta osittaiseen vanhuuseläkkeeseen koskevan väitteen oikein tienneet, väärässä käsityksessä olleet ja En osaa sanoa -vastanneet taustatekijöittäin.

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan:

n.s. ei merkitsevää, * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$

Eläkkeen karttuminen lapsen kotihoidosta ja tutkintoon johtavasta opiskelusta

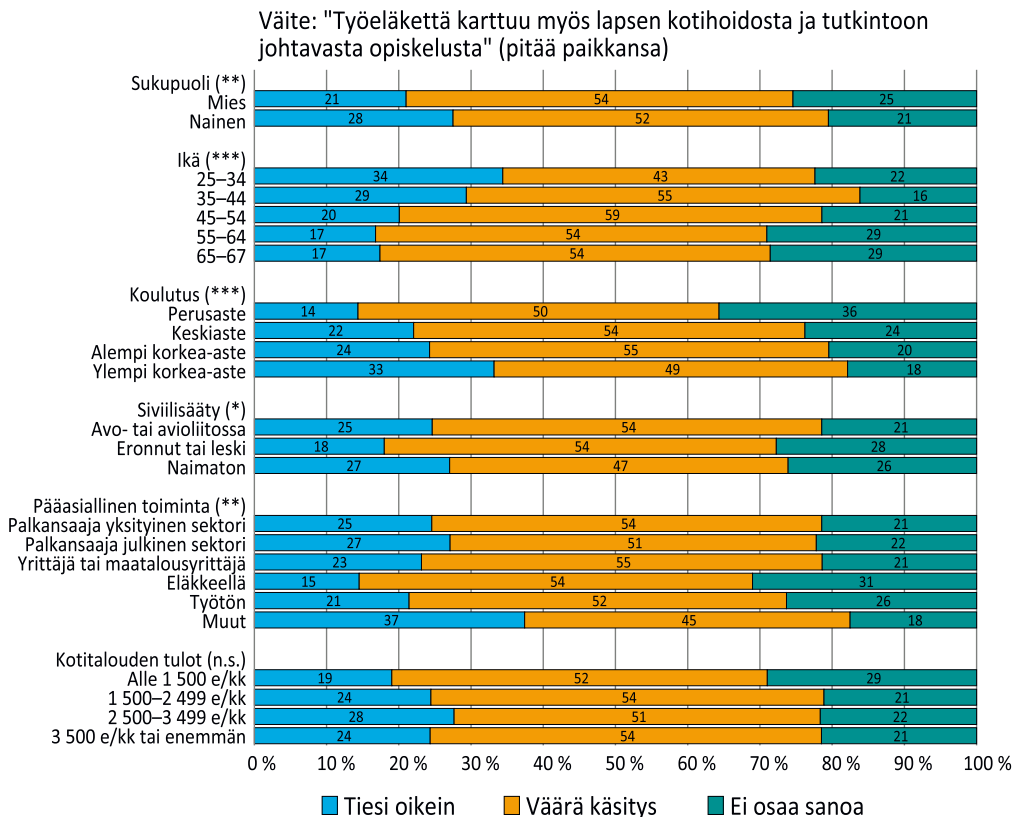
Väite "Työeläkettä karttuu myös lapsen kotihoidosta ja tutkintoon johtavasta opiskelusta" pitää paikkaansa. Vastaukset vaihtelivat sukupuolen,

ian, koulutustaustan, siviilisäädyn ja pääasiallisen toiminnan mukaan. Kotitalouden tulotaso ei näkynyt vastauksissa tilastollisesti merkitsevänä tekijänä.

Naisista hieman yli neljännes tiesi väitteen oikeaksi (kuvio 4.6). Väitteen tiesivät paikkaansa pitäväksi useammin opiskelijoista ja muista syistä työelämän ulkopuolella koostuvaan Muut-ryhmään kuuluvat, 25–34-vuotiaat ja ylempään korkea-asteen suorittaneet. Näissä ryhmissä noin kolmannes oli vastannut kysymykseen oikein.

Kuvio 4.6.

Eläkkeen karttumista lapsen kotihoidosta ja tutkintoon johtavasta opiskelusta koskevan väitteen oikein tienneet, väärässä käsityksessä olleet ja En osaa sanoa -vastanneet taustatekijöittäin.

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan:

n.s. ei merkitsevää, * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001.

Yli puolella vastaajista oli väärä käsitys eläkkeen karttumisesta lapsen kotihoidon ajalta ja tutkintoon johtavasta opiskelusta. Nuorimmassa ikäluokassa sekä Muut-ryhmässä väriä käsityksiä oli hieman vähemmän, mutta niissäkin 43 ja 45 prosenttia. Jälkimmäiseen ryhmään kuuluvat opiskelijat sekä lasten kotihoiton vuoksi työelämän ulkopuolella olevat, joten heille tieto asiasta on ajankohtaista.

En osaa sanoa -vastausvaihtoehdon valinneita on vajaa neljännes vastaajista. Keksimääräistä useammin väitteeseen eivät ole osanneet ottaa kantaa miehet, vanhempiin ikäluokkiin kuuluvat, perusasteen koulutustaustaiset, kotitalouden tulojen suhteen alimpaan tuloryhmään kuuluvat sekä eläkeläiset. Näissä ryhmissä En osaa sanoa -vastauksia on noin 30 prosenttia, perusasteen koulutustaustaisissa 36 prosenttia. Epävarmuuden taustalla voi olla se, että vanhemmille vastaajille ja eläkeläisille eläkkeen karttumisäännöt, lasten kotihoito tai tutkintoon johtava opiskelu eivät ole ajankohdaisia kysymyksiä.

Väitteiden tunnistaminen yhteensä

Yksi objektiivisesti eläketietoa mittaavien kysymysten haaste on se, etteivät ne välttämättä pysty kuvaamaan laajasti osaamista, vaan mittaavat ainoastaan kyseisen yksityiskohdan tuntemista. Yhdistämällä useampaan yksityiskohtaan liittyvä tieto, saadaan monipuolisempi kuva eläkeasioiden tuntemisesta.

Vastaajat osasivat vastata keskimäärin 2,4 väitettä oikein. Miehet ja naiset osasivat vastata yhtä usein väitteisiin oikein, mutta iän, koulutuksen, siviilisäädyn, pääasiallisen toiminnan ja kotitalouden tulojen kohdalla oli nähtävissä eroja (kuvio 4.7).

Nuoremmissa ikäluokissa oikeiden vastausten lukumäärä oli korkeampi, vanhemmissa taas oikeita vastauksia oli keskimäärin vähemmän. Parhaiten väitteitä tiesivät 35–44-vuotiaat, heidän ikäryhmässään oikeita vastauksia oli keskimäärin 2,7. Vähiten väitteitä tunnistettiin oikein yli 65-vuotiaiden ikäryhmässä.

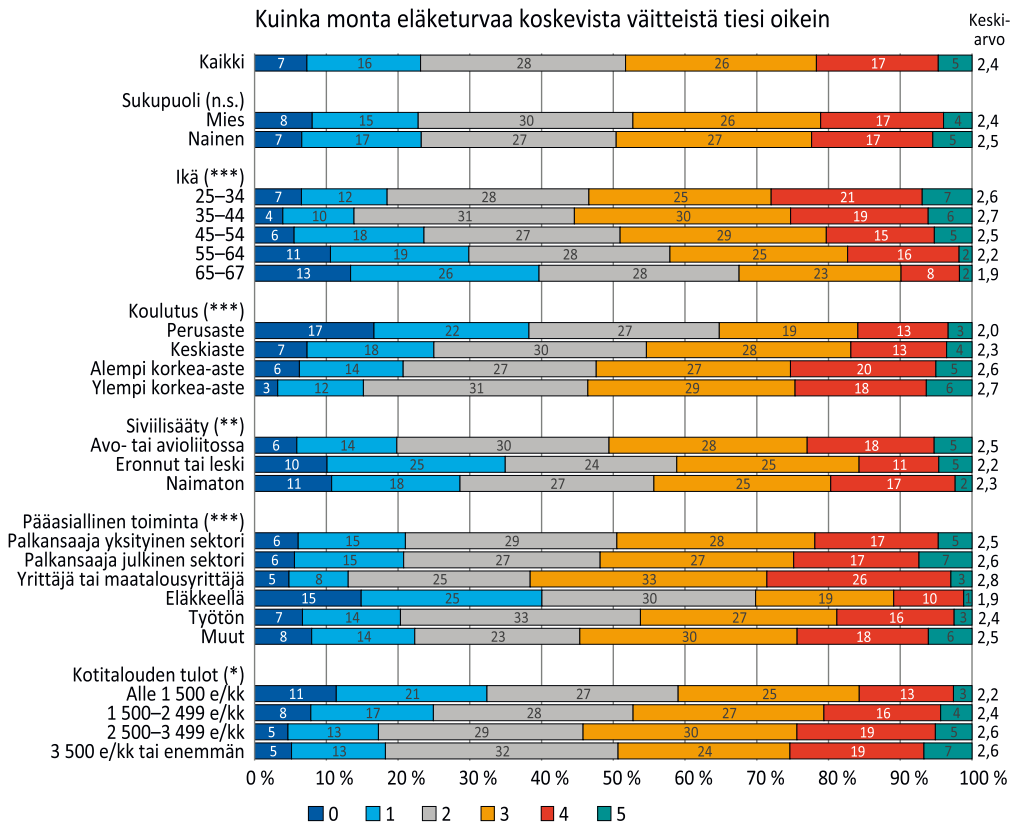
Korkeammin koulutetut vastasivat keskimäärin useampaan kohtaan oikein, perusasteen koulutustaustalla useampi jäi nollaan tai yhteen oikeaan vastaukseen. Ylemmän korkea-asteen suorittaneilla oikeita vastauksia oli keskimäärin 2,7, kun perusasteen koulutustaustaisten keskiarvo oli 2,0. Oikei-

den vastausten määrä oli keskimäärin korkeampi myös niissä kotitalouksissa, jotka kuuluivat ylempiin tuloryhmiin.

Pääasiallisen toiminnan mukaan tarkasteltuna yrittäjät erottuivat keskimääräistä useampaan väitteeseen oikein vastanneina, eläkeläiset taas keskimääräistä vähemmän eläkejärjestelmän yksityiskohtia tunnistaneina. Taustalla voi olla se, että yrittäjät joutuvat ottamaan selvää eläkeasioista ottaessaan itselleen työeläkevakuutusta. Eläkeläisille taas monet väitteiden asioista eivät ole enää ajankohtaisia, jolloin kiinnostus asioiden selvittämiseenkin voi jäädä vähäisemmäksi.

Kuvio 4.7.

Oikein tiedettyjen eläketurvaa koskevien väitteiden lukumäärä yhteensä, kaikki ja taustatekijöittäin.

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan:

n.s. ei merkitsevää, * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001.

4.2 Ketkä tietävät eläkejärjestelmästä laajemmin?

Seuraavaksi tarkastellaan taustatekijöiden samanaikaisia yhteyksiä eläkejärjestelmää koskevan viiden väitteen tietämiselle. Taulukossa 4.1 on esitetty logistisen regressiomallin tulokset. Selitettävä muuttuja saa kaksi arvoa: 1, jos henkilö on tiennyt paikkaansa pitävän väitteen oikeaksi tai virheellisen väitteen vääräksi ja 0, jos henkilöllä on väärä käsitys väitteestä tai hän on valinnut En osaa sanoa -vaihtoehdon. Tulokset esitetään risti-suhteiden (odds ratio, OR) avulla suhteessa vertailuryhmään.

Väitteiden mallitarkastelu osoittaa, että mikään taustatekijöistä ei muodostu merkittäväksi selittäjäksi kaikissa väitteissä. Väitteet käsittelevät erilaisia ja eri väestöryhmiä läheisemmin koskettavia yksityiskohtia, mikä heijastuu myös mallitarkasteluun. Kotitalouden tulot eivät heijastu yhdenkään väitteen tuloksiin tilastollisesti merkitsevästi.

Vanhuuseläkkeen ikärajan kohdalla merkittävä taustatekijä on vastaajien koulutus. Alemman ja ylemmän korkea-asteen koulutuksen suorittaneet tiesivät perusasteen koulutustaustaisia useammin, että väite ”Vanhuuseläkkeen ikäraja on kaikille sama” ei pidä paikkaansa. Muut taustatekijät eivät muodostuneet tilastollisesti merkitseviksi selittäjiksi.

Odotetusti yrittäjät tiesivät väitteen ”Yrittäjien työtulo vaikuttaa eläkkeen lisäksi myös vanhempain- ja sairauspäivärahan määrään” oikeaksi muita useammin. Lisäksi julkisen sektorin työntekijät tiesivät yrittäjien työtulon vaikutuksesta yksityisen sektorin palkansaajia useammin. Myös sukupuoli ja siviilisääty osoittautuivat merkitseviksi tekijöiksi: naiset tiesivät yrittäjätulojen vaikutuksesta miehiä useammin, naimattomat parisuhteessa olevia ja eronneita ja leskiä harvemmin.

Tieto eläkemaksujen käyttämisestä nykyisten eläkeläisten eläkkeiden maksamiseen erosi mallitarkastelun perusteella ikäryhmien sekä pääasiallisen toiminnan mukaan. Ikäryhmistä erottui ainoastaan yksi ikäluokka. 55–64-vuotiaat tiesivät harvemmin, että väite ”Suurin osa eläkemaksuista käytetään nykyisten eläkeläisten eläkkeiden rahoittamiseen” pitää paikkaansa. Myös eläkeläiset ja ryhmän Muut vastaajat tunnistivat väitteen oikeaksi muita väestöryhmiä harvemmin.

Väite työttömien oikeudesta saada osittaista vanhuuseläkettä tiedettiin paikkansa pitäväksi parhaiten miesten ja työttömien joukossa. Työttömien kiinnostus heitä koskevaan asiaan on luontevaa. Tutkimuksista myös tiedetään, että miehet ovat hakeneet osittaista vanhuuseläkettä naisia useammin (Kannisto 2020). Muut taustatekijät eivät selittäneet tietoa tämän väitteen kohdalla tilastollisesti merkitsevästi.

Taulukko 4.1.

Eläkejärjestelmää koskevien väitteiden tietämisen taustatekijät; logististen regressiomallien ristosuhteet (OR). Vertailuryhmä merkitty (ref.)-merkinnällä.

	(1) Vanhuus- eläkkeen ikäraja	(2) Yrittäjien työtulo- jen vaiku- tus van- hempain- ja sairaus- päivärahan määrään	(3) Eläke- maksujen käyttö eläkkeiden rahoittami- seen	(4) Työttömien mahdolli- suus osittaiseen vanhuus- eläkkeeseen	(5) Eläkkeen karttumi- nen lap- sen koti- hoidosta ja opiske- lusta
Sukupuoli					
Mies (ref.)	1	1	1	1	1
Nainen	0.94	1.29*	1.04	0.68***	1.32*
Ikä					
25–34	1.38	0.98	1.24	1.10	1.93**
35–44	1.19	1.31	1.17	1.11	1.48*
45–54 (ref.)	1	1	1	1	1
55–64	1.00	0.83	0.69**	1.13	0.93
65–67	0.66	0.87	0.89	1.11	1.32
Koulutus					
Perusaste (ref.)	1	1	1	1	1
Keskiaste	1.39	0.89	1.07	0.93	1.21
Alempi korkea-aste	1.68**	1.22	1.12	1.25	1.42
Ylempi korkea-aste	2.00**	1.03	1.19	0.93	1.99**
Siviilisäätö					
Avo- tai avioliitossa (ref.)	1	1	1	1	1
Eronnut tai leski	1.00	0.92	0.75	0.83	0.99
Naimaton	0.80	0.61**	0.82	0.82	1.15
Pääasiallinen toiminta					
Palkansaaja yks. sektori (ref.)	1	1	1	1	1
Palkansaaja julk. sektori	0.76	1.37*	0.99	1.13	1.04
Yrittäjä	0.77	5.15***	0.93	1.06	1.01
Eläkkeellä	0.73	0.79	0.65*	0.83	0.75
Työtön	0.84	1.52	0.74	2.42***	1.09
Muut	0.74	1.19	0.61*	1.41	1.68*
Kotitalouden tulot					
alle 1 500 e/kk (ref.)	1	1	1	1	1
1 500–2 499 e/kk	1.03	1.00	1.01	1.20	1.41
2 500–3 499 e/kk	1.19	1.20	1.01	1.22	1.61
3 500 e/kk tai enemmän	1.18	1.08	0.96	1.39	1.28
N	1 695	1 695	1 695	1 695	1 695

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$.

Tieto siitä, että eläkettä karttuu myös lapsen kotihoidosta ja tutkintoon johtavasta opiskelusta tiedettiin parhaiten naisten, nuorempien vastaajien ja korkeasti koulutettujen sekä opiskelijoista ja muista syistä työelämän ulkopuolella olevista koostuvan ryhmän Muut joukossa. Ikäluokissa erottuivat alle 35-vuotiaat ja 35–44-vuotiaat useammin asiasta tietävinä ryhminä. Tulos on luonteva ottaen huomioon, että juuri nämä ovat väestöryhmiä, joita lapsen kotihoito ja opiskelu koskettavat läheisesti. Koulutuksen kohdalla ainoastaan ylempi korkea-asteen tutkinto erottui muista koulutustasustoista.

Tarkastellaan vielä oikein tiedettyjen väitteiden summan taustatekijöitä niiden keskinäiset vaikutukset huomioiden mallinnuksen avulla. Oikein vastattujen väitteiden lukumäärä vaihtelee nollan ja viiden välillä. Mallinnuksessa on käytetty järjestysasteikollista logistista regressiota ja tulokset esitetään ristisuhteiden (odds ratio, OR) avulla.

Objektiivisesti mitattuna eläkejärjestelmää tunsivat laajemmin nuoret, korkeammin koulutetut ja yrittäjät (taulukko 4.2). Sen sijaan sukupuolen tai kotitalouden tulojen perusteella eläkejärjestelmän tuntemisessa ei ollut eroja. Nämä tulokset ovat vastakkaisia kuin useimmissa kansainvälisissä talousasioiden tuntemista mittaavissa tutkimuksissa on saatu. Esimerkiksi Bucher-Koehnen ym. (2017) toteavat naisten taloustietojen jäävän jälkeen miesten tiedoista sekä perusasioiden että yksityiskohtaisempien talouskysymysten kohdalla. Myös Kalmi & Ruuskanen (2018) ovat todenneet, että vaikka Suomessa talousosaaminen on kansainvälisesti vertailtuna korkealla tasolla, myös Suomessa naiset tuntevat talousasioita miehiä huonommin.

Kahdessa nuorimmassa ikäluokassa eläkejärjestelmää koskevia väitteitä tiedettiin enemmän. Yli 55-vuotiaiden kohdalla kertoimet ovat hieman vertailuryhmää (44–54-vuotiaat) matalampia, mutta tämä ero ei ole tilastollisesti merkitsevä. Edellä väitteiden yksittäisessä tarkastelussa osoittautui, että ikä on tilastollisesti merkitsevä tietoa selittävä tekijä erityisesti nuoremille ajankohtaisessa lasten kotihoidosta ja opiskelusta karttuvaa eläkettä koskevassa kysymyksessä. Keskimmäisen ikäluokan tietotason vertautuvan mallitarkastelun antama kerroin oli nuorilla jonkin verran korkeampi myös vanhuuseläkkeen ikärajaa ja eläkemaksujen käyttöä eläkkeiden maksamiseen koskevien väitteiden kohdalla, mutta näissä erot vertailuryhmään eivät olleet tilastollisesti merkitseviä.

Taulukko 4.2.

Eläkejärjestelmää koskevien väitteiden tietämisen yhteislukumäärän taustatekijät; järjestysasteikollisen logistisen regressiomallin ristsuhteet (OR). Vertailuryhmä merkitty (ref.)-merkinnällä.

Oikein tiedettyjen väitteiden lukumäärä	
Sukupuoli	
Mies (ref.)	1
Nainen	1.00
Ikä	
25–34	1.44*
35–44	1.36*
45–54 (ref.)	1
55–64	0.87
65–67	0.89
Koulutus	
Perusaste (ref.)	1
Keskiaste	1.14
Alempi korkea-aste	1.59**
Ylempi korkea-aste	1.54*
Siviilisäätö	
Avo- tai avioliitossa (ref.)	1
Eronnut tai leski	0.78
Naimaton	0.74*
Pääasiallinen toiminta	
Palkansaaja yks. sektori (ref.)	1
Palkansaaja julk. sektori	1.09
Yrittäjä	1.55**
Eläkkeellä	0.63*
Työtön	1.31
Muut	1.11
Kotitalouden tulot	
alle 1 500 e/kk (ref.)	1
1 500–2 499 e/kk	1.15
2 500–3 499 e/kk	1.33
3 500 e/kk tai enemmän	1.21
N	1 695

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$.

Korkea-asteen tutkinnon suorittaneet tunsivat perusasteen koulutustasutaisia useampia väitteitä oikein. Ylemmän ja alemman korkea-asteen koulutustasutaisen välillä ei kuitenkaan ollut eroa eläkejärjestelmän tuntemi-

nessa. Koulutus ja ikä ovat toisiinsa yhteydessä olevia taustatekijöitä: perusasteen koulutustaustaisista isompi osa on vanhemmista ikäluokista, korkea-asteen koulutustaustaisissa taas on enemmän nuorempia. Mallinnus kuitenkin huomioi molemmat taustatekijät yhtä aikaa, joten tulokset osoittivat, että sekä iällä että koulutuksella oli itsenäinen, toisistaan riippumaton yhteys eläketiedon tasoon.

Eläkejärjestelmää koskevia väitteitä tiedettiin heikommin naimattomien ja eläkeläisten joukoissa. Yksittäisten väitteiden tarkastelun perusteella naimattomien muita heikompi tietämys näyttäisi syntyvän erityisesti yrittäjien tuloa koskevan kysymyksen heikommasta tietämisestä. Eläkeläisten kohdalla keskimääräistä heikompaa tietämystä eläkeasioista voi selittää se, että osa väitteistä koski asioita, jotka eivät ole heille enää ajankohtaisia (kuten eläkkeen karttuminen lasten kotihoidosta ja opiskelusta, tai mahdollisuus siirtyä osittaiselle vanhuuseläkkeelle). Taulukon 4.1 perusteella eläkeläisten kerroin oli hieman vertailuryhmää matalampi jokaisen väitteen kohdalla, mutta ero oli tilastollisesti merkitsevä ainoastaan eläkemaksujen käyttöä eläkkeiden rahoituksessa koskevan väitteen kohdalla.

4.3 Vastaako oma käsitys objektiivisesti mitattua eläketietoa?

Tarkastellaan seuraavaksi, kuinka hyvin vastaajien oma, subjektiivinen käsitys eläketurvan tuntemisesta on yhteydessä objektiivisesti mitattuun eläketietoon.

Koska hyväksi eläkeasioiden tuntemisensa arvioineita on melko vähän, hyväksi ja melko hyväksi eläketurvan tuntemisensa arvioineet on seuraavassa yhdistetty samaan ryhmään. Samalla tavalla melko huonoksi tai huonoksi tuntemisensa arvioineita käsitellään yhdessä ryhmässä. Kolmas ryhmä muodostuu kohtalaiseksi eläketietonsa arvioineista.¹² Objektiivisen tiedon kohdalla tarkastellaan oikein vastattujen väitteiden yhteenlaskettua lukumäärää. Virheelliset käsitykset ja En osaa sanoa -vastaukset eivät vaikuta tähän mittariin. Tarkastelun helpottamiseksi myös objektiivisen tiedon mittari on jaettu kolmeen ryhmään: neljään tai viiteen väitteeseen oikein vastanneisiin, kahteen tai kolmeen väitteeseen oikein vastanneisiin sekä yhteen tai ei yhteenkään väitteistä oikein vastanneisiin.

¹² En osaa sanoa -vaihtoehdon valinneita oli vain kaksi prosenttia vastanneista, joten tämä ryhmä on pienen vastaajamäärän vuoksi jätetty tässä tarkastelun ulkopuolelle.

Oma käsitys eläketurvan tuntemisesta antaa pääosin samansuuntaisen kuvan eläketiedosta kuin objektiivinen eläkejärjestelmän väitteisiin liittyvä mittari (taulukko 4.3). Vähintään melko hyväksi eläketurvan tuntemisensa kokevista kaksi viidestä osasi vastata neljään tai viiteen eläkejärjestelmää koskevaan väitteeseen oikein. Vastaavasti vähemmän väitteitä oikein tunnistivat ne, jotka kokivat tuntevansa eläketurvaa huonommin. Huonoksi tai melko huonoksi eläketurvan tuntemisensa arvioineista hieman useampi kuin joka neljäs tiesi korkeintaan yhden eläkejärjestelmää koskeneistä väitteistä. Tulos on samansuuntainen kuin Galleryn ym. (2011) tutkimuksessa, jossa huomattiin, että yleisellä tasolla oma eläketieto osattiin arvioida hyvin, mutta tarkempien kysymysten kohdalla osa yliarvioi osaamistaan.

Osalla vastaajista subjektiivinen käsitys omasta eläketurvan tuntemisesta ei vastaa objektiivisesti mitattua eläketietoa. Osa vastaajista aliarvioi tuntemisensa objektiivisen tietomittarin valossa. Lähes viidennes melko huonoksi tai huonoksi eläketurvan tuntemisensa arvioineista tunnisti kaikki tai neljä eläketurvaa koskevista väitteistä. Vastaajien joukossa oli myös niitä, jotka kokivat tuntevansa eläketurvaa vähintään melko hyvin, mutta tunnistivat yhden tai ei yhtäkään eläketurvaa koskevista väitteistä (13 %).

Taulukko 4.3.

Objektiiviset tietomittarit ja oma käsitys eläkeasioiden tuntemisesta, n=1 721.

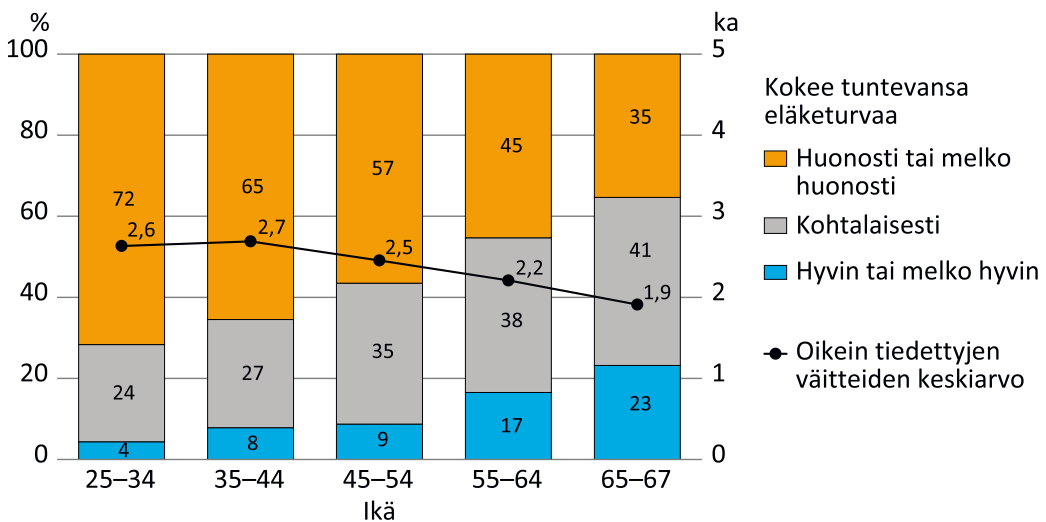
	Objektiivinen eläketieto: kuinka monta eläkejärjestelmää koskevista väitteistä tiennyt oikein, % vastanneista				Oikein tiedettyjen väitteiden keskiarvo
	4–5	2–3	0–1	Yht.	
Subjektiivinen käsitys: Kuinka hyvin kokee tuntevansa eläketurvaa					
Hyvin tai melko hyvin	40,0	47,3	12,7	100 %	3,1
Kohtalaisesti	23,5	58,2	18,3	100 %	2,6
Melko huonosti tai huonosti	17,8	55,1	27,1	100 %	2,3
Kaikki	21,6	55,4	23,0	100 %	2,4

Oman eläketuntemusta koskevan käsityksen vertailu objektiiviseen mittariin osoittaa, että omaa osaamista jossain määrin myös ali- ja yliarvioidaan. Aliarvioimisesta kertoo se, että osaamisensa huonoksi tai melko huonoksi arvioineistakin lähes viidennes osasi vastata oikein 4 tai 5 väitteeseen. Yliarvioinnista puolestaan kertoo se, että 13 prosenttia eläketuntemuksensa hyväksi tai melko hyväksi kokevista ei osannut vastata oikein kuin korkeintaan yhteen eläketurvaa koskevaan väitteeseen.

Edellä todettiin, että nuoret arvioivat oman eläketurvan tuntemisensa selvästi huonommaksi kuin ikääntyneemmät vastaajat, mutta samalla nuoret tiesivät keskimääräistä paremmin eläkejärjestelmän yksityiskohtia. Kuviossa 4.8 on kuvattu ikäluokkien välisiä eroja subjektiivisen ja objektiivisen eläketiedon yhteydessä. Kuviosta näkyy, että huonoksi tai melko huonoksi eläketurvan tuntemisensa arvioineiden osuus pienenee siirryttäessä vanhempiin ikäluokkiin, kun sekä hyväksi ja melko hyväksi että kohtalaiseksi eläketurvan tuntemisensa arvioineiden osuus kasvaa. Sen sijaan oikein tiedettyjen eläkejärjestelmää koskevien väitteiden keskiarvo on korkein nuorimmassa ikäluokassa ja laskee siirryttäessä vanhempiin ikäluokkiin. Ilmiöstä voi päätellä, että käytettyjen mittareiden valossa etenkin nuoret vastaajat aliarvioivat eläkeasioiden osaamistaan.

Kuvio 4.8.

Eläketurvan koettu tunteminen (vasen asteikko) ja oikein tiedettyjen eläkejärjestelmäväitteiden keskiarvo (oikea asteikko) ikäryhmittäin, n=1 752.

Subjektiiivisen ja objektiivisen eläketiedon vertailu osoitti samansuuntaisia tuloksia kuin aiemmissa talousosaamiseen keskittyvissä tutkimuksissa on havaittu. Nämä kaksi eläketiedon mittaria ovat positiivisesti, mutta vain osittain, korreloituneita. Subjektiiivisen arvion eläketurvan tuntemisesta ja eläkejärjestelmää koskevien oikein tiedettyjen väitteiden välinen korrelaatiokerroin oli 0,19.¹³ Korrelaatiokertoimien mataluus antaa viitteitä siitä, että tässä käytetty objektiivinen eläketiedon mittari (oikein tiedettyjen väitteiden yhteenlaskettu määrä) ei välttämättä kuvaa samaa kokonaisuutta kuin oma arvio yleisestä eläkeasioiden tuntemisesta. Viidestä väitteestä muodostuva kokonaisuus kuvaa näiden yksityiskohtien tuntemista, yleinen käsitys eläketurvan tuntemisesta voi perustua laajempaan tai eri tavalla painottuneeseen kokonaisuuteen.

Toinen mahdollinen selitys eläketietoa koskevan subjektiiivisen käsityksen ja objektiivisesti kysymysten avulla mitatun tuntemuksen eroista on, että vastaajilla voi olla erilaisia käsityksiä siitä, mitä eläketurvan tuntemisella tarkoitetaan. Osalle vastaajista eläketurvan hyvä tuntemus voi tarkoittaa perusasioiden tuntemista, kuten sitä, että eläkettä karttuu työstä ja että vanhuuden ja työkyvyttömyyden perusteella maksetaan eläkettä. Toinen vastaaja voi olettaa hyvän tuntemuksen vaativan yksityiskohtaisempaa eläkejärjestelmän rakenteen tuntemista. Tätä eroa ei kyselyn avulla pystyttyä tarkemmin selvittämään.

4.4 Tieto eläkemaksusta

Eläkejärjestelmää koskevien väitteiden lisäksi kyselyssä tiedusteltiin vastaajien tietoa eläkemaksun suuruudesta. Keskimääräinen eläkemaksu vuonna 2019 oli 24,4 prosenttia (tietolaatikko). Suomessa suurimman osan palkansaajien eläkemaksusta maksaa työnantaja ja osa veloitetaan työntekijän palkasta. Yrittäjät ja maatalousyrittäjät maksavat eläkemaksunsa kokonaisuudessaan itse. Kysymyksellä haettiin kokonaismaksua, joten kysymyksessä oli tarkennuksena maininta ”työntekijän ja työnantajan eläkemaksut yhteensä”.

¹³ Korrelaatiokertoimessa on huomioitu subjektiiivinen arvio eläketurvan tuntemisesta siten, että arvio ”huono” saa arvon 1, ja arvio ”hyvä” arvon 5. Objektiivinen tietomittari saa arvot 0–5 sen mukaan, kuinka moneen eläkejärjestelmää koskevaan väitteeseen on osannut vastata oikein.

Eläkemaksu Suomen eläkejärjestelmässä

Suomessa työeläkkeet rahoitetaan pääasiassa työnantajien, työntekijöiden ja yrittäjien maksamilla työeläkevakuutusmaksuilla. Työntekijöiden kohdalla työnantaja hoitaa työeläkevakuutuksen ottamisen ja eläkemaksun maksamisen kokonaisuudessaan. Yrittäjien ja maatalousyrittäjien tulee itse huolehtia työeläkevakuutuksen ottamisesta ja eläkemaksusta.

Sosiaali- ja terveysministeriö vahvistaa vuosittain työeläkevakuutusmaksut. Eläkemaksun osuus työtulosta vaihtelee hieman eläkelakien välillä sekä vakuutetun iän mukaan. Keskimääräinen eläkemaksu vuonna 2019 (kyselyn toteuttamisvuosi) oli 24,4 prosenttia. Maatalousyrittäjien perusprosentti ja yrittäjien työeläkevakuutusmaksuprosentti oli alle 53-vuotiailla ja yli 62-vuotiailla 24,1 prosenttia ja 53–62-vuotiailla 25,6 prosenttia.

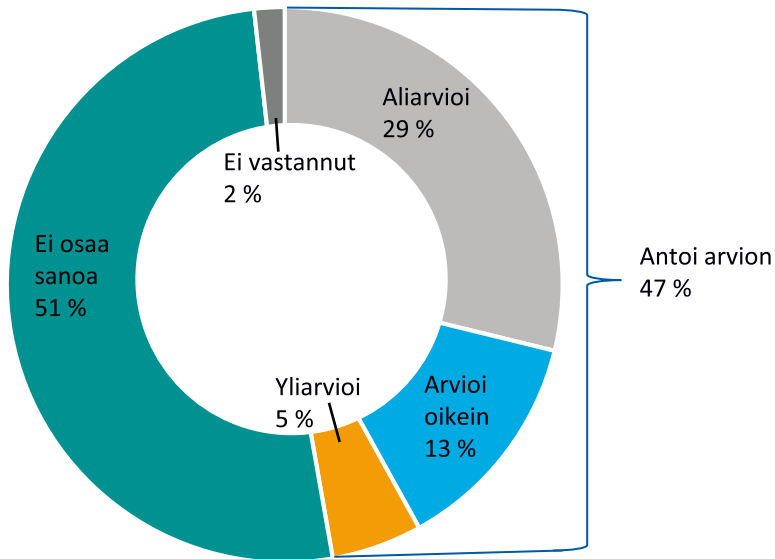
Suomessa suurimman osan palkansaajien eläkemaksusta maksaa työnantaja. Työnantajan keskimääräinen maksu oli 17,35 prosenttia. Työntekijän työeläkemaksu riippuu työntekijän iästä. Työntekijän osuus oli vuonna 2019 alle 53-vuotiailla ja yli 62-vuotiailla 6,75 prosenttia palkasta, 53–62-vuotiailla 8,25 prosenttia.

Lisätietoa eläkemaksun määrästä: <https://www.etk.fi/suomen-elakejarjestelma/rahoitus-ja-sijoitustoiminta/tyoelakemaksut/>.

Kysymys osoittautui vaikeaksi. Kaikista vastaajista 51 prosenttia vastasi ”En osaa sanoa” ja kaksi prosenttia oli jättänyt kokonaan vastaamatta kysymykseen (kuvio 4.9). Viiden prosenttiyksikön sisään oikean arvion eläkemaksusta antoi 13 prosenttia kaikista kyselyyn vastanneista. Vähintään viisi prosenttiyksikköä liian matalaksi eläkemaksun arvioi 29 prosenttia ja vähintään viisi prosenttiyksikköä liian korkeaksi 5 prosenttia kaikista kyselyn vastaajista.

Kuvio 4.9.

Eläkemaksutasokysymyksen vastausten jakauma, n=1 757.

Arvion eläkemaksusta antoi 47 prosenttia koko kyselyn vastaajista, yhteensä 775 vastaajaa. Arviot vaihtelivat yhdestä prosentista yli sataan prosenttiin. Kuviossa 4.10 on esitetty arvioiden jakauma siten, että arviot on pyöristetty alaspäin lähimpään kokonaislukuun¹⁴. Jakaumasta näkyy, että pienet, alle kymmenen prosentin arviot olivat yleisiä. Puolet annetuista arvioista oli kymmenen prosenttia ja tätä matalampia.

Myös oikean luvun lähellä, 24 ja 25 prosentin kohdalla, on piikki vastausten lukumäärässä. Arvion antaneista oikean arvion yhden prosenttiyksikön tarkkuudella antoi 19 prosenttia ja viiden prosenttiyksikön tarkkuudella 28 prosenttia (kaikista vastanneista viiden prosenttiyksikön tarkkuudella oikeita vastauksia oli 47 %).

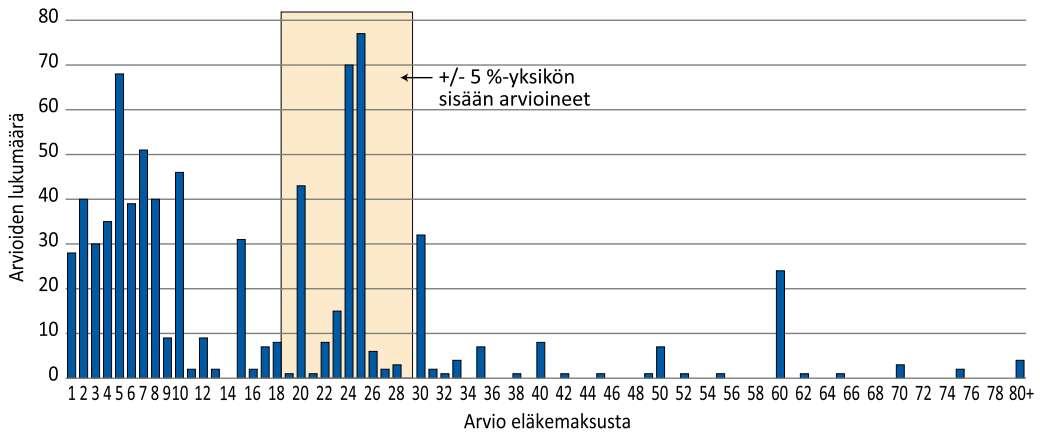
Arvion antaneista suurin osa (61 %) aliarvioi eläkemaksun tason. Kuitenkin myös yliarvioita esiintyi. Reilu 11 prosenttia arvion antaneista yliarvioi eläkemaksun vähintään viisi prosenttiyksikköä liian korkeaksi ja vajaa neljä prosenttia arvion antaneista oletti eläkemaksun vähintään 50 prosentin suuruiseksi.

¹⁴ Frekvenssikuvioidissa korkeimmat arviot on yhdistetty 80 prosentin tasoon. Yli sadan prosentin vastaukset todennäköisesti viittaavat vääринymmärrykseen.

Kuvio 4.10.

Eläkemaksuarvioiden jakauma ja +/- 5 prosenttiyksikön sisään arvioineet, n=775.

Kuinka suuri on keskimääräinen ansioista tai yrittäjän työtulosta maksettava eläkemaksu (työntekijän ja työnantajan eläkemaksut yhteensä)?

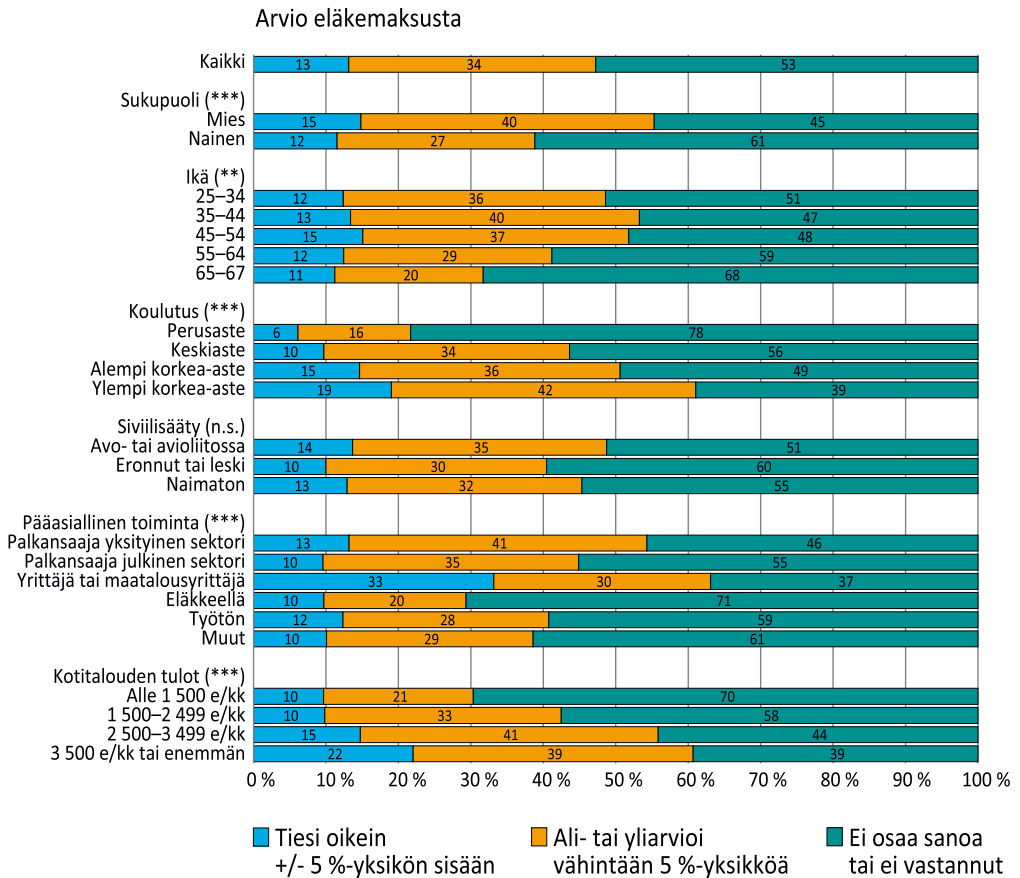
Koska huomattava osa kyselyn vastaajista jätti arvion eläkemaksun suuruudesta antamatta ja informaatiotarpeen näkökulmasta myös tämä ryhmä on erityisen tärkeä, tarkastellaan seuraavaksi kysymykseen vastanneiden jakaumaa kolmessa ryhmässä. Ensimmäisen ryhmän muodostavat ne, jotka ovat antaneet arvion viiden prosenttiyksikön sisään oikeasta tasosta (13 % kyselyyn vastanneista). Toiseen ryhmään kuuluvat ne, jotka ovat antaneet yli viisi prosenttiyksikköä pielessä olevan arvion (28 % kyselyyn vastanneista). Tähän ryhmään kuuluvat sekä eläkemaksun tason ali- että yliarvioineet. Kolmas ryhmä muodostuu vastaajista, jotka valitsivat En osaa sanoa -vastausvaihtoehdon eivätkä siten antaneet arviota eläkemaksusta lainkaan, sekä niistä, jotka jättivät kysymyksen täysin vastaamatta (yhteensä 61 % kyselyyn vastanneista).¹⁵

Eläkemaksun tietämisessä oli väestöryhmittäisiä eroja (kuvio 4.11). Miehet, 45–54-vuotiaat, korkea-asteen koulutuksen suorittaneet, yrittäjät sekä korkeimpaan tuloryhmään kuuluvat tiesivät eläkemaksun lähelle oikeaa keskimääräistä useammin. Yrittäjien ryhmässä oikean arvion antaneita oli kolmannes, ylimmän korkea-asteen koulutustaustaisissa sekä korkeimpaan tuloryhmään kuuluvissa noin viidennes.

¹⁵ Tässä epätietoisuuden tarkastelemiseksi on yhdistetty En osaa sanoa -vaihtoehdon valinneet ja kysymykseen vastaamatta jättäneet. Eläkemaksun tietämisen näkökulmasta molemmat vastaukset ovat tulkittavissa siten, ettei osaa tai ei halua antaa arviota eläkemaksun suuruudesta.

Kuvio 4.11.

Eläkemaksuarvioiden jakauma taustatekijöittäin.

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan:n.s. ei merkitsevä, * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Keskimääräistä useammin virheellinen käsitys eläkemaksun suuruudesta oli miehillä, 35–44-vuotiailla, ylempään korkea-asteen koulutustaustaisilla, yksityisen sektorin palkansaajilla sekä korkeampiin tuloryhmiin kuuluvilla vastaajilla. Keskimääräistä harvemmin virheellisiä arvioita oli puolestaan naisilla, 66–67-vuotiailla, perusasteen koulutustaustaisilla, eläkkeellä olevilla sekä alimpaan tuloryhmään kuuluvilla vastaajilla. Näihin tuloksiin on saattanut vaikuttaa se, että osa vastaajista on voinut rohkeammin arvioida eläkemaksun tasoa, kun osa valitsee mieluummin En osaa sanoa -vaihtoehdon. Tämä jako voi painottua eri tavalla eri ryhmissä. Väärien käsitysten jakauma olisi voinut olla erilainen, jos kaikki vastaajat olisivat antaneet arvion tai arvauksen eläkemaksun tasosta.

Epätietoisuutta eläkemaksun suuruudesta oli kaikissa tarkastelluissa ryhmissä. Keskimääräistä yleisempää En osaa sanoa -vaihtoehdon valinta tai kysymykseen vastaamatta jättäminen oli 65–67-vuotiailla, perusasteen koulutustaustaisilla, eläkeläisillä sekä matalimpaan tuloryhmään kuuluvilla. Perusasteen koulutustaustaisista lähes neljä viidestä oli valinnut En osaa sanoa -vastauksen tähän kysymykseen, muissa mainituissa ryhmissä osuus oli noin 70 prosenttia.

Keskimääräistä harvemmin arvion jättivät antamatta miehet, ylemmän korkeasteen suorittaneet, yksityisen sektorin palkansaajat, yrittäjät ja korkeampiin tuloryhmiin kuuluvat vastaajat. Näissäkin ryhmissä En osaa sanoa -vastauksen oli valinnut 40–54 prosenttia vastaajista. Yrittäjien joukossa epätietoisuutta eläkemaksusta oli vähiten, mutta heistäkin yli kolmannes ei antanut arviota eläkemaksun suuruudesta.

Tulokset eläkemaksun tuntemisesta ovat hyvin saman suuntaisia kuin vastaavassa Italiassa tehdyssä kyselyssä. Italiassa työntekijöille suunnatussa kyselyssä sopivan eläkemaksun sai valita kahdeksasta viiden prosenttiyksikön suuruudesta luokasta. Oikeaan luokkaan eläkemaksun osasi arvioida alle kymmenen prosenttia vastaajista. Laajempaan 15 prosenttiyksikön leveyteen vaihteluväliin (noin +/-7 prosenttiyksikön päähän oikeasta arvosta) arvion antoi neljännes vastaajista. Tutkimuksessa puolet vastaajista ei tiennyt vastausta kysymykseen. Myös Italian tutkimuksessa aliarviointi oli selvästi yliarviointia yleisempää. (Boeri & Tabellini 2012.)

Tässä tutkimuksessa erona Boerin ja Tabellinin (2012) tutkimukseen oli, että Näkemyksiä eläketurvasta -kysely oli suunnattu kaikille ikäryhmään kuuluville heidän työmarkkinatilanteestaan huolimatta. Italian tutkimuksessa kysymys oli kysytty vain työntekijöiltä, jolloin yrittäjät ja työmarkkinoiden ulkopuolella olevat jäivät tutkimuksen ulkopuolelle. Tämä ero tutkimusjoukossa sekä ero oikeaksi tulkitun vaihteluvälin leveydessä voivat selittää osaltaan, miksi Suomessa eläkemaksun tunteneita oli vähemmän (Suomessa 13 %, Italiassa 25 %). Epätietoisten osuudet olivat molemmissa tutkimuksissa suuret, molempien tutkimuksen kohdalla yli puolet vastanneista ei osannut arvioida eläkemaksun tasoa.

4.5 Mallitarkastelu eläkemaksun tuntemisesta

Eläketiedon selvittämisen ja eläkeasioihin liittyvän informaatiotarpeen näkökulmasta on tärkeää tutkia, mitkä väestöryhmät tuntevat eläkemaksun suuruusluokan. Yhtä tärkeää on selvittää myös, onko joissakin väestöryh-

missä erityisen paljon epätietoisuutta tai jopa väärinkäsityksiä eläkemaksun suuruudesta. Tarkastellaan seuraavaksi kolmen erillisen logistisen regressiomallin avulla, mitkä taustatekijät selittävät (1) eläkemaksun suuruusluokan tienneitä (eli +/-5 %-yksikön virhemarginaalin sisään arvioineet), (2) eläkemaksusta väärässä käsityksessä olevia (ali- tai yliarvioineet vähintään 5 %-yksikön verran) sekä (3) eläkemaksusta epätietoisia (En osaa sanoa -vastausvaihtoehdon valinneet ja vastaamatta jättäneet).

Eläkemaksun osasivat arvioida viiden prosenttiyksikön virhemarginaalin sisään muita useammin korkeasti koulutetut, yrittäjät ja korkeimpaan tuloluokkaan kuuluvat (taulukko 4.4). Etenkin yrittäjät erottuivat selkeästi muista väestöryhmistä. Heillä eläkemaksun suuruuden tuntemisen taustalla vaikuttaa yrittäjien velvollisuus huolehtia kokonaisuudessaan heidän eläkemaksustaan.

Alemman ja ylemmän korkea-asteen tutkinnon suorittaneet tiesivät perus- ja keskiasteen koulutustaustaisia useammin eläkemaksun suuruusluokan. Tämän lisäksi kotitalouden tulotaso heijastui tietoon eläkemaksun suuruudesta. Korkeimpaan tuloryhmään kuuluvat tiesivät eläkemaksun suuruuden matalampiin tuloryhmiin kuuluvia useammin.

Virheellisiä käsityksiä eläkemaksusta oli keskimääräistä harvemmin naisilla, perusasteen koulutustaustaisilla, yrittäjillä sekä eläkeläisillä. Myös kotitalouden tulot näkyivät eläkemaksusta vääriä käsityksiä olevien taustatekijöissä: toiseksi ylimmässä tuloryhmässä oli alinta tuloryhmää useammin vääriä käsityksiä eläkemaksusta. Epätietoisuutta eläkemaksusta puolestaan oli useammin naisilla, perusasteen koulutustaustaisilla sekä matalampiin tuloryhmiin kuuluvilla. Eläkeläiset erottuivat ryhmänä, jossa epätietoisuutta oli muita väestöryhmiä enemmän.¹⁶

Mielenkiintoista oli, että korkea koulutus oli yhteydessä sekä tietoon eläkemaksun tasosta että siihen liittyviin väärinkäsityksiin. Toisin sanoen korkeamman koulutuksen suorittaneet ovat perusasteen koulutustaustaisia useammin tienneet eläkemaksun suuruuden, mutta heillä on myös vääriä käsityksiä useammin kuin perusasteen koulutustaustaisilla. Sen sijaan perusasteen koulutustaustaisia on enemmän Ei osaa sanoa / ei vastannut -ryhmässä.

¹⁶ Virheellisen arvon antaneiden ja En osaa sanoa -vastauksen valinneiden välillä on hyvä muistaa, että osa vastaajista on voinut mieluummin arvata ja päätyä virheelliseen arvioon kuin valita En osaa sanoa -vaihtoehdon.

Taulukko 4.4.

Eläkemaksukysymykseen eri tavalla vastanneiden taustatekijät; logististen regressiomallien ristsuhteet (OR). Vertailuryhmä merkitty (ref.)-merkinällä.

	(1) Tiesi eläkemaksun +/- 5 %-yksikön sisään	(2) Väärä käsitys, ali- tai yliarvioi vähintään 5 %-yksikköä	(3) Ei osaa sanoa / ei vastannut
Sukupuoli			
Mies (ref.)	1	1	1
Nainen	0.81	0.49***	2.18***
Ikä			
25–34	0.88	0.94	1.13
35–44	0.87	1.01	1.06
45–54 (ref.)	1	1	1
55–64	0.95	0.86	1.19
65–67	1.04	0.94	1.06
Koulutus			
Perusaste (ref.)	1	1	1
Keskiaste	1.77	2.27***	0.40***
Alempi korkea-aste	2.52**	2.56***	0.31***
Ylempi korkea-aste	3.16**	3.10***	0.22***
Siviilisäätty			
Avo- tai avioliitossa (ref.)	1	1	1
Eronnut tai leski	0.95	1.23	0.82
Naimaton	1.26	1.00	0.90
Pääasiallinen toiminta			
Palkansaaja yks. sektori (ref.)	1	1	1
Palkansaaja julk. sektori	0.70	0.90	1.29
Yrittäjä	3.32***	0.63*	0.65
Eläkkeellä	1.03	0.55*	1.64*
Työtön	1.49	0.93	0.90
Muut	1.07	0.83	1.14
Kotitalouden tulot			
alle 1 500 e/kk (ref.)	1	1	1
1 500–2 499 e/kk	1.08	1.52	0.67*
2 500–3 499 e/kk	1.49	1.83*	0.48**
3 500 e/kk tai enemmän	2.15*	1.61	0.43***
N	1 695	1 695	1 695

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001.

5 Tieto vuoden 2017 eläkeuudistuksesta

Vuoden 2017 alussa astui voimaan eläkeuudistus. Uudistuksen tuomia muutoksia olivat muun muassa vanhuuseläkkeen alaikärajan nousu, eläkkeen karttumisen ikäsidonnaisuuden poistaminen, karttumaprosenttien yhtenäistäminen iästä riippumattomiksi sekä uutena eläkemuotona voimaan tullut osittainen vanhuuseläke, joka mahdollistaa vanhuuseläkkeen aloittamisen osittaisena jo ennen vanhuuseläkeikää. Tässä luvussa tarkastellaan, miten hyvin vastaajat kokivat tienneensä uudistuksen voimaantulosta ja uudistuksen mukanaan tuomista muutoksista.

Objektiivisen mittarin antavan oikein/väärin-kysymysasettelun sijaan tässä kohdassa on käytetty informaatiota tarjoavaa ”Tiesitkö, että...” -muotoilua. Muotoilusta johtuen kysymys mittaa eläkeuudistuksen koettua tuntemista. Kyselyssä on kerrottu viidestä eläkeuudistukseen liittyvästä asiasta. Vastaajat ovat voineet valita, kokivatko he tienneensä asiasta, kuulleenasiasta jonkin verran tai etteivät olleet kuulleet asiasta aiemmin.¹⁷

Vuoden 2017 eläkeuudistus

Eläkeuudistus astui voimaan 2017 ja sen vaikutukset tulevat voimaan asteittain. Uudistus koskee kaikkia vuonna 1955 ja sen jälkeen syntyneitä. Uudistus ei vaikuta jo eläkkeellä olevien etuuksiin.

Eläkeikä nousee asteittain

Uudistuksen myötä jokaisella ikäluokalla on oma eläkeikänsä. Vanhuuseläkeikä nousee 63 vuodesta asteittain kolme kuukautta vuodessa, kunnes vanhuuseläkeikä alaraja on 65 vuotta. Ensimmäinen ikäluokka, jonka vanhuuseläkkeen alaikäraja nousi, olivat vuonna 1955 syntyneet. Vuosina 1962–64 syntyneille alaikäraja on 65 vuotta. Tämän jälkeen, vuodesta 2030 alkaen, eläkeikä sidotaan elinajan odotteen kehitykseen. Eliniän pidentyessä vanhuuseläkkeen alaikäraja voi nousta enintään kahdella kuukaudella vuodessa.

¹⁷ Eläkeuudistusta koskevissa kysymyksissä vastaamatta jättäneitä oli vain vähän, joten niitä ei raportoida kuviossa. Vastaamatta jättäneiden osuudet vaihtelevat 0,5 prosentin ja 1,1 prosentin välillä.

Eläkekarttumat yhtenäistyvät

Eläkettä karttuu iästä riippumatta 1,5 prosenttia ansioista tai yrittäjän työtulosta vuodessa. Poikkeuksena on vuosina 2017–2025 oleva siirtymäaika, jolloin 53–62-vuotiaiden karttumaprosentti on 1,7. Eläkettä alkaa karttua 17-vuotiailla, yrittäjillä alaikäraja on 18 vuotta. Työeläkemaksua ei enää vähennetä eläkettä kartuttavasta tulosta. Myös eläkkeen ohella työskentelystä kertyy uutta eläkettä 1,5 prosenttia.

Lykkäyskorotus

Eläkkeeseen tehdään lykkäyskorotus, jos eläkkeen aloittaa vasta vanhuuseläkkeen alaikärajan jälkeen. Jos eläkettä ei ota maksuun heti alaikärajalla, eläkettä korotetaan 0,4 prosenttia jokaiselta kuukaudelta. Korotus lasketaan eläkkeelle siirryttäessä. Esimerkiksi myöhentämällä eläkkeelle siirtymistä vuodella eläkkeeseen tulee 4,8 prosentin korotus. Tämän lisäksi työskentelyä jatkettaessa eläkettä karttuu edelleen normaalisti 1,5 prosenttia ansioista tai yrittäjän työtulosta.

Osittainen vanhuuseläke

Uudistuksen myötä osa-aikaeläke poistui ja vaihtoehdoksi tuli uusi eläke muoto, osittainen vanhuuseläke. Vanhuuseläkettä voi ottaa osittain maksuun 61-vuotiaasta alkaen. Eläkkeestä voi ottaa joko 25 prosenttia tai 50 prosenttia.

Osittaisen vanhuuseläkkeen aloittamisen alaikäraja on 61 vuotta. Vuodesta 2025 alkaen alaikäraja on 62 vuotta. Sen jälkeen ikäraja nousee elinajanodotteen ja vanhuuseläkeiän alaikärajan kehityksen mukana siten, että vuonna 1964 ja sen jälkeen syntyneillä osittaisen vanhuuseläkkeen alaikäraja tulee olemaan kolme vuotta ennen alinta vanhuuseläkeikää.

Jos eläkkeen aloittaa ennen vanhuuseläkeiän alaikärajaa, eläkkeeseen tehdään varhennusvähennys. Vähennys on 0,4 prosenttia jokaista varhennuskuukautta kohti. Jos esimerkiksi aloittaa osittaisen vanhuuseläkkeen kaksi vuotta ennen oman ikäluokansa alinta vanhuuseläkeikää, osittaisen vanhuuseläkkeen määrään tehdään 9,6 prosentin vähennys. Vähennys on pysyvä. Osittaisen vanhuuseläkkeen voi aloittaa myös vanhuuseläkkeen alaikärajalla tai sen jälkeen. Tällöin varhennusvähennystä ei tehdä.

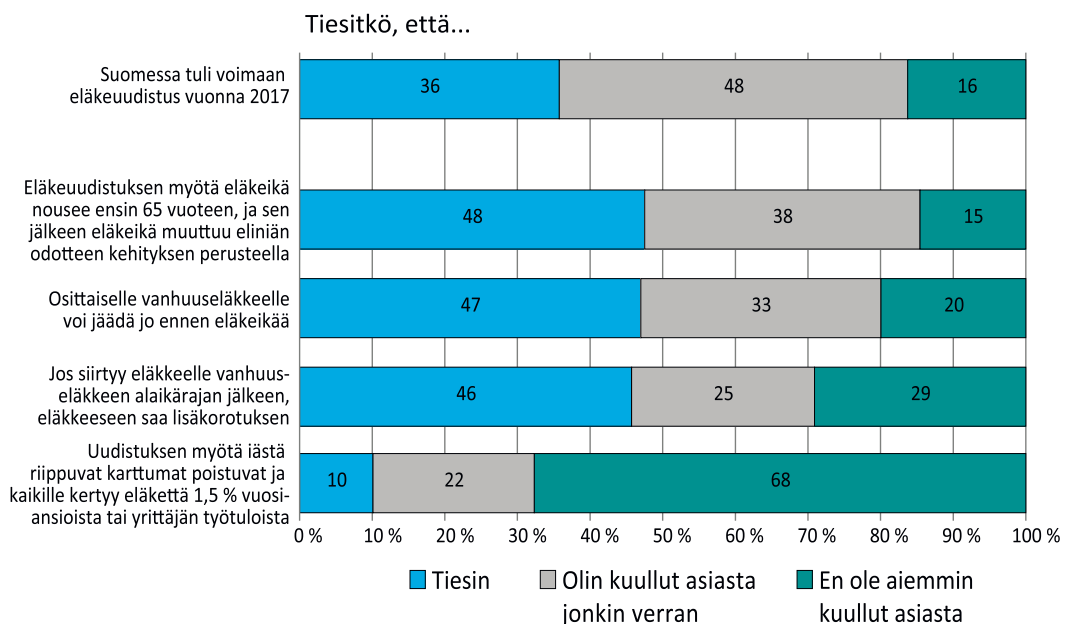
Osittainen vanhuuseläke ei aseta edellytyksiä työskentelylle, eli tämän eläkkeen ohella voi jatkaa työskentelyä entiseen tapaan, lyhentää työaikaa tai lopettaa työskentelyn kokonaan. Työskentely ennen eläkkeen aloittamista ei myöskään ole edellytys, vaan esimerkiksi työttömät voivat myös ottaa vanhuuseläkkeen osittaisena. Osittaista vanhuuseläkettä ei saa, jos henkilö saa jotain muuta omaan työskentelyyn perustuvaa eläkettä, luopumistukea tai hänellä on työkyvyttömyyseläke, joka on lepäämässä työnteon vuoksi.

5.1 Uudistuksen voimaantulo ja neljä eläkeuudistuksen yksityiskohtaa

Kyselyn toteutusvaiheessa vuoden 2017 eläkeuudistus on ollut voimassa jo lähes kolme vuotta, mutta siihen liittyvissä asioissa on edelleen paljon epätietoisuutta (kuvio 5.1). Vain hieman yli kolmannes vastaajista koki tietneensä, että Suomessa tuli voimaan eläkeuudistus vuonna 2017. Tosin lähes puolet vastaajista kertoi kuulleensa asiasta jonkin verran. Vastaajia, jotka eivät olleet aiemmin kuulleet asiasta, oli 16 prosenttia.

Parhaiten vastaajat kokivat tietneensä eläkeiän noususta, mahdollisuudesta jäädä osittaiselle vanhuuseläkkeelle ennen eläkeikää sekä eläkkeelle siirtymisen lykkäyksen eläkettä korottavasta vaikutuksesta. Noin puolet vastaajista kertoi tietneensä eläkeiän nousevan ensin 65 vuoteen ja sen jälkeen eliniänodotteen kehityksen perusteella. Lähes yhtä moni kertoi tietneensä, että osittaiselle vanhuuseläkkeelle voi jäädä ennen alinta vanhuuseläkeikää ja että eläkkeelle siirtymisen lykkääminen vanhuuseläkkeen alaikärajan yli tuo eläkkeeseen lisäkorotuksen. Eniten epätietoisuutta oli siitä, että uudistuksen myötä eläkkeen karttuminen muuttui iästä riippumattomaksi. Vain joka kymmenes vastaajista koki tietneensä asiasta ja kaksi kolmesta kertoi, ettei ollut kuullut asiasta aiemmin.

Kuvio 5.1.
Tieto vuoden 2017 eläkeuudistuksen piirteistä.

Osalla vastaajista näytti selkeästi olevan puutteita tiedoissa eläkeuudistuksen yksityiskohdista. Tiedontarpeen tarkemmaksi selvittämiseksi seuraavaksi tarkastellaan kunkin eläkeuudistuksen yksityiskohdan tuntemista taustatekijöittäin.

Eläkeuudistuksen voimaantulo

Yleisesti vuoden 2017 eläkeuudistuksen voimaantulo oli tuttua keskimääräistä useammin naisille, yli 55-vuotiaille, eläkeläisille, työttömille ja korkeampiin tuloryhmiin kuuluville (kuvio 5.2). Nuoret, naimattomat ja alimpaan tuloryhmään kuuluvat arvioivat useimmin, etteivät he olleet kuulleet asiasta aiemmin.

Naisista kaksi viidestä arvioi tienneensä uudistuksen tulleen voimaan, miehistä vajaa kolmannes. Jonkin verran asiasta kuulleita puolestaan oli miehissä enemmän, joten epätietoisten osuuksissa ei ollut juurikaan eroa.

Yli 55-vuotiaat vastaajat arvioivat tienneensä eläkeuudistuksen voimaantulosta selvästi nuoria useammin. Vanhemmissa ikäluokissa hieman yli puolet vastaajista kertoi tienneensä asiasta, 35–44- ja 45–54-vuotiaiden ryhmissä osuus oli noin kolmannes ja alle 35-vuotiaiden kohdalla viidennes. Nuoremmissa vastaajissa myös epätietoisuutta oli enemmän. Alle 35-vuotiaista joka neljäs ei ollut aiemmin kuullut eläkeuudistuksen voimaantulosta.

Koulutusasteen suhteen parhaiten asian arvioivat tienneensä alemman korkea-asteen koulutustaustaiset, vähiten asiasta tienneitä on keskiasteen koulutuksen suorittaneissa, mutta erot olivat pieniä. Epätietoisten osuus sen sijaan laski koulutustason kasvaessa. Perusasteen koulutustaustaisissa epätietoisia oli viidennes, ylemmän korkea-asteen suorittaneista joka kymmenes.

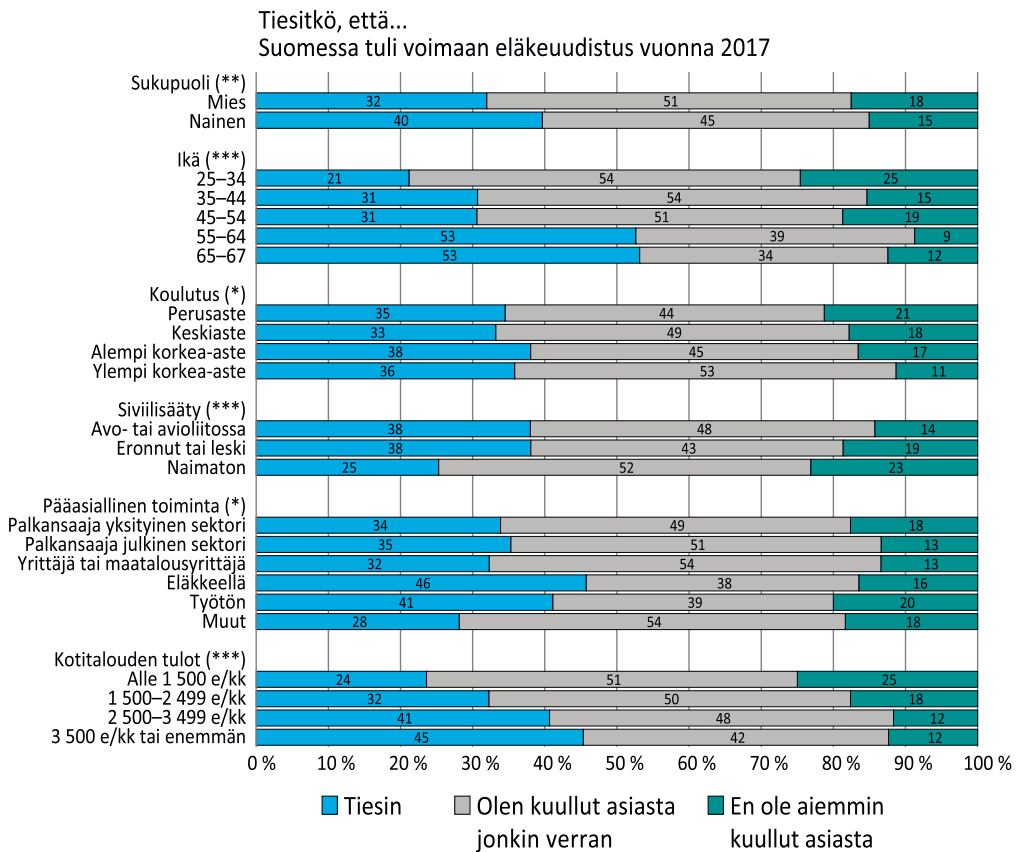
Siviilisäädyn kohdalla naimattomat erottuivat ryhmänä, jossa koettiin tietoa eläkeuudistuksen voimaantulosta olevan vähemmän. Tämän taustalla vaikuttaa todennäköisesti ainakin jossain määrin se, että naimattomien joukossa on enemmän nuoria vastaajia.

Eläkkeellä olevat ja työttömät erottuivat ryhmänä, joissa tieto eläkeuudistuksen voimaantulosta oli yleisempää. Eläkkeellä olevista lähes puolet ja työttömistä kaksi viidestä arvioi tienneensä eläkeuudistuksen voimaantulosta. Vähiten epätietoisuutta asiasta oli julkisen sektorin palkansaajilla ja yrittäjillä.

Matalammissa tuloryhmissä tietoa oli harvemmin, korkeampiin tuloryhmiin kuuluvien vastaajien kohdalla uudistuksen voimaantulosta tiedettiin useammin. Alimpaan tuloryhmään kuuluvista neljännes oli tiennyt asiasta, ylimmässä tuloryhmässä hieman alle puolet. Eniten epätietoisuutta oli alimmassa tuloryhmässä, jossa neljännes kertoi, ettei ollut kuullut eläkeuudistuksen voimaantulosta aiemmin.

Kuvio 5.2.

Tieto eläkeuudistuksen voimaantulosta taustatekijöittäin.

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan:

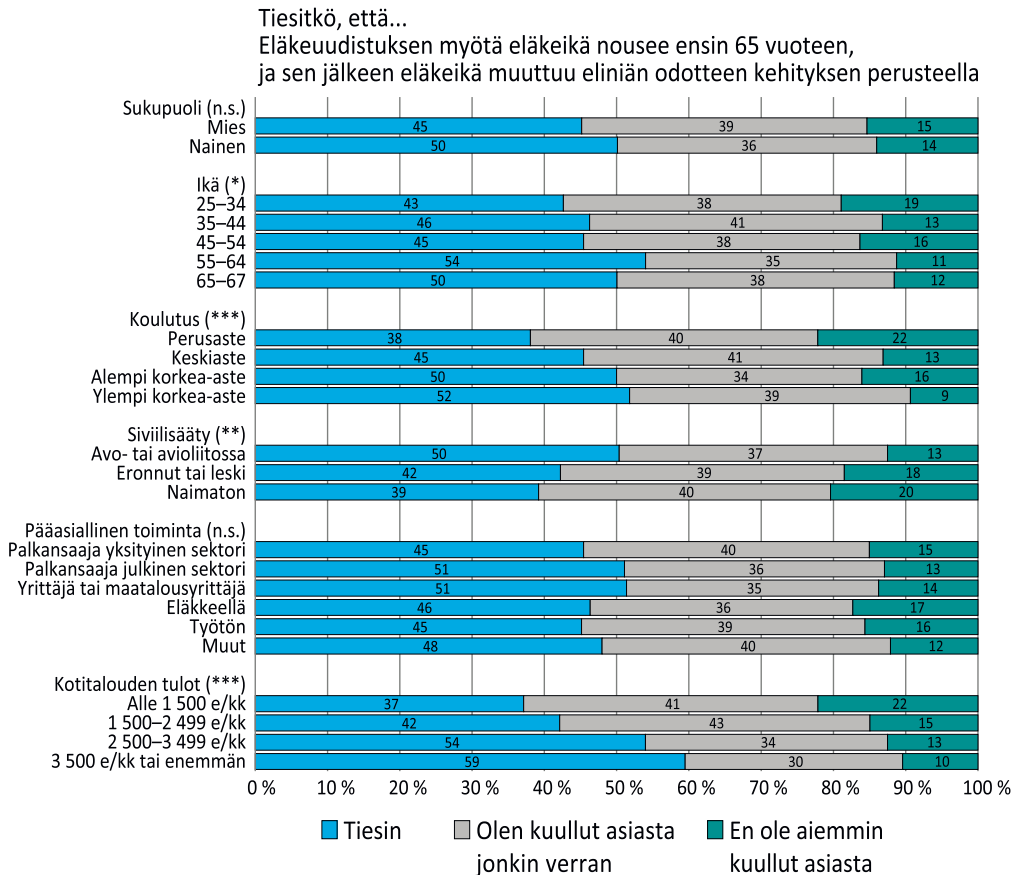
n.s. ei merkitsevää, * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001.

Eläkeiän nousu

Eläkeuudistuksen myötä nousevasta eläkeiästä kertoivat tienneensä muita useammin korkeammin koulutetut, 55–64-vuotiaat, parisuhteessa olevat sekä korkeampiin tuloryhmiin kuuluvat (kuvio 5.3). Sukupuolen tai pääasiallisen toiminnan kohdalla erot eivät olleet tilastollisesti merkitseviä.

Kuvio 5.3.

Tieto eläkeiän noususta taustatekijöittäin.

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan:

n.s. ei merkitsevä, * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Selkeimmin erot tiedossa näkyivät kotitalouden tulojen kohdalla. Korkeimpaan tuloryhmään kuuluvista 59 prosenttia kertoi tienneensä eläkeiän noususta, alimmassa tuloryhmässä 37 prosenttia. Eläkeiän nousu oli uutta tietoa useammin niille vastaajille, joiden kotitalouden tulot jäivät matalammiksi.

Koulutustaustan kohdalla erot näkyivät erityisesti asiasta tienneiden osuuksissa. Eläkeiän noususta kertoi tienneensä reilu kolmannes perusasteen koulutustaustaisista, ylemmän korkea-asteen suorittaneista yli puolet. Yleisintä epätietoisuus asiasta oli perusasteen koulutuksen saaneilla.

Parisuhteessa olevat vastaajat kokivat tienneensä eronneita ja leskiä sekä naimattomia useammin eläkeiän noususta. Parisuhteessa olevista puolet oli arvioi olleensa tietoisia asiasta, kun eronneiden tai leskien ja naimattomien ryhmissä eläkeiän noususta arvioi tienneensä noin 40 prosenttia.

Mahdollisuus osittaiseen vanhuuseläkkeeseen ennen eläkeikää

Osittainen vanhuuseläke uutena eläkelajina ja mahdollisuus aloittaa se jo ennen alinta vanhuuseläkeikää arvioitiin tiedetyksi keskimääräistä useammin naisten, yli 55-vuotiaiden, korkeasti koulutettujen, julkisen sektorin työntekijöiden, yrittäjien, eläkeläisten sekä korkeimpaan tuloryhmään kuuluvien joukossa (kuvio 5.4). Näissä ryhmissä vähintään puolet vastaajista kertoi tienneessä mahdollisuudesta aloittaa osittainen vanhuuseläke jo ennen eläkeikää.

Ikäluokkien välillä oli selkeitä eroja siinä, kuinka moni arvioi tienneensä mahdollisuudesta aloittaa osittainen vanhuuseläke ennen vanhuuseläkkeen alaikärajaa. Nuoremista vastaajista noin kaksi viidestä kertoi tienneensä asiasta, kun 55–64-vuotiaiden kohdalla vastaava osuus oli lähes kolme viidestä. Kahden vanhimman ikäluokan kohdalla myös niiden osuus, jotka eivät olleet kuulleet aiemmin lainkaan asiasta, oli keskimääräistä matalampi.

Koulutustausta heijastui vastaajien käsitykseen siitä, olivatko he tienneet mahdollisuudesta aloittaa osittainen vanhuuseläke ennen eläkeikää. Yli puolet ylemmän korkea-asteen suorittaneista arvioi tienneensä asiasta, keskiasteen koulutustaustaisista osuus oli 43 prosenttia. Perusasteen koulutustaustaisista puolestaan keskimääräistä useampi oli epätietoinen osittaisen vanhuuseläkkeen aloittamisen mahdollisuudesta ennen eläkeikää. Heistä useampi kuin joka neljäs ei ollut aiemmin kuullut asiasta, muissa koulutusryhmissä epätietoisien osuus oli noin viidennes.

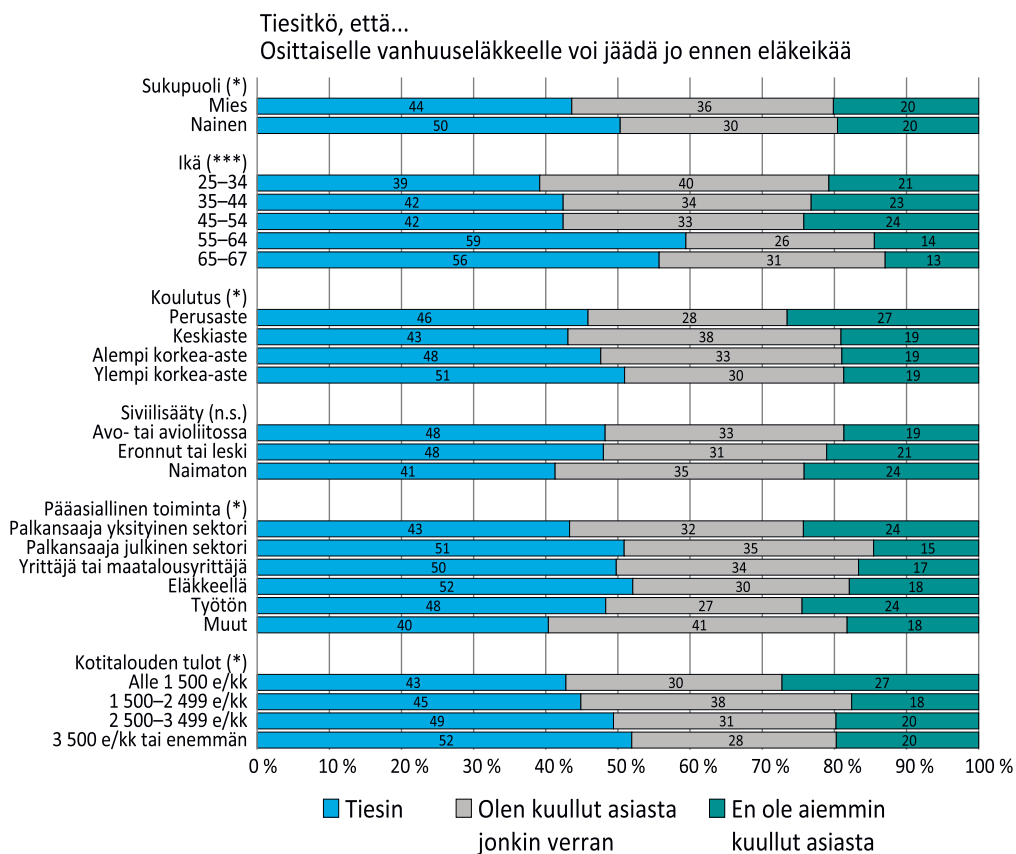
Pääasiallisen toiminnan mukaan tarkasteltuna oli nähtävissä, että ryhmään Muut kuuluvat sekä yksityisen sektorin työntekijät eivät olleet tietoisia osittaisen vanhuuseläkkeen aloitusajankohdasta yhtä usein kuin muut ryhmät. Opiskelijoista ja muusta syytä työelämän ulkopuolella olevien muodostaman Muut-ryhmän kohdalla taustalla on todennäköisesti se, että tähän ryhmään kuuluu paljon nuoria vastaajia. Tämän kysymyksen kohdalla selkeä

ero muodostui myös yksityisen ja julkisen sektorin palkansaajien välille. Yksityisen sektorin palkansaajista asian arvioi tienneensä 43 prosenttia, kun julkisen sektorin palkansaajista osuus oli 51 prosenttia.

Osittaisen vanhuuseläkkeen ajoituksesta tienneiden osuus kasvoi suora-
viivaisesti kotitalouden tulojen mukana. Alimmassa tuloryhmässä asiasta
kertoi tienneensä 43 prosenttia, ylimmässä 52 prosenttia. Eniten epätietoi-
suutta asiasta oli alimmassa tuloryhmässä.

Kuvio 5.4.

Tieto osittaisen vanhuuseläkkeen ajoituksesta taustatekijöittäin.

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan:

n.s. ei merkitsevää, * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Eläkkeelle siirtymisen myöhentämisen vaikutus eläkkeeseen

Jos vanhuuseläkkeen aloittamista siirtää alaikärajan yli, eläkettä korotetaan 0,4 prosenttia jokaista lykättyä kuukautta kohti pysyvästi. Tästä li-

säkorotuksesta olivat keskimääräistä paremmin tietoisia yli 55-vuotiaat, ylempään korkea-asteen tutkinnon suorittaneet, parisuhteessa olevat, yrittäjät sekä korkeampiin tuloryhmiin kuuluvat (kuvio 5.5). Miehet ja naiset kokivat tienneensä asiasta yhtä usein.

Nuorimmat, alle 35-vuotiaat, vastaajat arvioivat tienneensä asiasta selvästi keskimääräistä harvemmin. Heistä vain kolmannes kertoi tienneensä myöhentämisen eläkettä korottavasta vaikutuksesta. Eläkeikää lähestyvistä tai sen jo saavuttaneista asiasta arvioi tienneensä yli puolet vastaajista. Vanhemmissa ikäryhmissä oli myös epätietoisuutta: viidennes 55 vuotta täytäneistä vastaajista ei ollut kuullut asiasta aiemmin. Alle 35-vuotiaista lähes puolet kertoi, ettei kuullut asiasta lainkaan aiemmin.

Mitä korkeampi koulutustausta vastaajalla on, sitä useammin he arvioivat tienneensä myöhentämisen vaikutuksesta eläkkeen määrään. Perusasteen suorittaneista kolmannes kertoi tienneensä asiasta, ylempään korkea-asteen suorittaneista yli puolet. Myös epätietoisten osuus oli korkeampi matalammalla koulutustasolla.

Siviilisäädyn suhteen tarkasteltuna parisuhteessa olevat arvioivat tienneensä eläkkeelle siirtymisen myöhentämisen eläkettä korottavasta vaikutuksesta muita useammin. Heistä puolet kertoi tienneensä asiasta. Eronneista ja leskistä asiasta arvioi tienneensä kaksi viidestä, naimattomista noin kolmannes. Erojen taustalla voi vaikuttaa se, että naimattomat ovat keskimäärin nuorempia kuin parisuhteessa olevat tai eronneet ja lesket.

Yrittäjät erottuivat ryhmänä, joka arvioi tienneensä eläkkeelle siirtymisen ajoituksen vaikutuksen eläkkeeseen keskimääräistä useammin. Heistä 54 prosenttia kertoi tienneensä asiasta. Keskimääräistä harvemmin asiasta kertoivat tienneensä työttömät (37 %) ja Muut-ryhmään kuuluvat vastaajat (28 %). Epätietoisten osuus oli suurin opiskelijoista ja muusta syystä työelämän ulkopuolella olevista koostuvassa Muut-ryhmässä. Heistä lähes puolet kertoi, ettei ollut aiemmin kuullut myöhentämisen eläkettä korottavasta vaikutuksesta.

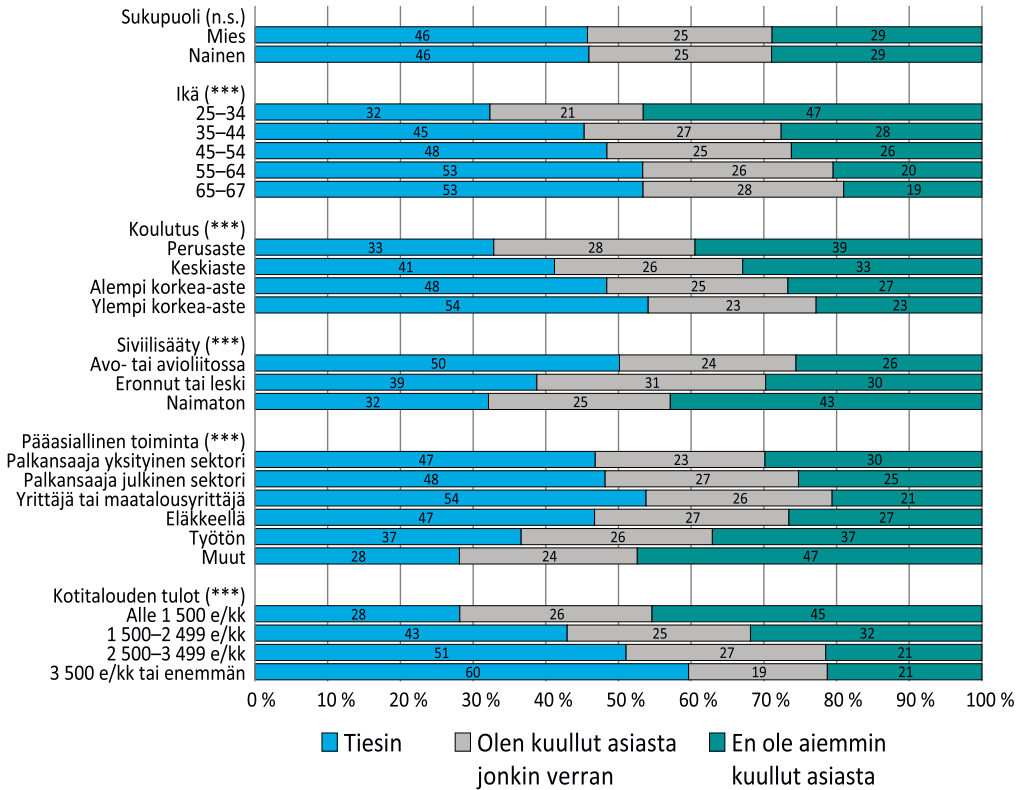
Kotitalouden tulot heijastuivat suoraviivaisesti käsitykseen myöhentämisen vaikutuksesta. Alimmassa tuloryhmässä asiasta kertoi tienneensä hie-man yli neljännes ja ylimmässä tuloryhmässä selvästi yli puolet vastaajista. Alimmassa tuloryhmässä epätietoisten osuus oli lisäksi suurin; lähes puolet heistä arvioi, ettei ollut kuullut asiasta aiemmin.

Kuvio 5.5.

Tieto eläkkeelle siirtymisen myöhentämisen eläkettä korottavasta vaikutuksesta taustatekijöittäin.

Tiesitkö, että...

Jos siirtyy eläkkeelle vanhuuseläkkeen alaikärajan jälkeen, eläkkeeseen saa lisäkorotuksen

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan:

n.s. ei merkitsevä, * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Eläkkeen karttumien yhtenäistäminen

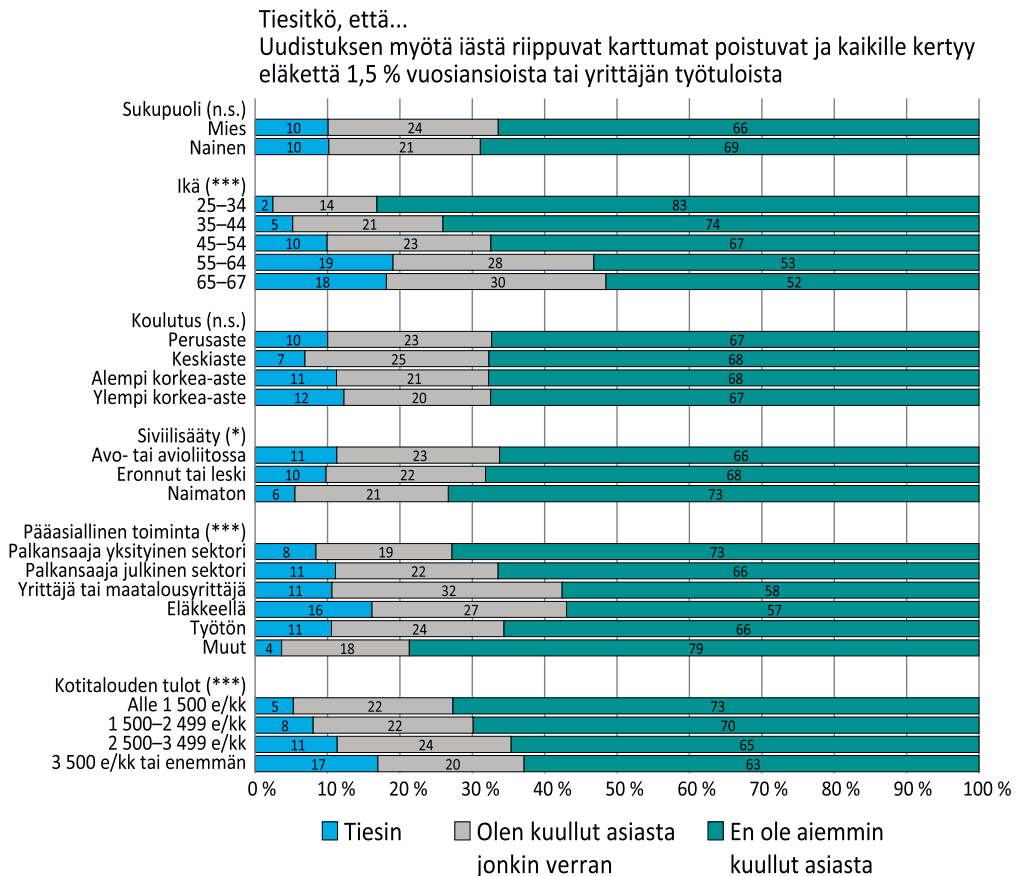
Aiemmin iästä riippuvien eläkekattumien sijaan uudistuksen myötä eläkettä kertyy kaikille saman prosentin mukaan.¹⁸ Kaksi kolmasosaa vastaajista ei ollut kuullut asiasta aiemmin ja vain joka kymmenes arvioi tienneensä siitä. 55-vuotiaat ja sitä vanhemmat, eläkeläiset ja korkeimpaan tuloryh-

18 Vuosina 2017–2025 on voimassa siirtymäaika, jolloin 53–62-vuotiaille eläkettä kuitenkin karttuu 1,7 prosenttia vuodessa. Korotettua karttumaa saavat maksavat myös 1,5 prosenttiyksikköä korkeampaa työeläkemaksua vastaavalta ajalta.

mään kuuluvat kertoivat muita useammin tienneensä asiasta (kuvio 5.6). Sukupuolen tai koulutustaustan mukaan erot tiedossa eivät olleet tilastollisesti merkitseviä.

Kuvio 5.6.

Tieto eläkkeen karttuman yhtenäistämisestä taustatekijöittäin.

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan:

n.s. ei merkitsevä, * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Kahteen vanhimpaan ikäryhmään kuuluvat arvioivat useimmin tienneensä eläkkeen karttuman yhtenäistämisestä. Heistä lähes joka viides kertoi tienneensä karttumien yhtenäistämisestä. Näissä ikäryhmissä puolet arvioi, etteivät he olleet aiemmin kuulleet asiasta, kun nuorimmassa ikäryhmässä epätietoisia oli yli neljä viidestä. Naimattomien sekä opiskelijoista ja työelämän ulkopuolella olevista koostuvaan Muut-ryhmään kuuluvat kokivat tienneensä karttumien yhtenäistämistä harvemmin, eläkeläisistä taas keksimääräistä useampi arvioi tienneensä asiasta.

Eläkeuudistukseen liittyvien väitteiden tunteminen yhteensä

Kukin eläkeuudistusta koskevista väitteistä käsittelee vain yhtä yksityiskohtaa. Tarkastelemalla tiedettyjen väitteiden yhteenlaskettua määrää saadaan kattavampi yleiskuva siitä, kuinka hyvin vastaajat kokevat tuntevansa vuoden 2017 eläkeuudistuksen. Tässä tarkastelussa on laskettu yhteen ”tiesin”-vastaukset sekä eläkeuudistuksen voimaantuloon että neljään uudistuksen sisältöön liittyvään kysymykseen.

Kokonaiskuva osoittaa, että vuoden 2017 eläkeuudistus tunnetaan vielä melko huonosti. Vain viisi prosenttia vastaajista kertoi tienneensä eläkeuudistuksen voimaantulosta ja jokaisesta neljästä eläkeuudistusta koskevasta osa-alueesta (kuvio 5.7). Vähintään kolme asiaa koki tienneensä 34 prosenttia kaikista vastaajista. Lähes puolet (45%) vastanneista koki tienneensä vain yhden tai ei yhtään asioista. Keskimäärin väitteistä tiedettiin yhteensä 1,8.

Eniten eläkeuudistuksen asioita arvioitiin tiedetyksi 55–64- ja 65–67-vuotiaiden sekä korkeimpia tuloja saavien joukossa. Näissä ryhmissä tiedettiin keskimäärin vähintään 2,2 vastausta. Vähiten eläkeuudistukseen liittyviä asioita tunnistivat alle 35-vuotiaat, naimattomat, pienempituloiset sekä Muut-ryhmään kuuluvat vastaajat. Heidän kohdallaan oikeiden vastausten keskiarvo oli alle 1,4.

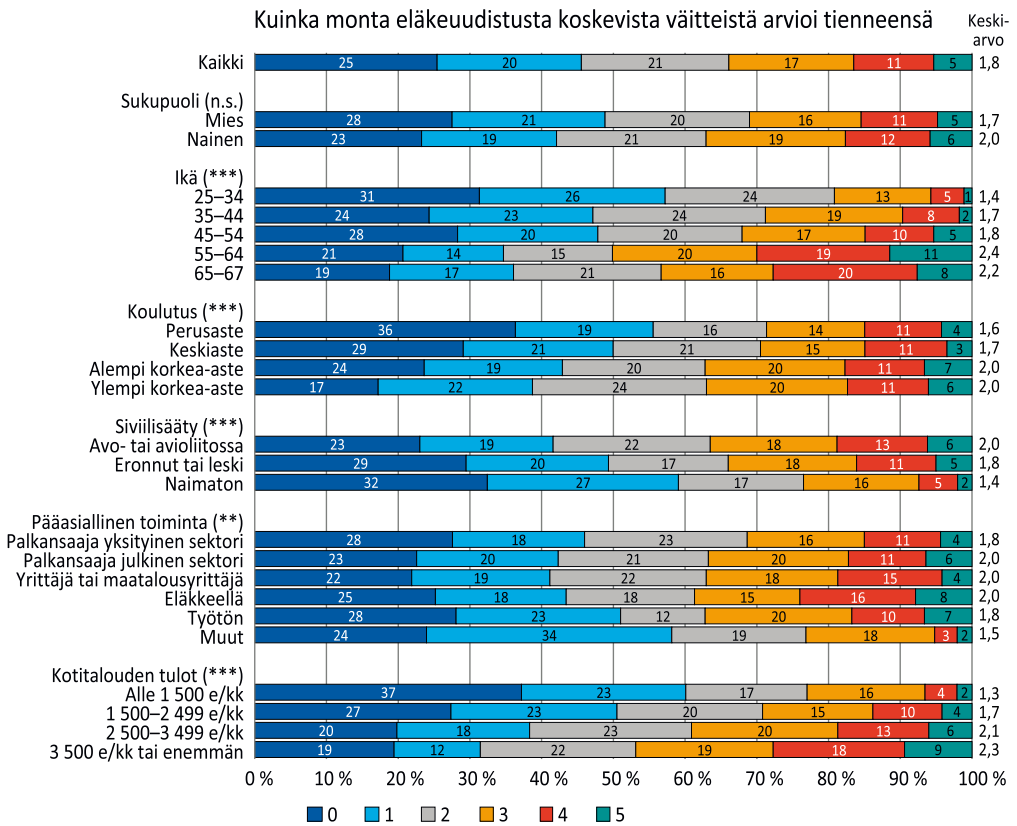
Nuorimpien vastaajien kohdalla eläkeuudistuksen tuntemus oli selkeästi muita ikäryhmiä vähäisempää. Yli puolet alle 35-vuotiaista vastaajista kertoi tienneensä korkeintaan yhden eläkeuudistusta koskevasta asiasta ja vain vajaa viidennes heistä oli arvioinut tienneensä vähintään kolme asiaa. Nuorten vastaajien merkitys näkyy myös naimattomien ja opiskelijoista ja muista syistä työelämän ulkopuolella olevista koostuvan Muut-ryhmän kohdalla matalana tietämyksenä eläkeuudistuksesta.

Ikääntyneemmät vastaajat arvioivat tietävänsä eläkeuudistuksesta laajemmin. 55–64-vuotiaista puolet arvioi tienneensä vähintään kolme asiaa. Myös korkea-asteen suorittaneet, parisuhteessa olevat, eläkeläiset, työttömät, yrittäjät ja julkisen sektorin palkansaajat sekä korkeampiin tuloryhmiin kuuluvat erottuvat ryhminä, joissa vähintään kolme asiaa tienneiden osuus on keskimääräistä korkeampi. Kotitalouden tulot heijastuivat oikein tiedettyjen eläkeuudistusta koskevien asioiden tuntemiseen. Matalimmassa tuloryhmässä vähintään kolme väitettä tienneitä oli vajaa neljännes, ylimmässä tuloryhmässä lähes puolet.

Koulutustausta heijastui etenkin niiden osuuksiin, jotka arvioivat tienneensä vähemmän eläkeudistuksen asioita. Perusasteen koulutustaustaisista 56 prosenttia arvioi tienneensä korkeintaan yhden asian, ylemmän korkea-asteen suorittaneista 39 prosenttia. Koulutustausta heijastui myös vähintään kolme asiaa tienneiden osuuksiin. Perus- ja keskiasteen koulutustaustaisista vähintään kolme asiaa tiesi 29 prosenttia, korkea-asteen koulutustaustaisista 37 prosenttia.

Kuvio 5.7.

Tiedettyjen eläkeudistusta koskevien väitteiden lukumäärä, kaikki ja taustatekijöittäin.

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan:

n.s. ei merkitsevä, * p<0,05, ** p<0,01, *** p<0,001.

5.2 Ketkä tietävät eläkeuudistuksesta enemmän?

Vastausvaihtoehdot ”tiesin” – ”olin kuullut asiasta jonkin verran” – ”en ollut kuullut asiasta” mahdollistavat vastausten järjestysasteikollisen tarkastelun. Mallinnuksessa käytetään järjestysasteikollista logistista regressiomallia. Tulokset on esitetty taulukossa 5.1. Järjestysasteikon huomioivan mallin tuloksia voidaan tulkita siten, että vertailuryhmää korkeampi ristisuhde (odds ratio, OR) viittaa parempaan tietoon tarkasteltavasta väitteestä.

Eläkeuudistuksen voimaantulo

Naiset, vanhemmat, työttömät sekä korkeampiin tuloryhmiin kuuluvat arvioivat tienneensä eläkeuudistuksen voimaantulosta muita useammin. Koulutus, siviilisääty tai pääasiallinen toiminta eivät heijastuneet arvioon asiasta.

Eläkeuudistuksen voimaantulon kohdalla arvio tiedosta lisääntyy iän mukana. Parhaiten asian kokivat tuntevansa yli 55-vuotiaat vastaajat, heikointen alle 35-vuotiaat. Työttömät arvioivat tienneensä eläkeuudistuksen voimaantulosta muita enemmän. Arviot tiedosta lisääntyivät myös kotitalouden tulojen myötä.

Eläkeiän nousu

Eläkeuudistuksen myötä nousevan eläkeiän kokivat tienneensä paremmin vanhemmat, perusastetta korkeammin koulutetut, työttömät, Muut-ryhmään kuuluvat ja korkeampia tuloja saavat vastaajat. Sukupuoli tai siviilisääty eivät selittäneet tilastollisesti merkitsevästi arviota siitä, kokiko tienneensä eläkeiän nousevan eläkeuudistuksen myötä.

Nuorempiin vastaajiin verrattuna yli 55-vuotiaat vastaajat kokivat useammin tienneensä tästä eläkeuudistuksen yksityiskohdasta. Perusasteen koulustaustaiset kokivat tienneensä eläkeiän nousun korkeammin koulutettuja heikommin. Keskiasteen, alemman korkea-asteen tai ylemmän korkea-asteen koulutuksen saaneiden välillä ei ollut eroja arvioissa tiedosta. Kotitalouden tulojen perusteella kahteen korkeimpaan tuloryhmään kuuluvat arvioivat tienneensä eläkeiän nousun kahteen alimpaan tuloryhmään kuuluvia paremmin.

Mahdollisuus osittaiseen vanhuuseläkkeeseen ennen eläkeikää

Mahdollisuus aloittaa osittainen vanhuuseläke ennen vanhuuseläkeikää arvioitiin paremmin tiedetyksi vanhempien vastaajien, ylempään korkea-asteen koulutustaustaisten sekä julkisen sektorin palkansaajien joukossa. Sukupuoli, siviilisääty tai kotitalouden tulot eivät heijastuneet arvioihin asiasta.

Yli 55-vuotiaat ja korkea-asteen suorittaneet erottuivat ryhminä, jotka arvioivat tienneensä paremmin mahdollisuudesta aloittaa osittainen vanhuuseläke ennen eläkeikää. Julkisen sektorin työntekijät tunsivat osittaisen vanhuuseläkkeen ajoituksen paremmin kuin yksityisen sektorin työntekijät.

Eläkkeelle siirtymisen myöhentämisen vaikutus eläkkeeseen

Ikä, koulutus ja kotitalouden tulot selittivät arviota siitä, kokiko tienneensä myöhentämisen eläkettä korottavasta vaikutuksesta. Sen sijaan sukupuoli, siviilisääty tai pääasiallinen toiminta eivät heijastuneet arvioon asiasta.

Ikäryhmissä erottuu kolme luokkaa. Parhaiten myöhentämisen eläkettä korottava vaikutus arvioitiin tiedetyksi yli 55-vuotiaiden joukossa. Toiseksi parhaiten asia koettiin tiedetyksi kahdessa keskimmäisestä ikäluokassa (34–44- ja 45–55-vuotiaat). Nuorimmassa, alle 35-vuotiaista koostuvassa ryhmässä kokemus eläkkeen lykkäämisen eläkettä korottavan vaikutuksen tietämisestä oli harvinaisin.

Korkeammin koulutetut kokivat tienneensä paremmin eläkkeelle siirtymisen myöhentämisen eläkettä korottavasta vaikutuksesta. Parisuhteessa olevat ja korkeampituloisiin kotitalouksiin kuuluvat kokivat tienneensä asiasta paremmin.

Eläkkeen karttumien yhtenäistäminen

Vanhemmat vastaajat, rittäjät sekä korkeampiin tuloryhmiin kuuluvat kokivat useammin tienneensä karttumaprosenttien yhtenäistyvän eläkeuudistuksen myötä. Myös karttumien yhtenäistämisen tuntemisen kohdalla tieto lisääntyi iän mukana. Parhaiten asiat tunsivat 55 vuotta täyttäneet, heikoi-ten alle 35-vuotiaat vastaajat. Sukupuoli, koulutus tai siviilisääty eivät heijastuneet arvioon asiasta.

Taulukko 5.1.

Eläkeuudistusta koskevien väitteiden koetun tietämisen taustatekijät; järjestysasteikollisten logististen regressiomallien ristsuhteet (OR). Selitettävä muuttuja saa sitä suuremman arvon, mitä paremmaksi vastaaja kokee tietonsa. Vertailuryhmä merkitty (ref.)-merkinnällä.

	(1) Eläkeuudistuksen voimaantulo	(2) Eläkeiän nousu	(3) Mahdollisuus osittaiseen vanhuuseläkkeeseen ennen eläkeikää	(4) Eläkkeelle siirtymisen myöhentämisen eläkettä korottava vaikutus	(5) Eläkkeen karttuman yhtenäistämisen
Sukupuoli					
Mies (ref.)	1	1	1	1	1
Nainen	1.37**	1.17	1.14	0.96	0.90
Ikä					
25–34	0.64**	0.88	0.99	0.48***	0.44***
35–44	1.02	1.02	0.96	0.85	0.72
45–54 (ref.)	1	1	1	1	1
55–64	3.14***	1.65***	2.31***	1.56**	2.24***
65–67	4.20***	2.02**	2.83***	2.10**	2.72***
Koulutus					
Perusaste (ref.)	1	1	1	1	1
Keskiaste	1.35	1.50*	1.33	1.61**	1.29
Alempi korkea-aste	1.32	1.42*	1.39	1.89***	1.18
Ylempi korkea-aste	1.44	1.54*	1.58*	2.29***	1.33
Siviilisäätö					
Avo- tai avioliitossa (ref.)	1	1	1	1	1
Eronnut tai leski	0.81	0.77	0.84	0.76	0.74
Naimaton	0.89	0.84	1.00	0.78	1.12
Pääasiallinen toiminta					
Palkansaaja yks. sektori (ref.)	1	1	1	1	1
Palkansaaja julk. sektori	0.92	1.14	1.32*	0.97	1.18
Yrittäjä	0.94	1.21	1.33	1.25	1.61*
Eläkkeellä	0.80	0.87	0.85	0.84	1.06
Työtön	1.75*	1.62*	1.42	1.20	1.58
Muut	1.24	1.61*	1.19	0.74	1.13
Kotitalouden tulot					
alle 1 500 e/kk (ref.)	1	1	1	1	1
1 500–2 499 e/kk	1.73***	1.28	1.26	1.61**	1.30
2 500–3 499 e/kk	2.89***	1.99**	1.39	2.17***	1.81*
3 500 e/kk tai enemmän	2.93***	2.32***	1.33	2.36**	1.85*
N	1 687	1 683	1 683	1 682	1 677

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001.

Kokemus karttumien yhtenäistämisen tietämisestä oli sitä yleisempi, mitä vanhempi vastaaja oli. Yrittäjät arvioivat muita useammin tienneensä asiasta. Kotitalouden tulojen mukaan kahteen ylimpään tuloryhmään kuuluvat kokivat tienneensä karttumien yhtenäistämistä paremmin.

Eläkeuudistukseen liittyvien väitteiden tunteminen yhteensä

Tarkastellaan vielä mallinnuksen avulla eläkeuudistusväitteiden yhteenlaskettua tietämystä kaikki taustatekijät yhtä aikaa huomioiden. Summamuuttuja saa arvoja nollan ja viiden välillä ja sen selittämisessä käytetään järjestysasteikollista logistista regressiomallia. Taulukossa 5.2 on mallien ris-tisuhteet (odds ratio, OR).

Mallissa sukupuoli, ikä, koulutus ja kotitalouden tulot selittävät eläkeuudistuksen yksityiskohtien koettua tietotasoa. Siviilisäädyn tai pääasiallisen toiminnan kohdalla ei ole havaittavissa eroja siinä, arvioiko tienneensä eläkeuudistuksen yksityiskohdista kyselyyn vastatessaan.

Naiset kokivat tienneensä eläkeuudistuksesta laajemmin kuin miehet. Ikäluokkien välillä erottui kolme ryhmää. Vähiten eläkeuudistuksesta kokivat tienneensä alle 35-vuotiaat. Keskimmäiseen ryhmään kuuluvat 35–54-vuotiaat. Parhaiten uudistuksen yksityiskohtia kokivat tienneensä yli 55-vuotiaat vastaajat.

Arviot siitä, tiesikö eläkeuudistuksen yksityiskohdista, paranivat kotitalouden tulojen ja koulutuksen myötä. Perusasteen koulutustaustaisilla eläkeuudistuksen yksityiskohtia koettiin tiedetyiksi harvemmin kuin korkeamman koulutuksen suorittaneilla. Tuloryhmistä heikoiten uudistuksesta kokivat tienneensä matalimpaan tuloryhmään kuuluvat. Kaksi ylintä tuloryhmää erottuivat laajimmin eläkeuudistuksesta tienneenä ryhmänä.

Taulukko 5.2.

Eläkeuudistusta koskevien väitteiden koetun tiedon summan taustatekijät; järjestysasteikollisen logistisen regressiomallin ristsuhteet (OR). Vertailuryhmä merkitty (ref.)-merkinnällä.

Kuinka monta väitettä kokee tietävänsä	
Sukupuoli	
Mies (ref.)	1
Nainen	1.23*
Ikä	
25–34	0.68*
35–44	0.93
45–54 (ref.)	1
55–64	2.62***
65–67	3.23***
Koulutus	
Perusaste (ref.)	1
Keskiaste	1.48*
Alempi korkea-aste	1.73**
Ylempi korkea-aste	1.95***
Siviilisäätty	
Avo- tai avioliitossa (ref.)	1
Eronnut tai leski	0.77
Naimaton	0.88
Pääasiallinen toiminta	
Palkansaaja yks. sektori (ref.)	1
Palkansaaja julk. sektori	1.00
Yrittäjä	1.09
Eläkkeellä	0.88
Työtön	1.59
Muut	1.22
Kotitalouden tulot	
alle 1 500 e/kk (ref.)	1
1 500–2 499 e/kk	1.57**
2 500–3 499 e/kk	2.54***
3 500 e/kk tai enemmän	2.94***
N	1 695

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$.

Aiemmin eläkeuudistuksen tuntemista on tarkastelu ennen uudistuksen voimaantuloa toteutetulla kyselyllä (Tenhunen ym. 2017). Kyselyn mukaan melko hyvin tai hyvin eläkeuudistuksen arvioi tuntevansa noin 15 prosenttia, yli puolet arvioi tuntemisen tason olevan huono tai melko huono, ja neljännes arvioi, ettei tunne uudistusta lainkaan.¹⁹ Taustatekijöistä ikä ja tulot osoittautuvat eläkeuudistuksen tuntemisen merkitseviksi selittäjiksi. Yli 50-vuotiaat vastaajat ja korkeampia tuloja saavat kokivat tuntevansa eläkeuudistusta paremmin. (Tenhunen & Airio 2017.)

Suomalaisten eläkenäkemyksiä tutkivassa Eläkebarometrissa (2020) on mukana väite, jossa tiedustellaan vastaajien näkemystä väitteestä ”Jos ihmisten elinaika pitenee, vanhuuseläkkeen alaikärajakin nousee”. Tämä on sisällöllisesti saman suuntainen kuin tässä tutkimuksessa tarkasteltu eläkeiän nousuun liittyvä kysymys. Väite on ollut mukana Eläkebarometrissa vuodesta 2017 saakka. Vuosina 2017 ja 2018 väitteen kanssa samaa mieltä olevien osuus oli hieman yli 60 prosenttia. Vuonna 2020 väitteen kanssa samaa mieltä olevien osuus oli 73 prosenttia. Eläkebarometrissa taustatekijöiden yhteyksiä on tarkasteltu vain yksittäin. Vanhemmat, korkeamputuloiset ja korkeammin koulutetut erottuvat ryhminä, jotka olivat muita useammin täysin tai osittain samaa mieltä väitteen kanssa.

Tässä tutkimuksessa perehdyttiin yksityiskohtaisemmin eläkeuudistuksen ominaisuuksiin sekä tarkasteltiin uudistuksen tuntemista laajempaa kokonaisuutena edellisten kohtien summamuuttujan avulla. Aiempiin tutkimuksiin verrattuna ikä ja tulotaso näyttävät selittävän eläkeuudistuksen koettua tietoa yleisemmin. Tämän lisäksi, toisin kuin Tenhusen ja Airion (2017) ennen eläkeuudistusta tehdyn kyselyn tuloksissa, tässä myös koulutustaso osoittautui merkittäväksi eläkeuudistuksen koettua tietoa selittäväksi tekijäksi²⁰.

19 Tenhusen ym. (2017) tutkimuksessa puolelle vastaajista lähetettiin ennen kyselyn toteuttamista kirje, jossa oli esite eläkeuudistuksen sisällöstä. Nämä luvut kuvaavat eläkeuudistuksen tuntemista niiden vastaajien joukossa, jotka eivät saaneet kirjettä. Kirjeen saaneiden kokemus eläkeuudistuksen tuntemisesta oli parempi, heistä kolmannes koki tuntevansa uudistuksen hyvin tai melko hyvin.

20 Tenhusen ja Airion (2017) tutkimuksessa koulutustaso oli luokiteltu kolmeluokkaiseksi, tässä luokkia on neljä, mikä voi osittain olla erilaisten tulosten taustalla.

6 Lykkäyskorotuksen ja varhennusvähennyksen koettu kannustavuus

Eläkeuudistuksen myötä eläkkeelle siirtymisen ajoittumisen vaikutus eläkkeen määrään muuttui²¹. Eläkkeelle siirtymisen lykkääminen alimman vanhuuseläkeiän yli tuo eläkkeeseen lykkäyskorotuksen. Vastaavasti jos uudistuksen myötä mahdolliseksi tulleen osittaisen vanhuuseläkkeen aloittaa ennen eläkeikää, eläkkeeseen tehdään varhennusvähennys. Sekä lykkäyskorotus että varhennusvähennys ovat 0,4 prosenttia jokaista lykättyä tai varhennettua kuukautta kohti. Tarkastellaan seuraavaksi, koetaanko lykkäyskorotus ja varhennusvähennys sen suuruisiksi, että ne kannustavat myöhentämään eläkkeelle siirtymistä tai siihen, ettei osittaista vanhuuseläkettä otettaisi ennen eläkeikää.

Koska eläkkeelle siirtymisen kannustimista on paljon aiempaa tutkimusta, seuraavaksi nostetaan esiin aiempia tuloksia hieman laajemmin. Eläkkeelle siirtymisen kannustimien näkökulmasta on tärkeää, että lykkäyskorotuksen ja varhennusvähennyksen vaikutus tiedetään. Kannustimiin reagointi on vaikeaa, jos ei niiden vaikutusta tunneta. Esimerkiksi Chan & Stevens (2004; 2008) huomasivat eläkejärjestelmän tuntevien reagoivan voimakkaammin kannustimiin. Heidän tutkimuksissaan todettiin, että myös henkilöt, jotka eivät tunne kannustimia, reagoivat niihin, mutta heidän reaktionsa voivat perustua puutteellisiin tai virheellisiin käsityksiin kannustimista. Myös Liebmann & Luttmmer (2015) osoittivat kannustimiin liittyvien käsitysten olevan olennaisessa roolissa työssäjatkamispäätösten kohdalla.

Arjessa eläkkeelle siirtymisen kannustimilla tarkoitetaan usein sitä, miten paljon tuleva eläke kasvaa, kun lykkää eläkkeelle siirtymistä. Asian kääntopuolella on se, että jos eläkkeelle siirtymistä myöhentää, myös eläkkeelläoloaika lyhenee ja koko elinaikana eläkettä ehtii saada lyhyemmän ajan. Kokonaisuuden näkökulmasta lykkäämisen kannustavuuden arviointi edellyttää tarkempaa arviota tulevan eläkkeen lisäksi myös tulevan eläkeajan

21 Aiemmin työssä jatkaminen eläkeiän jälkeen oikeutti korkeampaan karttumaan, jolloin eläkkeen korotus riippui sen hetkisestä palkasta. Uudistuksen myötä karttumaprosentit yhtenäistettiin. Korkeamman prosentin sijaan uudistuksen jälkeen eläkkeelle siirtymisen lykkääminen vanhuuseläkeiän alarajan yli korottaa eläkettä pysyvästi 0,4 prosenttia jokaista lykättyä kuukautta kohti (=lykkäyskorotus). Korotus lasketaan koko kertyneestä eläkkeestä.

pituudesta. Tikanmäki (2020) on tarkastellut mikrosimuloinnin avulla vuoden 2017 eläkeudistuksen jälkeistä tilannetta. Tutkimuksessa todettiin, että yleensä eläkkeelle siirtymisen lykkääminen vuodella kasvattaa loppuelinkaaren käytettävissä olevia tuloja.

Eläkejärjestelmän kannustavuutta pidentää työuria on arvioitu aiemmin sekä kansainvälisessä (esim. Gruber & Wise 2004; Asch ym. 2005; Hanel 2010; Manoli & Weber 2016; Brinch ym. 2017; Stancanelli 2017; Giesecke 2018; Giesecke & Yang 2018) että suomalaisessa kontekstissa (Tuominen ym. 2012; Uusitalo & Nivalainen 2013; Nivalainen 2015; Järnefelt & Nivalainen 2016; Kanninen ym. 2019). Yleisesti ottaen eläkkeen lykkäämisestä seuraavan korkeamman eläkkeen on huomattu lisäävän työssä jatkamista tai kiinnostusta siihen. Giesecke & Yang (2018) totesivat tiedon koko eläkevarallisuudesta heijastuvan siihen, miten kannustimiin reagoidaan. Heidän tutkimuksessaan henkilöt, jotka tiesivät vain tulevan kuukausieläkkeen, reagoivat kannustimiin vähemmän kuin ne, jotka saivat tietoonsa sekä kuukausieläkkeen että arvion heidän koko eläkevarallisuudesta.

Eläkkeelle siirtymiseen vaikuttavat useat henkilökohtaiset ja työpaikkaan liittyvät asiat, eikä päätöstä eläkkeen aloittamisesta tehdä pelkästään eläkkeen euromäärän tai sen kasvun perusteella. Esimerkiksi terveys, oma taloudellinen tilanne, lähipiirin tilanne, oma jaksaminen ja työkyky vaikuttavat motivaatioon jatkaa työskentelyä vanhuuseläkeiän alarajan jälkeen. Myös työpaikkaan liittyvät tekijät, kuten työn raskaus, työilmapiiri ja työhön liittyvät joustot voivat olla merkittävä tekijä eläkkeelle siirtymistä pohjalle. (Tuominen ym. 2010b; 2012.)

Taloudellisten syiden rooli eläkkeelle siirtymispäätöstä tehtäessä vaihtelee. Vaikka päätöstä ei tehdä pelkästään taloudellisista lähtökohdista, osalle myös taloudelliset syyt ovat merkittävässä roolissa. Aiemmassa eläkeikää lähestyville suunnatussa kyselyssä hieman yli puolet piti lykkäyskorotusta ja hieman alle puolet varhennusvähennystä eläkkeelle siirtymisen myöhentämistä kannustavana tekijänä (Nivalainen & Tenhunen 2018). Kuitenkin samassa tutkimuksessa vain 15 prosenttia kertoi eläkkeen määrään vaikuttavien mekanismien (elinaikakerroin ja lykkäyskorotus) vaikuttavan heidän aikomuksiinsa jatkaa työskentelyä vanhuuseläkkeen alarajan yli. Myös yrittäjien eläkkeellesiirtymisaikeet antavat viitteitä siitä, että osalle eläkkeen määrä on merkittävä työssä jatkamisen peruste (Nivalainen & Tenhunen 2019).

Eläkkeelle siirtymisen lykkäämisen taloudelliset kannustimet ovat haastavia arvioida paitsi informaation, myös tulevaisuuteen liittyvän epävarmuuden vuoksi. Etenkin nuoremmilla henkilöillä eläkeikään voi olla vielä vuosikymmeniä, jolloin esimerkiksi työuraan ja terveydentilaan liittyvät epävarmuudet ja riskit hankaloittavat arvioita työskentelyn jatkamisen kannustavuudesta. Yleisesti ottaen informaatiota on tarjolla paljon, jolloin myös kaikkien tietojen käsittely ja niiden soveltaminen omaan tilanteeseen voi olla vaikeaa. Tällaisessa tilanteessa oma käsitys kannustavuudesta nousee tärkeään rooliin.

6.1 Kannustaako lykkäyskorotus myöhentämään eläkkeelle siirtymistä?

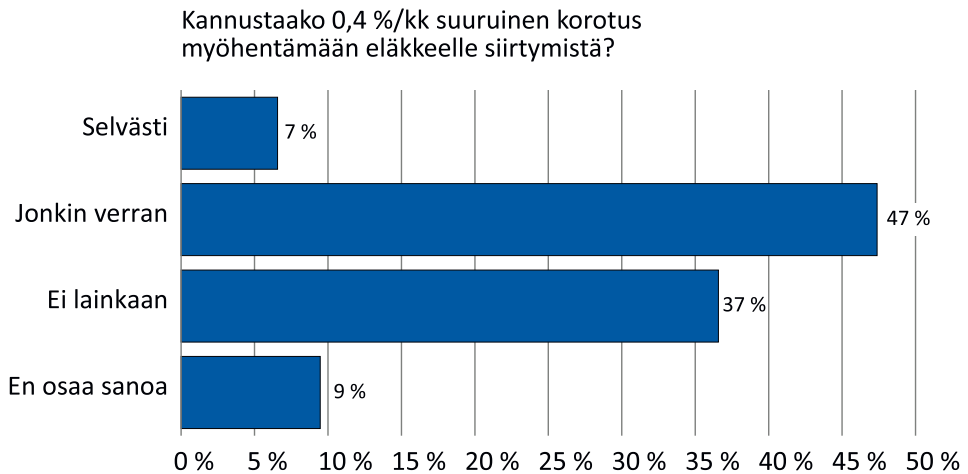
Lykkäyskorotuksen ja sen merkityksen arviointi voi olla haastavaa etenkin vastaajille, joilla eläkeikään on vielä paljon aikaa. Tästä syystä lykkäyskorotuksen kannustavuutta käsittelevän kysymyksen yhteydessä esitettiin esimerkkilaskelma siitä, miten paljon eläkkeelle siirtymisen lykkääminen korottaa kuukausieläkettä:

” ... Esimerkiksi 1 500 euron kuukausieläkkeessä se [lykkäyskorotus] tarkoittaisi, että jokainen myöhennetty kuukausi korottaisi eläkettä kuusi euroa. Myöhentämällä vuoden kuukausieläke olisi 72 euroa suurempi.”

Yli puolet vastaajista koki lykkäyskorotuksen ainakin jossain määrin kannustavaksi (kuvio 6.1). Reilu kolmannes vastaajista ajatteli, ettei lykkäyskorotus kannusta lainkaan eläkkeelle siirtymisen myöhentämiseen. Lähes puolet piti sitä jonkin verran kannustavana. Selkeästi kannustavana 0,4 prosentin kokoista lykkäyskorotusta piti kuitenkin vain seitsemän prosenttia vastaajista. En osaa sanoa -vaihtoehdon valitsi yhdeksän prosenttia vastaajista.

Kuvio 6.1.

Lykkäyskorotuksen koettu kannustavuus (n=1 753).

Ikä, koulutus, siviilisäätty, pääasiallinen toiminta ja tulot heijastuivat siihen, miten kannustavana lykkäyskorotusta pidettiin (kuviot 6.2). Sen sijaan miesten ja naisten välillä näkemyksissä ei ollut eroja.

Ikäryhmistä 55–64-vuotiaat erottuivat muista ikäryhmistä. Keskimääräistä suurempi osa (43 %) heistä ei pitänyt lykkäyskorotusta lainkaan kannustavana. Sen sijaan 65 vuotta täyttäneissä lykkäyskorotusta pidettiin muista ikäluokista useammin selvästi kannustavana ja keskimääräistä harvemmin ei lainkaan kannustavana. Vanhimman ikäluokasta keskimääräistä useampi valitsi En osaa sanoa -vaihtoehdon. Alle 55-vuotiaiden kohdalla erot näkemyksissä lykkäyskorotuksen kannustavuudesta jäivät pieniksi.

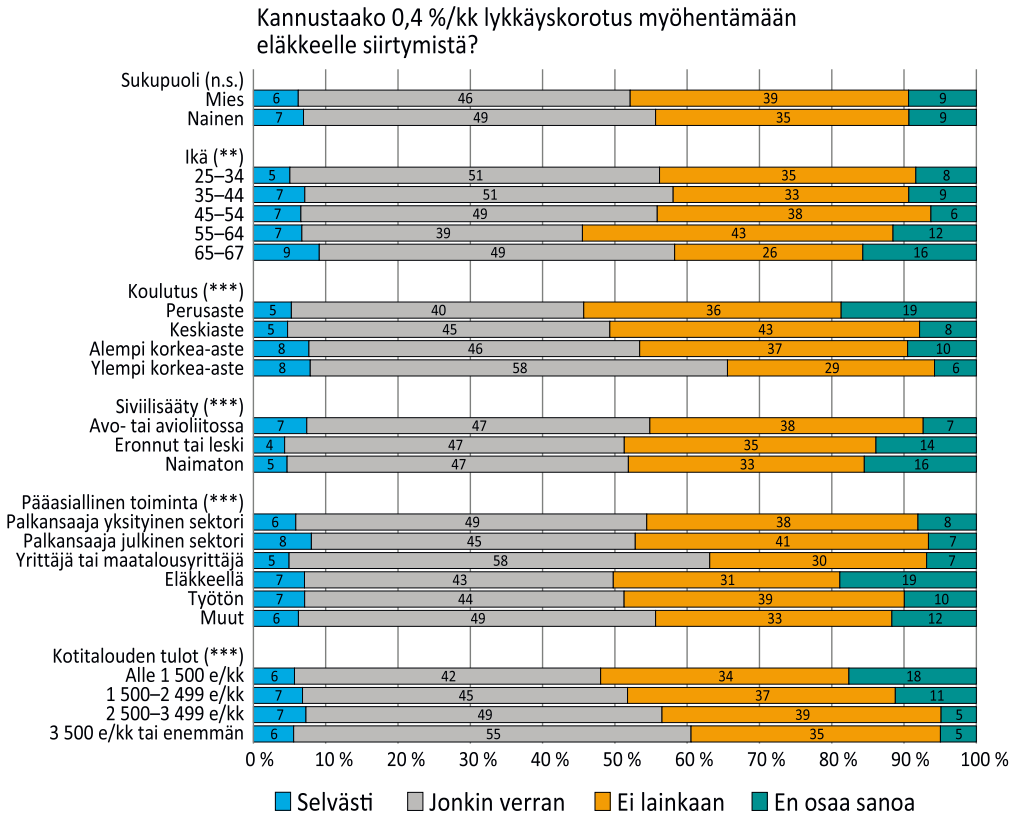
Korkeammin koulutetut pitivät lykkäyskorotusta useammin kannustavana. Ylemmän korkea-asteen suorittaneista lähes kaksi kolmasosaa arvioi korotuksen ainakin jonkin verran kannustavaksi. Perus- ja keskiasteen koulutustaustaisilla osuus jäi noin puoleen. Perusasteen koulutustaustaisista viidennes ei osannut sanoa, pitääkö lykkäyskorotusta kannustavana. Keskiasteen suorittaneissa oli eniten vastaajia, jotka eivät pitäneet lykkäyskorotusta lainkaan kannustavana (43 %). Perusasteen ja alemman korkea-asteen suorittaneista näin ajatteli reilu kolmannes, ylemmän korkea-asteen suorittaneista alle kolmannes.

Siviilisäädyn mukaan katsottuna eniten lykkäyskorotusta selvästi kannustavana pitivät parisuhteessa olevat. Toisaalta heistä myös keskimääräistä useampi katsoi, ettei lykkäyskorotus kannusta lainkaan. Naimattomien

kohdalla keskimääräistä harvempi arvioi, ettei lykkäyskorotus kannusta lainkaan myöhentämään eläkkeelle siirtymistä. Naimattomista sekä eronneista ja leskistä keskimääräistä useampi ei osannut sanoa näkemystään lykkäyskorotuksen kannustavuudesta.

Kuvio 6.2.

Lykkäyskorotuksen kannustavuus taustatekijöittäin.

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan:

n.s. ei merkitsevää, * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Pääasiallisen toiminnan näkökulmasta julkisen sektorin palkansaajien joukossa oli eniten lykkäyskorotuksen selvästi kannustavaksi arvioineita. Yrittäjien kohdalla taas oli eniten korotuksen jonkin verran kannustavaksi arvioivia. Yrittäjistä lähes kaksi kolmesta piti lykkäyskorotusta ainakin jonkin verran kannustavana. Yrittäjät ja eläkeläiset erottuivat joukosta siinä, että he arvioivat muita harvemmin, ettei lykkäyskorotus olisi kannustava. Elä-

keläisistä keskimääräistä useampi, joka viides, ei osannut sanoa näkemystään lykkäyskorotuksen kannustavuudesta.

Korkeampiin tuloryhmiin kuuluvat pitivät lykkäyskorotusta useammin kannustavana. Alimmassa tuloryhmässä korotusta vähintään jonkin verran kannustavana piti hieman alle puolet vastaajista. Korkeimmassa tuloryhmässä osuus oli kolme viidestä. Sen sijaan niiden osuus, jotka eivät pitäneet lykkäyskorotusta lainkaan kannustavana, oli korkein keskimmaisissä tuloryhmissä. Alimmassa tuloryhmässä oli eniten vastaajia, jotka eivät osanneet sanoa, kuinka kannustavana he pitävät lykkäyskorotusta.

Tarkastellaan vielä kokemusta lykkäyskorotuksen kannustavuudesta huomioimalla kaikki taustatekijät yhtä aikaa. Vastausvaihtoehdot ”ei lainkaan” – ”jonkin verran” – ”selvästi” mahdollistavat vastausten järjestysasteikollisen tarkastelun. Mallinnuksessa käytetään järjestysasteikollista logistista regressiomallia. Selitettävä muuttuja saa suuremman arvon, mitä enemmän kannustavana vastaaja kokee lykkäyskorotuksen. En osaa sanoa -vastaukset on jätetty tässä tarkastelun ulkopuolelle. Tulokset on esitetty taulukossa 6.1. Järjestysasteikon huomioivan mallin tuloksia voidaan tulkita siten, että vertailuryhmää korkeampi ristisuhte (odds ratio, OR) viittaa siihen, että kyseisen ryhmän edustaja kokee lykkäyskorotuksen kannustavammaksi.

Kun kaikki taustatekijät huomioidaan yhtä aikaa, taustatekijöistä vain koulutus muodostui merkittäväksi selittäjäksi. Ylemmän korkea-asteen suorittaneet pitivät lykkäyskorotusta eläkkeelle siirtymisen myöhentämistä kannustavana tekijänä alemman koulutustason suorittaneita enemmän.

Olennessa ero kuvion 6.2 tarkasteluun on se, että mallissa En osaa sanoa -vastaukset on jätetty huomiotta. Jos taustatekijöitä olisi tarkasteltu yksitään ilman En osaa sanoa -vastauksia, näkemykset lykkäyskorotuksen kannustavuudesta olisivat vaihdelleet vain iän ja koulutuksen kohdalla. Myös mallitarkastelussa sama ilmiö on näkyvillä. Ikäluokkien kohdalla vertailuryhmänä käytettiin keskimmäistä, 45–54-vuotiaiden ikäryhmää. Siihen verrattuna mikään muu neljästä ikäryhmästä ei erottunut näkemyksessään lykkäyskorotuksen kannustavuudessa. Jos sen sijaan vertailuryhmänä olisi käytetty 55–64-vuotiaita, vanhin ikäryhmä olisi erottunut joukosta ryhmänä, joka kokee lykkäyskorotuksen kannustavaksi edellistä ikäryhmää useammin.

Taulukko 6.1.

Lykkäyskorotuksen koetun kannustavuuden taustatekijät; järjestysasteikollisen logistisen regressiomallin ristsuhteet (OR). Selitettävä muuttuja saa sitä suuremman arvon, mitä kannustavammaksi vastaaja koee lykkäyskorotuksen. Vertailuryhmä merkitty (ref.)-merkinnällä.

	Kannustaako 0,4 %/kk suuruinen lykkäyskorotus myöhentämään eläkkeelle siirtymistä
Sukupuoli	
Mies (ref.)	1
Nainen	1.21
Ikä	
25–34	0.99
35–44	1.12
45–54 (ref.)	1
55–64	0.79
65–67	1.62
Koulutus	
Perusaste (ref.)	1
Keskiaste	0.89
Alempi korkea-aste	1.16
Ylempi korkea-aste	1.75**
Siviilisäätty	
Avo- tai avioliitossa (ref.)	1
Eronnut tai leski	1.10
Naimaton	1.07
Pääasiallinen toiminta	
Palkansaaja yks. sektori (ref.)	1
Palkansaaja julk. sektori	0.84
Yrittäjä	1.25
Eläkkeellä	1.03
Työtön	1.05
Muut	1.09
Kotitalouden tulot	
alle 1 500 e/kk (ref.)	1
1 500–2 499 e/kk	1.04
2 500–3 499 e/kk	1.01
3 500 e/kk tai enemmän	1.05
N	1 525

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$.

Lykkäyskorotuksen kokeminen työssä jatkamista kannustavaksi tekijäksi voi osittain heijastella henkilön muuta kiinnostusta jatkaa työssä. Työssä-jatkamisaikeita koskevissa tutkimuksissa onkin todettu, että muun muassa naiset, lähempänä eläkeikää olevat, korkeammin koulutetut, julkisen sektorin työntekijät ja matalammat tulot lisäävät aikomuksia jatkaa työskentelyä pitempään (Tuominen ym. 2010a; Nivalainen & Järnefelt 2017). Tässä tutkimuksessa ainoastaan korkeampi koulutus osoittautui merkitseväksi tekijäksi. Erot tutkimustulosten välillä voivat heijastaa sitä, että työssäjatkamispäätöksen taustalla olevat mekanismit ovat moninaisia eikä päätös eläkkeelle siirtymisestä ei perustu pelkästään taloudellisiin kannustimiin.

6.2 Varhennusvähennyksen koettu kannustavuus

Vuoden 2017 eläkeuudistuksen jälkeen eläkkeen aloittaminen ennen vanhuuseläkkeen alaikärajaa viittaa osittaiseen vanhuuseläkkeeseen. Se on eläkemuoto, jonka voi aloittaa joustavasti aikaisintaan 61-vuotiaana. Osittaisen vanhuuseläkkeen voi aloittaa myös lykättynä vanhuuseläkkeen alaikärajan jälkeen. Eläkkeen määrään tehdään sitä pienentävä varhennusvähennys vain, jos osittaisen vanhuuseläkkeen aloittaa ennen vanhuuseläkkeen alaikärajaa. Vähennys on pysyvä, eli se pienentää eläkettä koko loppuelämän ajaksi.

Osittaista vanhuuseläkettä on vuoden 2019 loppuun mennessä hakenut yli 38 000 henkilöä. Vuonna 2019 alkoi 12 300 osittaista vanhuuseläkettä ja yli 90 prosenttia aloitettiin varhennettuna. Keskimääräinen varhennusaikea oli 27 kuukautta. Lähes puolet osittaisen vanhuuseläkkeen aloittaneista aloitti sen heti, kun se oli mahdollista. Vuonna 1958 syntyneillä, jotka täyttivät alaikärajan 61 vuoden 2019 aikana, keskimääräinen varhennusaikea oli 35 kuukautta. Tämän mittainen varhennus tarkoittaa 14 prosentin vähennystä varhennettuna nostettavaan osaan eläkettä. (Kannisto 2020.)

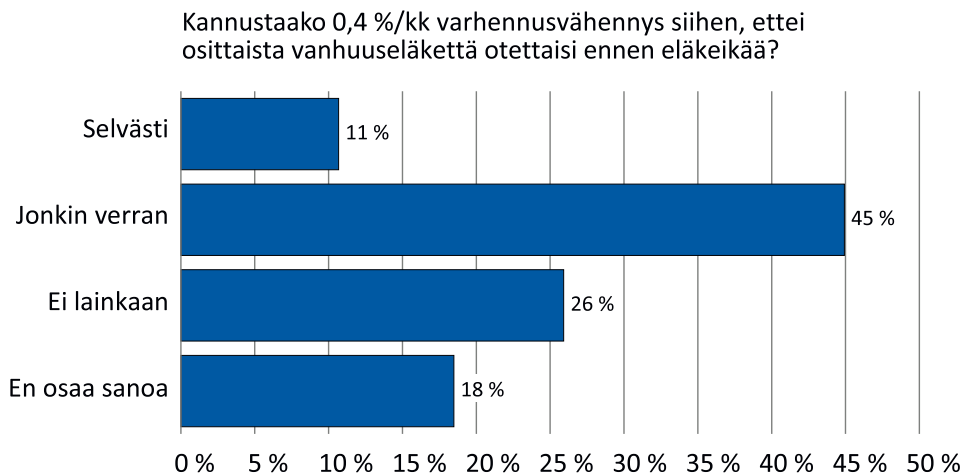
Varhennusvähennyksen arviointi on vielä hieman lykkäyskorotuksen arviointia haastavampaa, sillä varhennusvähennys ei koske koko eläkettä, vaan ainoastaan osittaisena vanhuuseläkkeenä (25 tai 50 %) otettua osaa eläkkeestä. Myös varhennusvähennyksen kannustavuutta koskevassa kysymyksessä oli esimerkkilaskelman vähennyksen vaikutuksesta:

”... Esimerkiksi nostamalla 1 500 euron eläkkeestä 50 % osittaisena vanhuuseläkkeenä kuukauden varhennus pienentäisi eläkettä 3 euroa ja vuoden varhennus 36 euroa.”

Selvästi yli puolet suomalaisista piti varhennusvähennystä kannustavana (kuvio 6.3). Selvästi kannustavaksi sen koki 11 prosenttia ja jonkin verran kannustavaksi lähes puolet vastaajista. Sen sijaan neljännes koki, ettei tämän suuruinen varhennusvähennys kannusta lainkaan olemaan aloittamatta osittaista vanhuuseläkettä varhennettuna. En osaa sanoa -vaihtoehdon valinneita on hieman alle viidennes vastaajista.

Kuvio 6.3.

Varhennusvähennyksen kannustavuus (n=1 750).

Varhennusvähennyksen kannustavaksi kokemisessa oli eroja sukupuolen, koulutuksen, siviilisäädyn, pääasiallisen toiminnan ja kotitalouden tulojen mukaan (kuvio 6.4). Sen sijaan eri ikäisten vastaajien kohdalla ei ollut tilastollisesti merkitseviä eroja.

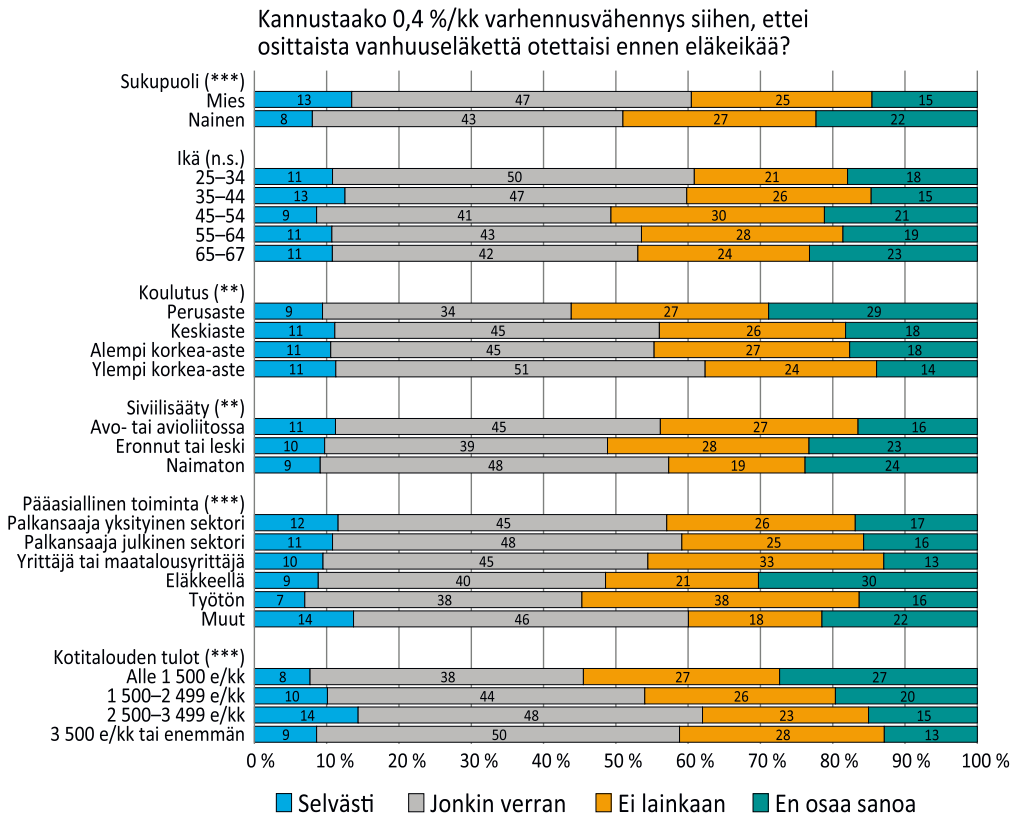
Miehistä kolme viidestä piti varhennusvähennyksen eläkettä leikkaavaa vaikutusta vähintään jonkin verran kannustavana, naisista näin koki puolet. Miehistä vaikutusta piti myös selvästi kannustavana suurempi osa kuin naisista.

Varhennusvähennystä selvästi kannustavana pitävien osuuksissa ei ollut eroja koulutustaustan mukaan. Sen sijaan jonkin verran kannustavana vähennystä pitävien osuus kasvoi sitä korkeammaksi, mitä korkeammin koulutettu vastaaja oli. Perusasteen koulutustaustaisista vähennystä jonkin verran kannustavana piti vajaa kolmannes, ylemmän korkea-asteen suorittaneista puolet.

Siviilisäädyn perusteella tarkasteltuna eronneet ja lesket erottuivat parisuhteessa olevista ja naimattomista siinä, että he kokivat varhennusvähen-nyksen harvemmin jonkin verran kannustavaksi tekijäksi. Naimattomien joukossa oli keskimääräistä vähemmän niitä, jotka eivät pitäneet vähen-nystä lainkaan kannustavana.

Kuvio 6.4.

Varhennusvähen-nyksen kannustavuus taustatekijöittäin.

Erojen tilastollinen merkitsevyys χ^2 -testin p-arvojen mukaan:

n.s. ei merkitsevä, * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$.

Opiskelijoista ja muista syistä työelämän ulkopuolella olevista koostuva Muut-ryhmä erottui ryhmänä, jossa yleisimmin pidettiin varhennusvähen-nystä ainakin jonkin verran kannustavana tekijänä. Myös julkisen ja yksityisen sektorin työntekijät pitivät vähennystä keskimääräistä useammin kannustavana. Sen sijaan eläkeläisten ja työttömien kohdalla vähennystä pi-

dettiin harvemmin kannustavana. Työttömät ja yrittäjät erottuivat ryhminä, joissa oli keskimääräistä enemmän niitä, jotka eivät kokeneet varhennusvähennystä lainkaan kannustavaksi tekijäksi.

Kotitalouden tulot heijastuivat näkemyksiin varhennusvähennyksen kannustavuudesta, mutta vaikutus ei ollut suoraviivainen. Alimpaan tuloryhmään kuuluvat kokivat muita harvemmin, että varhennusvähennys kannustaa olemaan aloittamatta osittaista vanhuuseläkettä ennen eläkeikää. Eniten vähennyksen kannustavaksi kokevia oli toiseksi ylimmässä tuloryhmässä.

Epävarmuutta varhennusvähennyksen kannustavuudesta oli eniten perusteen koulutustaustaisten (29 %), eläkkeellä olevien (30 %) ja matalimpaan tuloryhmään kuuluvien (27 %) joukossa. Yrittäjät, ylemmän korkeasteen suorittaneet ja ylimpään tuloluokkaan kuuluvat puolestaan valitsivat harvemmin En osaa sanoa -vaihtoehdon.

Tarkastellaan vielä kokemusta varhennusvähennyksen kannustavuudesta mallinnuksen avulla. Kuten lykkäyskorotuksen kannustavuuden kohdallakin, myös tässä käytetään järjestysasteikollista logistista regressiomallia. Selitettävä muuttuja saa suuremman arvon, mitä enemmän kannustavana vastaaja kokee varhennusvähennyksen. En osaa sanoa -vastaukset ovat myös tässä jätettytarkastelun ulkopuolelle.

Kun tarkastellaan kaikkien taustatekijöiden yhteyttä yhtä aikaa, kokemukseen lykkäyskorotuksen kannustavuudesta olivat yhteydessä vain sukupuoli, ikä ja kotitalouden tulot (taulukko 6.2). Naiset kokivat varhennusvähennyksen kannustavaksi miehiä vähemmän. Kotitalouden tulojen kohdalla toiseksi ylin tuloryhmä erottui vertailuryhmänä olevasta alimmasta tuloryhmästä. Toiseksi ylimpään tuloryhmään kuuluvat vastaajat kokivat varhennusvähennyksen enemmän kannustavaksi kuin muiden tuloryhmien edustajat.

Varhennusvähennyksen kannustavuutta koskevan kysymyksen kohdalla En osaa sanoa -vastauksia oli 18 prosenttia. Näiden poistaminen tarkastelusta selittää osan eroista kuvion 6.4 tuloksiin. Jos kuvion 6.4 yksi taustatekijä kerrallaan tehdyissä vertailuissa olisi huomioitu vain ne, jotka arvioivat kannustavuutta, kokemus olisi vaihdellut tilastollisesti merkitsevästi vain sukupuolen suhteen.

Taulukko 6.2.

Varhennusvähennyksen koetun kannustavuuden taustatekijät; järjestysasteikollisen logistisen regressiomallin ristsuhteet (OR). Selitettävä muuttuja saa sitä suuremman arvon, mitä kannustavammaksi vastaaja koee varhennusvähennyksen. Vertailuryhmä merkitty (ref.)-merkinnällä.

Kannustaako 0,4 %/kk suuruinen varhennusvähennys siihen, ettei osittaista vanhuuseläkettä aloitettaisi ennen eläkeikää?	
Sukupuoli	
Mies (ref.)	1
Nainen	0.71**
Ikä	
25–34	1.50*
35–44	1.40
45–54 (ref.)	1
55–64	1.31
65–67	1.49
Koulutus	
Perusaste (ref.)	1
Keskiaste	1.29
Alempi korkea-aste	1.25
Ylempi korkea-aste	1.41
Siviilisäätö	
Avo- tai avioliitossa (ref.)	1
Eronnut tai leski	1.10
Naimaton	1.36
Pääasiallinen toiminta	
Palkansaaja yks. sektori (ref.)	1
Palkansaaja julk. sektori	1.14
Yrittäjä	0.81
Eläkkeellä	1.16
Työtön	0.62
Muut	1.53
Kotitalouden tulot	
alle 1 500 e/kk (ref.)	1
1 500–2 499 e/kk	1.14
2 500–3 499 e/kk	1.60*
3 500 e/kk tai enemmän	1.11
N	1 365

* $p < 0.05$, ** $p < 0.01$, *** $p < 0.001$.

7 Lopuksi

Tässä tutkimuksessa tarkasteltiin suomalaisten eläkeasioiden tuntemista Näkemyksiä eläketurvasta -kyselytutkimuksen pohjalta. Eläkeasioiden tuntemista käsiteltiin paitsi subjektiivisen, omaan käsitykseen perustuvan tuntemisen, ensimmäistä kertaa myös objektiivisesti mitatun eläkejärjestelmän yksityiskohtaisemman tuntemisen näkökulmasta. Lisäksi tutkimuksessa tarkasteltiin vuoden 2017 eläkeuudistuksen tuntemista ja uudistuksen myötä muuttuneiden lykkäyskorotuksen ja varhennusvähennyksen koettua kannustavuutta.

Huomattava osa suomalaisista arvioi eläkeasioiden tuntemisensa huonoksi. Tulosten mukaan yli puolet koki tuntevansa eläketurvaa huonosti tai melko huonosti. Lisäksi kaksi viidestä kertoi, ettei heillä ole hyvää käsitystä siitä, millaista eläkettä he tulevat eläkkeelle siirtyessään saamaan. Hyväksi eläkeasioiden tuntemisensa arvioineita oli vähemmän: hyväksi tai melko hyväksi eläketurvan tuntemisensa koki noin joka kymmenes ja hie-man useampi kuin joka neljäs arvioi, että heillä on hyvä tai melko hyvä käsitys tulevan eläkkeensä tasosta.

Väestöryhmittäin tarkasteltuna miehet, yli 55-vuotiaat, perusastetta korkeammin koulutetut, korkeampiin tuloryhmiin kuuluvat sekä yrittäjät ja jo eläkkeellä olevat kokivat eläkeasioiden tuntemisensa keskimääräistä paremmaksi molempien mittareiden mukaan. Sen sijaan naiset ja nuoret arvioivat tuntevansa eläkeasioita keskimääräistä huonommin.

Subjektiivinen, omaan käsitykseen perustuva arvio eläkeasioiden tuntemisesta voi kuitenkin olla yli- tai aliarvioitu. Ei ole myöskään itsestään selvää, millaista tietoa oma käsitys hyvästä tai huonosta tuntemisesta pitää sisälleen. Objektiivisemmin eläkeasioiden yksityiskohtaista tietoa mittaavien kysymysten avulla tutkimuksessa saatiin informaatiota siitä, kuinka hyvin eläkeasioita tiedetään, ja onko niihin liittyen vallalla vääriä käsityksiä. Koska objektiivisesti mitattu eläketieto antaa tietoa vain kysytystä yksityiskohdasta, laajemman eläketietämyksen tutkimiseksi mukana oli useita eläkejärjestelmän eri osa-alueita koskevia kysymyksiä.

Objektiivisena eläketiedon mittarina käytettiin viittä eläkejärjestelmän yksityiskohtaa käsittelevää väitettä, joiden paikkansapitävyyttä vastaajat arvioivat. Jos vastaaja tunnisti virheellisen väitteen epätodeksi tai paikkaan-

sa pitävän väitteen todeksi, hänen laskettiin tietävän kyseisen asian. Väitteet käsittelivät vanhuuseläkkeen alaikärajaa, yrittäjien työtulojen merkitystä ansiosidonnaisiin sosiaalietuuksiin, eläkemaksujen käyttöä eläkkeiden rahoittamisessa, työttömien mahdollisuutta osittaiseen vanhuuseläkkeeseen sekä eläkkeen karttumista lapsen kotihoidosta ja opiskelusta.

Parhaiten osattiin vastata vanhuuseläkkeen ikärajaa koskevaan väitteeseen. Lähes kolme neljästä vastaajasta tiesi, ettei vanhuuseläkkeen ikäraja ole sama kaikille. Yli puolet vastaajista tiesi, että yrittäjien työtulo heijastuu eläkkeen lisäksi myös vanhempain- ja sairauspäivärahaan sekä sen, että suurin osa eläkemaksuista käytetään tällä hetkellä maksettavien eläkkeiden rahoittamiseen. Vain hieman harvempi, kaksi viidestä, tiesi, että myös työttömät voivat saada osittaista vanhuuseläkettä. Vähiten tunnettu väite koski eläkkeen karttumista lapsen kotihoidosta ja tutkintoon johtavasta opiskelusta.

Kysymyksenasettelun myötä tutkimuksessa selvitettiin myös, missä määrin väitteitä koskevista eläkeasioista on vallalla virheellistä tietoa ja epätietoisuutta. Suurimmassa osassa väitteitä virheellinen käsitys oli korkeintaan viidenneksellä vastaajista. Väite eläkkeen kartumisesta lapsen kotihoidosta ja opiskelusta kuitenkin erottui asiana, jonka osalta väärä käsitys oli yleinen. Yli puolet vastaajista oletti virheellisesti, ettei lapsen kotihoidosta ja opiskelusta karttuisi eläkettä.

Väestöryhmittäin väitteiden tunnistaminen vaihteli riippuen siitä, ketä eläkejärjestelmää koskeva väite erityisesti kosketti. Yrittäjät tiesivät yleisesti yrittäjien työtulojen merkityksestä vanhempain- ja sairauspäivärahan määrään, työttömät puolestaan olivat keskimääräistä paremmin perillä työttömien oikeudesta osittaiseen vanhuuseläkkeeseen. Naiset, nuoremmat vastaajat ja korkeammin koulutetut tunsivat muita useammin lasten kotihoidon ja opiskelun kartuttavan eläkettä. Epätietoisuutta, eli En osaa sanoa -vastauksia, oli eniten yrittäjien työtulon merkitystä ja työttömien oikeutta osittaiseen vanhuuseläkkeeseen käsittelevien väitteiden kohdalla. Yli kolmannes vastaajista ei osannut arvioida yrittäjien työtulon vaikutusta sosiaalietuuksiin, ja lähes puolet vastaajista ei osannut sanoa mielipidettään työttömien mahdollisuudesta osittaiseen vanhuuseläkkeeseen.

Vaikka eläkejärjestelmää käsittelevät kysymykset mittaavatkin yksityiskohdientuntemista, yhdistettynä ne muodostavat laajemmin eläkejärjestelmän tuntemista kuvaavan kokonaisuuden. Vastaajat tiesivät oikein yhteensä keskimäärin 2,4 väitettä viidestä. Nuoret, korkea-asteen koulutuksen suo-

rittaneet ja yrittäjät tunnistivat oikein keskimääräistä useampia väitteitä. Naimattomat ja eläkeläiset puolestaan tiesivät keskimääräistä vähemmän eläkejärjestelmää koskevia väitteitä.

Subjektiviisen eläkeasioiden koetun tuntemisen ja objektiivisesti mitatun tiedon välillä on positiivinen, joskaan ei täydellinen yhteys. Hyväksi eläkeasioiden tuntemisensa arvioineiden joukossa osattiin useammin vastata paikkansa pitävästi eläkejärjestelmää koskeviin väitteisiin. Subjektiiivisesti ja objektiivisesti mitatun tiedon vertailu kuitenkin paljastaa, että käytettyjen mittareiden valossa osa vastaajista aliarvioi ja osa yliarvioi osaamistaan. Etenkin nuoret vastaajat erottuvat ryhminä, joilla subjektiivinen arvio eläkeasioiden osaamisesta oli keskimääräistä useammin huono, mutta objektiivisella tietomittarilla tarkasteltuna he kuitenkin tiesivät eläkeasioista keskimääräistä enemmän.

Viiden eläkejärjestelmää koskevan väitteen lisäksi eläketietoa kartoitettiin myös eläkemaksun tuntemisen osalta. Suomessa työnantajat hoitavat työntekijöiden eläkevakuutuksen ja eläkemaksun maksamisen. Eläkemaksusta suurimman osan maksaa työnantaja. Yrittäjät huolehtivat itse kokonaan eläkemaksustaan.

Kysymys eläkemaksun tasosta osoittautui vaikeaksi. Kysyttäessä avovastauksen muodossa keskimääräistä eläkemaksua, yli puolet kyselyn vastaajista ei osannut sanoa, kuinka paljon työntekijän ja työnantajan eläkemaksut ovat yhteensä. Vastaajista 47 prosenttia antoi arvion työnantajan ja työntekijän yhteenlasketusta eläkemaksusta. Arviot vaihtelivat yhdestä prosentista yli sataan prosenttiin. Arvion antaneista vain hieman yli neljäsosa osasi arvioida eläkemaksun enintään viiden prosenttiyksikön päähän vuoden 2019 keskimääräisestä 24,4 prosentin eläkemaksusta. Koko kyselyyn vastanneista eläkemaksun suuruusluokan korkeintaan viiden prosenttiyksikön päähän oikeasta tasosta arvioineita oli 13 prosenttia.

Suurempi osa eläkemaksun suuruudesta arvion antaneista oletti sen olevan todellista tasoa matalampi. Kolme viidestä arvion antaneesta arvioi eläkemaksun vähintään viisi prosenttiyksikköä todellista tasoa matalammaksi. Puolet annetuista arvioista olivat kymmenen prosenttia ja tätä matalampia. Näin matalat arviot voivat viitata siihen, että vastaajien joukossa käsitys eläkemaksusta koostuu lähinnä työntekijän osuudesta. Vuonna 2019 työntekijän eläkemaksu oli 6,75 prosenttia (53–62-vuotiailla 8,25 %). Osa arvioista oli myös korkeampia kuin todellinen eläkemaksun

tasoa. Enemmän kuin viisi prosenttiyksikköä eläkemaksun yliarvioineita oli 11 prosenttia arvion antaneista.

Tutkimuksessa tarkasteltiin eläkemaksun tuntemista väestöryhmittäin erikseen eläkemaksun tienneiden, sen ali- tai yliarvioineiden sekä niiden kohdalla, jotka eivät antaneet arviota eläkemaksusta. Etenkin yrittäjäyys, koulutus ja kotitalouden tulot näyttäisivät selittävän eniten eläkemaksun tuntemista. Yrittäjillä eläkemaksun tuntemiseen vaikuttaa velvollisuus huolehtia itse eläkevakuutuksen ottamisesta ja eläkemaksun maksamisesta. He tiesivät eläkemaksun muita useammin oikein ja heillä oli myös harvemmin virheellinen käsitys eläkemaksun tasosta. Koulutustaustan osalta oli nähtävissä, että perusasteen koulutustausta yhdistyi epätietoisuuteen eläkemaksusta. Tähän ryhmään kuuluvat vastaajat antoivat muita harvemmin arvion eläkemaksun tasosta. Perusasteen koulutettuihin verrattuna korkeammin koulutetut sekä osasivat useammin arvioida eläkemaksun tason oikeaan kokoluokkaan että ali- tai yliarvioivat sen.

Yleisen eläkeasioiden tuntemisen lisäksi kyselyssä tutkittiin vuoden 2017 eläkeuudistuksen yksityiskohtien tuntemista. Kolme vuotta sitten voimaan tulleen eläkeuudistuksen tuomia muutoksia olivat muun muassa vanhuuseläkkeen alaikärajan nousu, karttumaprosenttien yhtenäistäminen iästä riippumattomiksi sekä uutena eläkemuo-tona voimaan tullut osittainen vanhuuseläke, joka mahdollistaa vanhuuseläkkeen aloittamisen osittaisena jo ennen vanhuuseläkeikää. Kyselyssä kartoitettiin vastaajien käsityksiä siitä, olivatko he tienneet eläkeuudistuksen voimaantulosta ja neljästä siihen liittyvästä yksityiskohdasta aiemmin.

Kolmannes vastaajista kertoi tienneensä, että vuonna 2017 Suomessa tuli voimaan eläkeuudistus. Lähes puolet arvioi kuulleensa asiasta jonkin verran. Parhaiten uudistukseen liittyvistä asioista tunnettiin eläkeiän nousu, mahdollisuus aloittaa osittainen vanhuuseläke jo ennen eläkeikää sekä eläkkeelle siirtymisen lykkäämisestä eläkkeeseen tuleva korotus. Hieman alle puolet vastaajista kertoi tienneensä kunkin näistä asioista.

Karttumien yhtenäistyminen oli vähiten tiedetty eläkeuudistuksen yksityiskohta. Vain noin kolmannes vastaajista kertoi tienneensä tai edes kuulleensa asiasta jonkin verran. Kaksi kolmasosaa arvioi, etteivät olleet tienneet asiasta aiemmin. Epätietoisuutta oli myös eläkkeelle siirtymisen myöhentämisestä saatavasta lykkäyskorotuksesta. Lähes kolmannes vastaajista kertoi, ettei ollut kuullut asiasta aiemmin.

Tulosten mukaan eläkeuudistus tunnetaan kokonaisuudessaan vielä melko huonosti. Vain viisi prosenttia koki tienneensä kaikista viidestä esiin nostetusta asiasta. Keskimäärin vastaajat kokivat tienneensä 1,8 väitettä viidestä. Kokemus tiedosta kasvoi iän myötä. Myös sukupuoli, koulutus ja kotitalouden tulot heijastuivat kokemukseen eläkeuudistuksen tuntemisesta. Miehet, nuoret, perusasteen koulutustaustaiset ja alimpaan tuloryhmään kuuluvat tunsivat muita vähemmän eläkeuudistukseen liittyviä asioita.

Eläkeuudistuksen myötä muuttui myös eläkkeelle siirtymisen ajoittumisen vaikutus eläkkeen määrään. Aiemman ikään sidotun korkeamman karttuman sijaan kaiken ikäisille karttuu eläkettä yhtenäisen karttumaprocentin mukaan. Eläkkeelle siirtymisen lykkääminen alimman vanhuuseläkeiän yli tuo kuitenkin eläkkeeseen lykkäyskorotuksen. Uudistuksen jälkeen vanhuuseläkeikää aiemmin eläkkeen voi aloittaa vain osittaisena. Jos osittaisen vanhuuseläkkeen aloittaa ennen vanhuuseläkeiän alarajaa, osittaisena nostettu osa eläkkeestä pienenee sen mukaan, kuinka paljon ennen eläkeikää osittaisen vanhuuseläkkeen on aloittanut. Sekä myöhentämisestä saatava lykkäyskorotus että aikaistamisesta seuraava varhennusvähennys ovat 0,4 prosenttia jokaista lykättyä tai varhennettua kuukautta kohti.

Aiemmista tutkimuksista tiedetään, että eläkkeelle siirtymisen ajoittamis päätökseen vaikuttavat monet asiat, mutta myös taloudelliset tekijät ovat osalle merkittävässä roolissa. Kyselyssä selvitettiin, kokevatko suomalaiset lykkäyskorotuksen tai varhennusvähennyksen suuruisen vaikutuksen eläkkeeseen niin suuriksi, että ne kannustavat siirtymään eläkkeelle myöhemmin tai siihen, ettei osittaista vanhuuseläkettä aloitettaisi ennen eläkeikää.

Tulokset olivat samansuuntaisia aiempien tutkimusten kanssa. Suuri osa vastaajista koki, ettei lykkäyskorotus tai varhennusvähennys kannusta muuttamaan eläkkeen aloittamisen ajankohtaa. Vastaajissa oli kuitenkin myös heitä, jotka kokivat lykkäyskorotuksen ja varhennusvähennyksen selvästi kannustaviksi. Huomionarvoista on myös En osaa sanoa -vaihtoehdon valinneiden osuus molempien kysymysten kohdalla.

Reilu kolmannes vastaajista koki, ettei suuruudeltaan 0,4 prosenttia kuukaudessa oleva lykkäyskorotus kannusta lainkaan myöhentämään eläkkeelle siirtymistä. Lähes puolet oli kuitenkin sitä mieltä, että korotus kannustaa jonkin verran, ja seitsemän prosenttia koki, että lykkäyskorotus kannustaa selvästi myöhentämään eläkkeelle siirtymistä. Lähes joka kymmenes vastaajista ei osannut arvioida lykkäyskorotuksen kannustavuutta. Epätietoisia mielipiteestään lykkäyskorotuksen kannustavuudesta oli eni-

ten perusasteen koulutustaustaisissa, eläkeläisissä ja alimpaan tuloryhmään kuuluvissa. Kun ilmiötä tarkasteltiin huomioimalla kannustavuuden taso ja kaikki taustatekijät, ainoastaan koulutus selitti kokemusta kannustavuudesta.

Neljännes vastaajista koki, ettei suuruudeltaan 0,4 prosenttia kuukaudessa oleva vähennys varhennettuna nostettuun osaan kannusta lainkaan siihen, ettei osittaista vanhuuseläkettä otettaisi ennen eläkeikää. Hieman alle puolet piti varhennusvähennystä jonkin verran kannustavana, ja hieman useampi kuin joka kymmenes selvästi kannustavana. Lähes joka viides vastanneista ei osannut sanoa, pitääkö varhennusvähennystä kannustavana. Lähes kolmannes perusasteen koulutustaustaisista, eläkeläisistä ja alimpaan tuloryhmään kuuluvista ei osannut sanoa kantaansa asiaan. Kun tämän ilmiön kohdalla huomioitiin kannustavuuden taso ja kaikki taustatekijät, miehet, alle 35-vuotiaat vastaajat ja toiseksi korkeimpaan tuloryhmään kuuluvat erottuivat varhennusvähennystä enemmän kannustavana pitävinä ryhminä.

Tutkimuksessa tarkasteltiin suomalaisten eläkeasioiden tuntemusta monipuolisesti sekä yleisen eläketiedon että yksityiskohtien tuntemisen näkökulmasta. Vaikka suomalaiset kokevat tuntevansa eläkeasioita huonosti, objektiivisesti oikein/väärin-muotoilluilla kysymyksillä mitattu eläketieto kuitenkin osoitti, että eläkejärjestelmään liittyviä asioita tunnetaan paremmin kuin itse arvellaan. Etenkin nuorten kohdalla käsitykset omasta eläketiedosta vaikuttavat näiden mittareiden valossa alimitoitetuilta.

Subjektiiivisen ja objektiivisen eläketiedon mittaamisen vertailu osoitti, että nämä kaksi näkökulmaa ovat molemmat tärkeitä, toisiaan täydentäviä mittareita eläketiedon kartoituksessa. Objektiivisesti eläketietoa mittaavat kysymykset mahdollistavat paitsi tiedon tason ja sen väestöryhmittäisen jakaantumisen tutkimisen, myös mahdollisten väärrien käsitysten yleisyyden tarkastelun. Eläkeaiheisen informaation tarpeen ja kohdentamisen näkökulmasta väärrien käsityksien oikaisemisen tarve on vähintään yhtä tärkeää kuin tiedon puutteeseen tarttuminen.

Väestöryhmittäisen tiedon tason tarkastelu osoitti, että ikä, koulutustaso ja kotitalouden tulot ovat yhteydessä moneen eläketiedon mittariin. Ikäluokittain tarkasteltuna vanhemmat vastaajat kokivat tietävänsä useammin eläkeuudistuksesta ja yleisesti eläkeasioista. Objektiiviset eläketiedon mittarit kuitenkin osoittivat, että nuoret tietävät eläkejärjestelmän yksityiskohdista yhtä hyvin tai jopa useammin kuin ikääntyneemmät vastaajat. Korkeam-

min koulutetut ja ylempiin tuloryhmiin kuuluvat olivat paremmin perillä eläkejärjestelmästä ja kokivat tienneensä enemmän eläkeuudistuksesta. Sen sijaan perusasteen koulutus ja alimpaan tuloluokkaan kuuluminen heijastuivat usein myös eläketietoon matalampana tietämyksenä sekä subjektiivisen koetun eläkeasioiden tuntemisen että objektiivisesti mitatun yksityiskohtien tietämisen kohdalla.

Suomalaisten eläkeasioiden tunteminen vaihtelee väestöryhmittäin. Eläkeasioiden yksityiskohtia tunnetaan paremmin itseä lähemmin koskettavien asioiden kohdalla. Tietoa eläketurvasta löytyy laajasti kaikista väestöryhmistä, vaikka eläkejärjestelmän yksityiskohta ei juuri olisikaan omalla kohdalla ajankohtainen. Kuitenkin huomattavalla osalla vastaajista on puutteita eläkeasioiden tuntemisessa. Nämä puutteet voivat vaikeuttaa päätöksentekoa ja varautumista eläkeikaan. Epätietoisuus ja väärät käsitykset voivat myös heijastua suhtautumiseen eläketurvaan ja sen arviointia ja mahdollisia uudistustarpeita kohtaan. Tieto tai sen puute voi heijastua esimerkiksi käsityksiin eläkejärjestelmän luotettavuudesta, eläkejärjestelmän tuomasta toimeentulon turvasta, järjestelmän rahoituksesta ja sen uudistamisesta sekä tarpeesta varautua omaan eläkeikaan.

Toisaalta aukot eläkeasioiden tuntemisessa eivät välttämättä johda menetyksiin. Omaan toimintaan perustuvan eläkeikaan varautumisen sijaan Suomen eläkejärjestelmän lakisääteisyys ja sen kattavuus takaavat, että eläketiedoissa olevista mahdollisista puutteista huolimatta jokainen on eläketurvan piirissä ja heille kertyy työstä työeläkettä samalla tavalla.

LÄHTEET

- Abid, Y. & O'Donoghue, C. (2014) Irish Citizens' Attitudes to Pension Reform and Redistribution. *Social Policy and Society* 13: 203–220.
- Agnew, J. R. & Szykman, L. R. (2005) Asset Allocation and Information Overload: The Influence of Information Display, Asset Choice and Investor Experience. *Journal of Behavioral Finance* 6: 54–70.
- Allgood, S. & Walstad, W. B. (2016) The effects of perceived and actual financial literacy on financial behavior. *Economic Inquiry* 54: 675–697.
- Asch, B. & Haider, S. J. & Zissimolopoulos, J. (2005) Financial incentives and retirement: evidence from federal civil service workers. *Journal of Public Economics* 89: 427–440.
- Boeri, T. & Tabellini, G. (2012) Does information increase political support for pension reform? *Public Choice* 150: 327–362.
- Brinch, C. N. & Fredriksen, D. & Vestad, O. L. (2017) Life Expectancy and Claiming Behavior in a Flexible Pension System. *The Scandinavian Journal of Economics* 120: 979–1010.
- Bucher-Koehnen, T. & Lusardi, A. (2011) Financial literacy and retirement planning in Germany. *Journal of Pension Economics and Finance* 10: 565–584.
- Bucher-Koehnen, T. & Lusardi, A. & Alessie, R. & van Rooij, M. (2017) How Financially Literate Are Women? An Overview and New Insights. *The Journal of Consumer Affairs* 51: 25–283.
- Chan, S. & Stevens, A. H. (2004) Do changes in pension incentives affect retirement? A longitudinal study of subjective retirement expectations. *Journal of Public Economics* 88: 1307–1333.
- Chan, S. & Stevens, A. H. (2008) What you don't know can't help you: Pension knowledge and retirement decision-making. *The Review of Economics and Statistics* 90: 253–266.

Elinder, M. & Hagen, J. & Nordin, M. & Säve-Söderbergh, J. (2019) Pension Knowledge, Financial Literacy, and Retirement Planning. <https://pdfs.semanticscholar.org/dcac/121d391819c81ba0a4f01d6a81410c59a23a.pdf>

Eläkebarometri (2020). Eläketurvakeskus. <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2020061644568>

Eläketurvakeskuksen tilastotietokanta. <https://www.etk.fi/tutkimus-tilastot-ja-ennusteet/tilastot/tilastotietokanta/>

Gallery, N. & Gallery, G. & Brown, K. & Furneaux, C. & Palm, C. (2011) Financial literacy and pension investment decisions. *Financial Accountability & Management* 27: 286–307.

Giesecke, M. (2018) The effect of benefit reductions on the retirement age: the heterogeneous response of manual and non-manual workers. *The review of income and wealth* 64: 213–238.

Giesecke, M. & Yang, G. (2018) Are financial retirement incentives more effective if pension knowledge is high? *Journal of Pension Economics and Finance* 17: 278–315.

Gruber, J. & Wise, D. A. (toim.) (2004) Social security and retirement around the world, microestimation. National Bureau of Economic Research Conference Report, University of Chicago Press: London & Chicago.

Hanel, B. (2010) Financial incentives to postpone retirement and further effects on employment – evidence from a natural experiment. *Labour Economics* 17: 474–486.

Järnefelt, N. & Nivalainen, S. (2016) Miksi julkisella sektorilla aiotaan myöhemmin eläkkeelle kuin yksityisellä? Teoksessa Järnefelt, N. (toim.) *Työolot ja työurat – tutkimuksia työurien vakaudesta ja eläkkeelle siirtymisestä*. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 08/2016: Helsinki, 201–226.

Kalmi, P. & Ruuskanen, O.-P. (2018) Financial literacy and retirement planning in Finland. *Journal of Pension Economics and Finance* 17: 335–362.

Kanninen, O. & Ravska, T. & Gruber, J. & Nivalainen, S. & Uusitalo, R. (2019) The Effect of Relabeling and Incentives on Retirement: Evidence from the Finnish Pension Reform in 2005. Labour Institute for Economic Research Working papers 328/2019.

Kannisto, J. (2020) Osittainen varhennettu vanhuuseläke ja työraueläke: uudet eläkelajit 2019. Eläketurvakeskuksen tilastoja 02/2020. Eläketurvakeskus.

Kuivalainen, S. (2017) Nuoret tuntevat eläketurvaa paljon paremmin kuin luulevat. Blogiteksti 13.10.2017. Viitattu 10.11.2020. <https://www.etk.fi/blogit/nuoret-tuntevat-paljon-paremmi-elaketurvaa-kuin-luulevat/>

Liebmann, J. B. & Luttmer, E. F. P. (2015) Would People Behave Differently if the Better Understood Social Security? Evidence from a Field Experiment. American Economic Journal: Economic Policy 7: 275–299.

Lusardi, A. & Mitchell, O. S. (2011) Financial Literacy and Retirement Planning in the United States Journal of Pension Economics and Finance 10: 509–525.

Lusardi, A. & Mitchell, O. S. (2017) How Ordinary Consumers Make Complex Economic Decisions: Financial Literacy and Retirement Readiness. Quarterly Journal of Finance 7: 1–31.

MacLeod, P. & Fitzpatrick, A. & Hamlyn, B. & Jones, A. & Kinver, A. & Page, L. (2012) Attitudes to Pensions: The 2012 Survey. Department of Work and Pensions Research Report No 813. Department of Work and Pensions.

Manoli, D. & Weber, A. (2016) Nonparametric Evidence on the Effects of Financial Incentives on Retirement Decisions. American Economic Journal: Economic Policy 8: 160–182.

Nivalainen, S. (2015) Miten elinaikakerroin vaikuttaa eläkkeelle siirtymiseen? Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 01/2015.

Nivalainen, S. & Järnefelt, N. (2017) Eläkeaiheet ja toteutunut eläkkeelle siirtyminen. Sukupuolen, työskentelysektorin ja muuttuneiden elämäntilanteiden vaikutukset. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 06/2017.

Nivalainen, S. & Tenhunen, S. (2018) Eläketietous, taloudellisten kannustimien vaikuttavuus ja eläkeaiheet. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2018.

- Nivalainen, S. & Tenhunen, S. (2019) Yrittäjien eläkeaikeet: työolojen ja eläketurvan merkitys. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2019.
- Stancanelli, E. (2017) Couples' retirement under individual pension design: A regression discontinuity study for France. *Labour Economics* 49: 14–26.
- Sutela, H. & Pärnänen, A. (2018) Yrittäjät Suomessa 2017. Tilastokeskus. http://www.stat.fi/tup/julkaisut/tiedostot/julkaisuluettelo/ytym_201700_2018_21465_net.pdf
- Takala, M. (2015) Luottamus eläketurvaan vuosina 2011 ja 2014. Eläketurvakeskuksen raportteja 04/2015. Eläketurvakeskus.
- Tenhunen, S. (2017a) Eläkeikä nousee mutta joustot säilyvät: kyselytutkimus vuoden 2017 eläkeuudistuksesta ja työssäjatkamisaikeista. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 05/2017.
- Tenhunen, S. (2017b) Eläkkeelle siirtymisen lykkääminen ja varhennus. Teoksessa Tenhunen, S. & Airio, I. & Kangas, O. & Koskenvuo, K. & Kuivalainen, S. (toim.) Eläketiedon merkitys. Suomalaisten mielipiteet vuoden 2017 eläkeuudistuksesta. Eläketurvakeskus: Helsinki.
- Tenhunen, S. & Airio, I. (2017) Miten hyvin vuoden 2017 eläkeuudistus tunnetaan? Teoksessa Tenhunen, S. & Airio, I. & Kangas, O. & Koskenvuo, K. & Kuivalainen, S. (toim.) Eläketiedon merkitys. Suomalaisten mielipiteet vuoden 2017 eläkeuudistuksesta. Helsinki, 29–46.
- Tenhunen, S. & Airio, I. & Kangas, O. & Koskenvuo, K. & Kuivalainen, S. (toim.) (2017) Eläketiedon merkitys. Suomalaisten mielipiteet vuoden 2017 eläkeuudistuksesta. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 02/2017. Eläketurvakeskus: Helsinki.
- Tikanmäki, H. (2020) Eläkkeelle siirtymisen kannustimien arviointi mikrosimulointilaskelmilla. Eläketurvakeskuksen raportteja 12/2020. Eläketurvakeskus: Helsinki.
- Tuominen, E. & Takala, M. & Ahonen, K. & Karisalmi, S. (2010a) Palkansaajien eläkeaikomukset 2000-luvulla. Teoksessa Tuominen, E. & Takala, M. & Forma, P. (toim.) Työolot ja työssä jatkaminen. Helsinki, 91–132.
- Tuominen, E. & Takala, M. & Forma, P. (2010b) Työolot ja työssä jatkaminen. Helsinki.

Tuominen, E. & Tuominen, K. & Kahma, N. (2012) Joustava vanhuuseläkeikä. Työnantaja- ja työntekijäkyselyihin perustuva tutkimus joustavan eläkeiän toimivuudesta. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 02/2012.

Uusitalo, R. & Nivalainen, S. (2013) Vuoden 2005 eläkeuudistuksen vaikutus eläkkeellesiirtymisikään. Valtioneuvoston kanslian raporttisarja 5/2013.

van Rooij, M. C. J. & Lusardi, A. & Alessie, R. J. (2011) Financial Literacy and Stock Market Participation. *Journal of Financial Economics* 101: 449–472.

van Rooij, M. C. J. & Lusardi, A. & Alessie, R. J. (2012) Financial literacy, retirement planning and household wealth. *The Economic Journal* 122: 449–478.

LIITTEET

Liite 1: Aineiston painottaminen

Vastanneista keskimääräistä useampi oli naisia. Vastanneista heitä oli 54,4 prosenttia, kun otoksessa naisten osuus oli 50,6 prosenttia. Vastanneet olivat myös hieman otoksen jakaumaa vanhempia. Nuoremmissa ikäluokissa vastanneiden osuudet jäivät otoksen osuuksista, ja vanhummissa ikäluokassa osuudet menivät toisin päin. Vastauskadon myötä vastanneiden ja otoksen demografinen jakauma sukupuolen ja iän suhteen erosivat hieman toisistaan (taulukko L1.1). χ^2 -testin merkitsevyyttä kuvastava p-arvo sekä sukupuolen että iän suhteen oli alle 0,001, eli erojen voidaan todeta olevan tilastollisesti erittäin merkitseviä.

Taulukko L1.1.

Vastaaajien ja otoksen painottamaton sukupuoli- ja ikäjakauma.

	Vastanneet		Otos	
	n	%	n	%
Sukupuoli				
Mies	792	45,1	2 472	49,4
Nainen	955	54,4	2 528	50,6
Muu*	4	0,2		
Ei vastannut	6	0,3		
Ikä				
25–29	127	7,2	552	11,0
30–34	119	6,8	532	10,6
35–39	141	8,0	546	10,9
40–44	137	7,8	599	12,0
45–49	149	8,5	498	10,0
50–54	219	12,5	599	12,0
55–59	275	15,6	645	12,9
60–62	200	11,4	365	7,3
63–67	390	22,2	664	13,3
Yhteensä	1 757	100 %	5 000	100 %

*Otoksen poiminnassa ja painojen laskennassa on käytetty rekistereissä olevaa sukupuolta (mies tai nainen).

Otos vastaa väestön jakaumaa iän ja sukupuolen kohdalla valitussa ryhmässä. Koska naiset ja vanhemmat vastaajat ovat vastanneet useammin, vastauskadon korjaamiseksi käytetään painokertoimia. Ne on laskettu kullekin ikäryhmälle sukupuolittain siten, että

$$\text{Paino} = \text{aineiston koko} \times \frac{\text{ryhmän osuus otoksessa}}{\text{vastanneiden lukumäärä ryhmässä}},$$

missä aineiston koko on kaikkien vastaajien lukumäärä, eli 1 757.

Taulukko L1.2.

Ikä- ja sukupuolijakauma otoksessa ja vastanneissa ja painokertoimet.

	Osuus otoksessa (%)	Osuus vastanneissa (%)	Painokerroin
Miehet			
25–29	5,5	2,9	2,0220
30–34	5,7	3,3	1,6851
35–39	5,2	3,4	1,7030
40–44	6,1	3,9	1,4571
45–49	4,6	3,5	1,4821
50–54	5,9	5,6	1,0731
55–59	6,6	7,9	0,8011
60–62	3,3	4,7	0,7878
63–67	6,4	10,2	0,6101
Naiset			
25–29	5,5	4,3	1,2901
30–34	5,0	3,5	1,5203
35–39	5,7	4,6	1,1981
40–44	5,8	3,9	1,4089
45–49	5,3	5,0	1,0189
50–54	6,1	6,8	0,8717
55–59	6,3	7,7	0,8190
60–62	4,0	6,7	0,5603
63–67	6,9	12,0	0,5486

Liite 2: Kyselylomake

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Näkemyksiä eläketurvasta -tutkimus

Tutkimuksen yhteydessä kerättävien henkilötietojen käsittelyssä noudatetaan EU:n yleistä tietosuoja-asetusta (2016/679). Tietosuoja-asetuksen mukaan tarvitsemme lupasi, jotta voimme käyttää antamiasi vastauksia. Lomakkeen lopussa pyydämme lupaasi käsitellä tietojasi tässä tutkimuksessa.

Lomakkeen täyttöohjeet

Vastaa merkittävällä rasti oikean tai sopivimman vaihtoehdon mukaiseen ruutuun tai kirjoittamalla kysytty tieto sille varattuun tilaan. Mikäli vahingossa teet merkinnän väärään ruutuun, niin mustaa väärä ruutu kokonaan ja merkitse rasti oikeaan ruutuun.

OSA I: TAUSTAKYSYMYKSET

1. Minä vuonna olet syntynyt?

2. Sukupuolesi

- Mies
 Nainen
 Muu

3. Mikä on siviilisäätyysi?

- Avioliitossa
 Avioliitossa tai rekisteröidyssä parisuhteessa
 Eronnut tai asumuserossa
 Leski
 Naimaton

4. Minkälaisessa asunnossa asut?

- Omistusasunnossa
- Vuokra-asunnossa
- Asumisoikeusasunnossa
- Vanhempien, sukulaisten asunnossa
- Muu

5. Onko sinulla lapsia? Laske myös aikuiset lapset mukaan.

- Kyllä
- Ei

6. Kuinka monta jäsentä kotitaloudessasi asuu? Lapset ja aikuiset yhteensä, laske myös itsesi mukaan.

7. Mikä on korkein koulutuksesi?

- Peruskoulu, kansakoulu, keskikoulu tai vastaava
- Ammattikurssi, oppisopimus tai vastaava
- Toisen asteen ammatillinen tutkinto
- Lukio tai ylioppilas
- Ammatillinen koulutus (opistotaso)
- Ammattikorkeakoulututkinto
- Yliopisto- tai korkeakoulututkinto

8. Mitä teet päätoimisesti tällä hetkellä?

- Opiskelen
- Työskentelen palkansaajana yksityisellä sektorilla
- Työskentelen palkansaajana julkisella sektorilla
- Olen yrittäjä tai maatalousyrittäjä
- Olen työtön
- Olen eläkkeellä
- Olen muusta syystä pois työelämästä

9. Onko terveydentilasi mielestäsi nykyisin

- ¹ Hyvä
² Melko hyvä
³ Kohtalainen
⁴ Melko huono
⁵ Huono

10. Kuinka paljon kotitaloutesi yhteenlasketut nettotulot (tulot verojen jälkeen) ovat kuukaudessa? Jos et tiedä tarkkaa lukua, voit kertoa arvion.

Laske yhteen kotitaloutesi jäsenten saamat palkka-, yrittäjä- ja eläketulot, sosiaalietuudet sekä omaisuustulot (vuokra-, korko- ja osinkotulot sekä yksityisiin vakuutuksiin perustuvat eläkkeet).

☐ ¹ alle 1 000 €/kk	☐ ⁶ 3 500–4 499 €/kk
☐ ² 1 000–1 499 €/kk	☐ ⁷ 4 500–5 499 €/kk
☐ ³ 1 500–2 499 €/kk	☐ ⁸ 5 500–6 499 €/kk
☐ ⁴ 2 500–3 499 €/kk	☐ ⁹ 6 500 €/kk tai enemmän

11. Kun kaikki kotitaloutesi tulot otetaan huomioon, saatteko tavanomaiset menonne niillä katetuksi?

- ¹ Suurin vaikeuksin
² Vaikeuksin
³ Pienin vaikeuksin
⁴ Melko helposti
⁵ Helposti
⁶ Hyvin helposti

14. Huolestuttavatko seuraavat eläketurvaan liittyvät asiat sinua asteikolla yhdestä viiteen, siten että 1 = ei lainkaan ja 5 = erittäin paljon?

	Ei lainkaan		Erittäin paljon			En osaa sanoa
Väestön ikääntyminen	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
Talous- ja työllisyystilanteen kehitys	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
Pienituloisten eläkeläisten toimeentulon riittävyys	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
Eläkeläisten väliset tuloerot	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
Muutokset eläkkeelle siirtymisen ehdoissa	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
Poliittisiin päätöksiin liittyvä epävarmuus	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
Eläkevarojen sijoitustoiminnan riskit	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
Kohtuuhintaisten sosiaali- ja terveyspalveluiden saatavuus eläkeaikana	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐

15. Mikä olisi mielestäsi sopiva eläkeläisten toimeentulon taso verrattuna seuraaviin väestöryhmiin?

	Paljon matalampi	Hieman matalampi	Samanlainen	Hieman korkeampi	Paljon korkeampi	En osaa sanoa
Työssäkäyvät	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
Työttömät	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
Opiskelijat	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐
Lapsiperheet	1 ☐	2 ☐	3 ☐	4 ☐	5 ☐	6 ☐

OSA III: TALOUDELLINEN VARAUTUMINEN ELÄKEAIKAAN

Tässä osassa haluamme selvittää arvioitasi eläkeajan toimeentulosta, eläkeikaan varautumisesta ja siitä, millaiseksi arvioit säästöjesi merkityksen eläkeikaisessa toimeentulossa. Jos olet jo eläkkeellä, vastaa sen mukaan, miten varauduit eläkeikaan ennen eläkkeelle jäämistä.

16. Miten arvioit tulevasi toimeen eläkeikanasi, kun kaikki kotitaloutesi tulot ja varallisuus otetaan huomioon?

- ₁ Hyvin
- ₂ Melko hyvin
- ₃ Kohtalaisesti
- ₄ Melko huonosti
- ₅ Huonosti
- ₆ En osaa sanoa

17. Oletko säästänyt tai säästätkö eläkeikaa varten? (Esimerkiksi yksityinen eläkevakuutus, talletukset, pitkäaikaissäästötili, osakkeet, rahastot, sijoitusasunto.)

- ₁ Kyllä
- ₂ En

18. Jos et ole säästänyt eläkeikaa varten, onko syynä se, että Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ₁ uskon tulevani eläkkeellä toimeen ilman säästämistä.
- ₂ minulla on jo varallisuutta, josta uskon olevan minulle eläkeaikana taloudellista hyötyä.
- ₃ uskon saavani aikamani perintöä, josta on minulle eläkeaikana taloudellista hyötyä.
- ₄ aion aloittaa säästämisen eläkeikaa varten myöhemmin.
- ₅ minulla ei ole taloudellista mahdollisuutta säästää.
- ₆ haluan käyttää rahani tämänhetkiseen kulutukseen.
- ₇ en ole tullut ajatelleeksi säästämistä eläkeikaa varten.
- ₈ minulla on muita säästökohteita.
- ₉ Muu syy.

19. Jos aiot tai olet jo varautunut eläkeikää varten omilla säästöilläsi, mihin arvelet ensisijaisesti tarvitsevasi säästöjäsi eläkkeellä ollessasi?

Voit valita useamman vaihtoehdon.

- ¹ Jokapäiväiseen elämiseen, esim. asumiseen, ruokaan, puhelimeen, internetiin, liikkumiseen
- ² Harrastuksiin, esimerkiksi liikuntaan, kulttuuriin, ravintolaan, mökkeilyyn
- ³ Lomamatkailuun
- ⁴ Hoito- ja hoivapalveluihin
- ⁵ Lasteni ja/tai muiden läheisteni taloudelliseen tukemiseen
- ⁶ Yllättäviin menoihin
- ⁷ Mahdollisuuteen lopettaa työelämässä jo ennen eläkeikää
- ⁸ Muihin asioihin, mihin _____

20. Kuinka suureksi arvioit omien säästöjesi ja varallisuutesi osuuden muodostuvan eläkeaikaisessa toimeentulossasi?

- ¹ Olematon tai erittäin pieni
- ² Pieni
- ³ Kohtalainen
- ⁴ Merkittävä
- ⁵ En osaa sanoa

OSA IV: ELÄKEASIOIDEN TUNTEMINEN

Tässä osassa kysymykset käsittelevät eläkejärjestelmän tuntemista. Aluksi kysytään, miten itse koet tuntevasi eläkeasioita. Tämän jälkeen kysytään tarkempaa tietämystä eläkejärjestelmästä.

21. Kuinka hyvin sanoisit tuntevasi eläketurvaa?

- 1 Hyvin
 2 Melko hyvin
 3 Kohtalaisesti
 4 Melko huonosti
 5 Huonosti
 6 En osaa sanoa

22. Kuinka hyvä käsitys sinulla on (tai oli ennen eläkkeelle siirtymistä) siitä, kuinka suuri eläkkeesi tulee olemaan siirtyessäsi eläkkeelle?

- 1 Hyvä
 2 Melko hyvä
 3 Kohtalainen
 4 Melko huono
 5 Huono
 6 En osaa sanoa

23. Seuraavassa esitetään väitteitä eläkejärjestelmästä. Osa niistä pitää paikkansa, osa ei. Ovatko väitteet mielestäsi oikein vai väärin?

	Oikein	Väärin	En osaa sanoa
Työeläkettä karttuu myös lapsen kotihoidosta ja tutkintoon johtavasta opiskelusta.	1 ☐	2 ☐	3 ☐
Vanhuuseläkkeen ikäraja on kaikille sama.	1 ☐	2 ☐	3 ☐
Työttömät eivät voi saada osittaista vanhuuseläkettä.	1 ☐	2 ☐	3 ☐
Yrittäjien työtulo vaikuttaa eläkkeen lisäksi myös vanhempain- ja sairauspäivärahan määrään.	1 ☐	2 ☐	3 ☐
Suurin osa eläkemaksuista käytetään nykyisten eläkeläisten eläkkeiden rahoittamiseen.	1 ☐	2 ☐	3 ☐

24. Kuinka suuri on keskimääräinen ansioista tai yrittäjän työtulosta maksettava eläkemaksu (työntekijän ja työnantajan eläkemaksut yhteensä)?

- 1 Noin _____ %
 2 En osaa sanoa

OSA V: NÄKEMYKSET VUODEN 2017 ELÄKEUUDISTUKSISTA

Tässä osassa keskitytään vuonna 2017 voimaan tulleeseen eläkeuudistukseen. Aluksi käsitellään uudistuksen tuntemista, seuraavaksi näkemyksiäsi eläkeuudistuksen mahdollisista vaikutuksista eläkkeelle siirtymiseen.

25. Tiesitkö, että	Tiesin	Olen kuullut asiasta jonkin verran	En ole aiemmin kuullut asiasta
Suomessa tuli voimaan eläkeuudistus vuonna 2017.	☐	☐	☐
Eläkeuudistuksen myötä eläkeikä nousee ensin 65 vuoteen, ja sen jälkeen eläkeikä muuttuu eliniän odotteen kehityksen perusteella.	☐	☐	☐
Jos siirtyä eläkkeelle vanhuuseläkkeen alaikärajan jälkeen, eläkkeeseen saa lisäkorotuksen.	☐	☐	☐
Uudistuksen myötä jästä riippuvat karttumat poistuvat ja kaikille kertyy eläkettä 1,5 % vuosiansioista tai yrittäjän työtuloista.	☐	☐	☐
Osittaiselle vanhuuseläkkeelle voi jäädä jo ennen eläkeikää.	☐	☐	☐

26. Jos siirtyä eläkkeelle alimman vanhuuseläkeiän jälkeen, jo kertynyttä eläkettä korotetaan 0,4 % jokaista lykättyä kuukautta kohti.

Esimerkiksi 1 500 euron kuukausieläkkeessä se tarkoittaisi, että jokainen myöhennetty kuukausi korottaisi eläkettä 6 euroa. Myöhentämällä vuoden, kuukausieläke olisi 72 euroa suurempi.

Kannustaako mielestäsi tämän suuruinen korotus myöhentämään eläkkeelle siirtymistä?

- 1 Ei lainkaan
 2 Jonkin verran
 3 Selvästi
 4 En osaa sanoa

27. Osittaista vanhuuseläkettä voi ottaa 25 % tai 50 % kertyneestä kuukausieläkkeestä. Sen voi aloittaa aikaisintaan 61-vuotiaana. Jos eläkkeen aloittaa ennen vanhuuseläkkeen alaikäraja, nostettua osaa eläkkeestä pienennetään pysyvästi 0,4 % jokaista varhennettua kuukautta kohti.

Esimerkiksi nostamalla 1 500 euron eläkkeestä 50 % osittaisena vanhuuseläkkeenä, kuukauden varhennus pienentäisi eläkettä 3 euroa ja vuoden varhennus 36 euroa.

Kannustaako mielestäsi tämän suuruinen vähennys siihen, ettei osittaista vanhuuseläkettä aloitettaisi ennen eläkeikää?

- 1 Ei lainkaan
 2 Jonkin verran
 3 Selvästi
 4 En osaa sanoa

OSA VI: AVOIMET KYSYMYKSET

Halutessasi voit vielä kertoa, mitkä asiat lisäävät ja mitkä vähentävät luottamustasi eläketurvaan?

Luottamustani eläketurvaan lisää: _____

Luottamustani eläketurvaan vähentää: _____

Halutessasi voit vielä perustella, tarkentaa tai kommentoida vastaustasi/vastauksiasi mihin tahansa kyselyn osaan tai kysymykseen.

TIETOSUOJA

Tutkimuksen yhteydessä kerättävien henkilötietojen käsittelyssä noudatetaan EU:n yleistä tietosuoja-asetusta (2016/679). Tietosuoja-asetuksen mukaan tarvitsemme lupasi henkilö-tietojesi käsittelyyn.

Henkilötietojen käsittelystä kerrotaan kirjeen liitteenä olevassa tietosuojaselosteessa. Tietosuojaseloste on nähtävissä sähköisenä myös Eläketurvakeskuksen internetsivuilla www.etk.fi osoitteessa <https://www.etk.fi/wp-content/uploads/Tietosuojaseloste-nakemyksia-elaketurvasta.pdf>. Kaikkia vastauksia käsitellään täysin luottamuksellisesti, eikä yksittäistä vastaajaa koskevaa tietoa raportoida missään.

- Annan suostumukseni henkilötietojeni käsittelyyn Näkemyksiä eläketurvasta -tutkimuksessa.** (Laita rasti tekstin vieressä olevaan ruutuun)

KIITOS!

ELÄKETURVAKESKUKSEN
TUTKIMUKSIA

Miten hyvin eläkeasiat ja vuoden 2017 eläkeuudistus tunnetaan?

Kyselytutkimus eläketurvaan liittyvistä
näkemyksistä

Tutkimuksessa tarkastellaan suomalaisten eläkeasioiden tuntemista sekä oman kokemuksen että yksityiskohtaisen eläkejärjestelmän ominaisuuksien tietämisen näkökulmista. Lisäksi selvitetään vuoden 2017 eläkeuudistuksen tuntemista ja käsityksiä varhennusvähennyksen ja lykkäyskorotuksen kannustavuudesta.

ELÄKETURVAKESKUKSEN TUTKIMUKSIA

Eläketurvakeskus on lakisääteinen työeläketurvan kehittäjä, asiantuntija ja yhteisten palvelujen tuottaja. Tutkimuksia-sarjassa julkaistaan tutkimuksellisista lähtökohdista tehtyjä ja tieteelliset kriteerit täyttäviä tutkimuksia eläketurvaan ja eläkejärjestelmiin liittyvistä aiheista.

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN